

”Meitä varten tämä on olemassa”

Työpajatoiminta ammatillisen koulutuksen saaneiden nuorten osallisuutta tukemassa

Minna Mikkola, 0422675 &

Sanna-Emilia Tikka, 0422248

Pro gradu - tutkielma

2018

Sosiaalityö

Lapin yliopisto

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: ”Meitä varten tämä on olemassa”. Työpajatoiminta ammatillisen koulutuksen saaneiden nuorten osallisuutta tukemassa

Tekijä: Minna Mikkola ja Sanna-Emilia Tikka

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu -työ X Sivulaudaturtyö__ Lisensiaatintyö__

Sivumäärä: 68

Vuosi: 2018

Tiivistelmä

Tutkielman tarkoituksena oli tuoda esiin työpajatoimintaan osallistuneiden nuorten kokemuksia siitä, miten työpajatoiminta ehkäisee syrjäytymistä ja millaisia osallisuuden muotoja se tarjoaa. Lisäksi tutkielmassa selvitettiin millaisia tulevaisuuden näkymiä työpajatoimintaan osallistuminen avaa. Tutkielma on laadullinen tutkimus. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten työpajatoiminta tukee osallisuutta.

Tutkimusaineistona oli Kelan rahoittama ja Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunnan sosiaalityön oppiaineen tutkijoiden toteuttaman tutkimushankkeen aineisto. Aineisto oli kerätty vuonna 2015 haastatteleamalla 24 nuorta Lapin alueelta. Valitsimme aineistosta ammatillisen koulutuksen saaneet nuoret, joita oli kahdeksan. He olivat haastatteluhetkellä iältään 20–26-vuotiaita. Tutkielmassa käytimme työtoimintaa nimityksenä erilaisille työllistymisen toimenpiteille, joissa aineiston nuoret olivat osallisina. Sisällön analyysin kautta rakensimme osallisuuden kuvaa merkityksellisyyden, mukana olamisen sekä sitoutumisen kautta. Tämän lisäksi keskityttiin kokemuksiin tulevaisuudesta, näin saatiin tuloksia asettamiimme tutkimuskysymyksiin.

Tutkimustulosten mukaan työtoiminta ehkäisi nuorten syrjäytymistä sitouttamalla mukaan toimintaan ja tukemalla heidän omaa aktiivisuuttaan. Työtoiminta loi merkityksellisen yhteisön ja uskoa nuorille omiin mahdollisuuksiinsa. Tuloksista ilmeni, että syrjäytymisen ehkäisy onnistui parhaiten, kun toiminta oli oikea-aikaista ja kohtaaminen vastavuoroista. Lisäksi yhteiskunnallinen arvostus työtoimintaa kohtaan lisäisi sen vaikuttavuutta. Työtoiminta loi nuorille mahdollisuuden osallisuuden toteutumiseen tarjoamalla konkreettisen paikan, jossa oli vertaisuuden ja luottamuksen avulla mahdollisuus voimaantumiseen. Jotta yksilön tasolla työtoiminnalla saavutettaisiin tuloksia, olisi tärkeää, että nuoret ymmärtäisivät sen tarkoituksen ja tavoitteet olisivat realistisia. Toisaalta olisi myös tärkeää, että työtoiminta pystyisi mukautumaan nuorten yksilöllisiin tarpeisiin. Työtoiminta ei avannut selkeää tai yhtenäistä tulevaisuuden kuvaa, sen rakentuminen riippui yksilön toimintakyvystä ja sen hetkisestä elämäntilanteesta.

Avainsanat: työpajatoiminta, osallisuus, syrjäytyminen, empowerment, nuoret aikuiset

Muita tietoja:

Suostumme tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi X

Suostumme tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi__ (vain Lappia koskevat)

Sisällysluettelo

1 Johdanto.....	1
2 Syrjäytyminen, osallisuus ja empowerment hyvinvoinnin näkökulmasta.....	5
2.1 Syrjäytymisestä osallisuuteen.....	5
2.2 Empowerment.....	8
3 Sosiaalityö ja nuoret	11
3.1 Kuntouttava sosiaalityö syrjäytymisen torjijana ja osallisuuden rakentajana	11
3.2 Sosiaalinen kuntoutus kuntouttavan sosiaalityön välineenä.....	13
3.3 Nuoret työpajatoiminnan asiakkaina	17
4 Tutkimuksen metodologiset lähtökohdat	21
4.1 Tutkimustehtävät ja linkittäminen aiempaan tutkimukseen	21
4.2 Laadullinen tutkimus	22
4.3 Aineisto ja analyysi	24
4.4 Tutkimusetiikka	26
5 Tulokset.....	29
5.1 Kokemukset työtoiminnan merkityksellisyydestä.....	29
5.2 Kokemukset osallisuudesta.....	36
5.3 Kokemukset sitoutumisesta	44
5.4 Tulevaisuuden näkymiä työtoiminnan jälkeen	50
6 Johtopäätökset	55
7 Pohdinta.....	59
Lähteet	62

Kuvioluettelo

Kuvio 1. Nuorten kokemukset työtoiminnan merkityksellisyydestä	29
Kuvio 2. Nuorten kokemukset mukana olemisesta	36
Kuvio 3. Nuorten kokemukset työtoimintaan sitoutumisesta.....	44
Kuvio 4. Nuorten kokemukset tulevaisuudesta	50

1 Johdanto

Nykyajan työntekoa leimaa muutoksen ja uudistumisen lisäksi jatkuvuus ja kehittyminen. Työn vaatimukset, kuten taidot, paikat ja ajat, muuttuvat nopeasti kehittyvän yhteiskunnan tarpeiden mukaan. Digitalisaatio muuttaa maailmaa ja globaali talous vaikuttaa työmarkkinoihin äkkinäisesti. Erilaisten tutkimusten mukaan työmarkkinat polarisoituvat, ja vaikka Suomi on maantieteellisesti pieni maa, sen sisällä työtehtävät lisääntyvät ja katoavat eri tahtiin. Siinä missä suuremmissa kaupungeissa työvoimaa tarvitaan yhä enemmän, on kehitys pienemmällä ja pohjoisemmilla paikkakunnilla päinvastainen. Toisaalta digitalisaation myötä työn tekeminen ei ole aina enää sidottu paikkaan tai aikaan. Syrjäytyminen taajamissa on erilaista kuin haja-asutusalueilla. Suomalainen väestö ikääntyy ja työikäisten määrä pienenee. Muutos merkitsee sitä, että ikääntyvien työntekijöiden osuus työvoimasta kasvaa. Kehityksen myötä työt vaativat yhä spesialisoituneempaa ammattitaitoa. Osa työpaikoista on kadonnut, eikä valmiita työpaikkoja, joihin ohjautua suoraan koulutuksen jälkeen, riitä kaikille. Oman osaamisen kautta on mahdollista luoda itse työpaikkansa. Vaikka työpaikkoja on tarjolla, ei koulutettujen työnhakijoiden osaaminen aina kohtaa tarvetta työmarkkinoiden kehittyessä. (Aaltonen & Berg 2015,78–79; Ylisassi, Rajavaara & Seppänen-Järvelä 2016, 153–154.)

Suomessa on suuri joukko nuoria ilman perusasteen jälkeistä tutkintoa ja työtä. Toisilla nuorilla on koulutus, mutta ei asuinpaikkakunnallaan sopivaa tai koulutusta vastaavaa työtä. Yhteiskunta haluaa nähdä työttömän aktiivisena toimijana, joka etsii ratkaisuja tilanteeseensa. Työllistymisen kannalta liikkuvuus nähdään tärkeänä, paikallaan pysyminen ja paikkaan kiinnittyminen voidaan tulkita passiivisuutena. (Nikunen 2016.) Yhteiskunnallisella tasolla työllistymisen ongelmat nähdään usein nuorissa, vaikka työttömyyden taustalla on useita syitä. Nuoret eivät pääse kiinni ansiotyön mahdollisuuksiin, koska ikä, vaatimaton koulutus, osaamisen puute ja huono terveys kietoutuvat toisiinsa sekä ilmenevät työstä syrjäytymisen riskeinä. Osa nuorista ei ole työkykyisiä, mihin vaikuttavat suuresti mielenterveys- ja päihdeongelmat. Työn murroksen myötä sosiaalisilla kyvyillä on suurempi merkitys työmarkkinoilla. Yhteiskunnan arvomaailma on väljentyntä ja ihmiset antavat työlle erilaisia merkityksiä. Vaikka työn tekeminen nähdään yhteiskunnallisesti tärkeänä, on se osalle välttämätön pakko, eikä työllistyminen ole enää aina tavoite. Nuorisotyöttömyys ei ole vain yksilöiden ongelma, koska sillä on omat vaikutuksensa yhteiskunnallisesti. Tämän vuoksi koko työvoimapotentialin hyö-

dyntämisestä on tullut tärkeä politiikkatavoite. On helppo nähdä ongelmat vain yksilöissä, mutta todellisuudessa on kyse myös yhteiskunnan rakenteista. (Aaltonen & Berg 2015, 78–80; Ikäheimo 2015, 12; Kananoja, Niiranen & Jokiranta 2008, 72.)

Terveydestä ja toimintakyvystä on tullut ihmisten elämää sääteleviä arvoja. Yhteiskunnallisesti odotetaan, että yksilöt pitävät itsestään huoltaan. Sairaana velvollisuus on parantua ja, etenkin pitkäaikaisen sairauden kohdalla, hoitaa sairauttaan mahdollisimman hyvin. Toimintakyvyn ylläpitäminen ja terveyden tavoittelemineen nähdään yhteiskunnassa arvostettuna ja yksilön kannalta mielekkäänä. (Kangas 2003, 74.) Pitkittänyt työttömyys tuo usein mukanaan monenlaisia ongelmia, se voi tuoda haasteita elämänhallintaan, aiheuttaa syrjäytymistä sekä päihde- ja terveysongelmia. Sosiaalityö pyrkii osaltaan vähentämään tai poistamaan näitä ongelmia ja siksi sosiaalihuollolla on aivan erityinen rooli syrjäytymisen ja eriarvoisuuden vähentämisessä. (Kivipelto 2018, 27.) Sosiaalihuoltolain yhtenä päämääränä nähdään tarpeenmukaisten, riittävien ja laadukkaiden palveluiden toteuttaminen yhdenvertaisin perustein. Palvelujen riittävyttä arvioitaessa huomion arvoista on sellainen palveluiden taso, joka luo jokaiselle ihmiselle edellytykset toimia yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä. (Lähteinen & Hämeen-Anttila 2017, 67; Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301.)

Sosiaalihuoltolain (30.12.2014/1301) 11§ määrittelee yksilöityjä tuen tarpeita ja antaa eri osapuolille konkreettisen lähtökohdan palvelujen tarpeen arvioimiselle ja vahvistaa asiakkaiden oikeusturvaa. Jokaiseen tarpeeseen voidaan vastata usealla eri palvelulla, eikä tarvetta voida jättää huomioimatta sillä perusteella, ettei asiakas sovellu tiettyyn kunnassa tarjolla olevaan palveluun. Sosiaalihuoltolain 11§:n mukaan sosiaalipalveluja on järjestettävä muun muassa sosiaalisen syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi, ja siksi sillä on keskeinen merkitys syrjäytymisen torjumisessa. Suurena huolena nähdään ylisukupolvinen syrjäytyminen. Lasten ja nuorten riskiä syrjäytyä pyritään torjumaan jo ennaltaehkäisevästi tukemalla vanhemmuutta sekä lasten kasvua ja kehitystä. Lasten ja nuorten kohdalla on tärkeää vahvistaa sosiaalihuollon toimintamalleilla myös koulutoimen, nuorisotoimen sekä työ- ja elinkeinohallinnon välistä yhteistyötä, koska viranomaisten yhteistyöllä on merkittävä rooli syrjäytymisen torjunnassa. (Hämeen-Anttila 2017, 199–202.)

Sosiaalinen kuntoutus on yksi vuonna 2015 voimaan tulleen sosiaalihuoltolain mukaisista palveluista. Sosiaalinen kuntoutus määritellään sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen

keinoin annettavana tehostettuna tukena sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, syrjäytymisen ehkäisemiseksi ja osallisuuden edistämiseksi. Laki jättää kunnille tilaa toteuttaa sosiaalisen kuntoutuksen palvelut tarvelähtöisesti. Sosiaalisen kuntoutuksen välineitä voivat olla yksilöllinen psykososiaalinen tuki, erilaiset toiminnalliset ryhmät, vertaistuki, osallistuminen vapaaehtoistoimintaan sekä työtoiminta. (Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301; Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2015.)

Työpajatoiminta vastaa sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteisiin ja sisältöihin mahdollistamalla nuorille paikan tukeen, osallisuuteen ja luomalla vaikutusmahdollisuuksia (nuorisolaki 21.12.2016/1285). Se myös vastaa valtion aktivointipolitiikkaan kuntien tasolla. Työmarkkinatuen ja työpajatoiminnan muutokset edellyttävät työvoima- ja sosiaalihuollon yhteistyötä niin valtakunnallisella kuin paikallisella tasolla. Tällä pyritään työttömyyden vähentämiseen, työllistymisen edistämiseen ja syrjäytymisen ehkäisyyn. (Saikku 2018, 110–117.) Työpajatoiminnan järjestäminen kunnissa on hajanaista, moniulotteisuutta kuvastaa se, että näkyvissä ovat toisaalta kytkennät niin kuntien elinkeinopolitiikkaan ja henkilöstöhallintoon kuin sosiaalihuollon lainsäädännön mukaiseen toimintaan. Organisoitintapoja on käytännössä yhtä monia kuin on kuntia, ja siksi hallinnon ja toteutuksen rajaa on usein vaikea hahmottaa. (Saikku 2016, 78.)

Sosiaalinen kuntoutus on yhä suurempien asiakasryhmien tarvitsemaa elämänhallinnan kysymyksiin painottuvaa työtä. Asiakkaiden taustat ja tarpeet ovat moninaisia. Osalla heistä on terveydellisiä haasteita, välillä koulutuksella ei ole pystytty vastaamaan tarpeisiin. Toisaalta yhteiskuntapolitiikan näkökulmasta asiakkaiden arvomaailma ei välttämättä tue yhteiskunnan normatiivisia arvoja. Tällöin rakenteilla ei ole pystytty vastaamaan heidän tarpeisiin. Tämän vuoksi haasteisiin tarvitaan laaja-alaisia ja pitkäkestoisia toimenpiteitä sekä integroituja palveluita. Tällainen työ on poliittisesti ja ammatillisesti kiinnostavaa, sen täytyy jatkuvasti osoittaa vaikuttavuutensa. Yhteiskunnan tasolla tapahtuneet ja tapahtuvat muutokset, perustoimeentulotuen siirtyminen Kelaan sekä valmisteilla oleva sosiaali- ja terveystalouden uudistus, merkitsevät suurta muutosta kuntien aikuissosiaalityölle. Samalla ne kuitenkin tarjoavat mahdollisuuden sosiaalisen kuntoutuksen kehittämiseen käytännössä. Muutosten avulla sosiaalinen kuntoutus voi olla mukana muuttamassa sosiaalityötä pois byrokratiatyön perinteestä, kohti toimintatapoja, joissa asiakas kuntoutetaan vastaamaan elämästään itsenäisesti. (Karjalainen 2017, 258–259; Puromäki ym. 2017, 44–45.) Sosiaalisen kuntoutuksen kehittämisessä keskeisenä kohderyhmänä nähdään nuoret asiakkaat. Nuorten kohdalla merkittävästi lisääntynyt

tukiriippuvuus johtuu työllistymisen haasteista ja on yksi syrjäytymisen riskitekijä. Tilastollisesti nuoret muodostavat suurimman perus- ja vähimmäisturvaa saavan ryhmän Suomessa. (Tuusa & Ala-Kauhaluoma 2014, 14.)

Pro gradu -työssä tutkimme sitä, miten työpajatoiminta ehkäisee syrjäytymistä ja millaisia osallisuuden muotoja se mahdollisesti tarjoaa. Käytämme työtoimintaa nimityksenä erilaisille työllistymisen toimenpiteille, joissa aineiston nuoret ovat osallisina. Näitä ovat muun muassa työharjoittelu, työkokeilu, kuntouttava työtoiminta ja palkkatuettu työ, jotka pääosin tapahtuvat työpajoilla. Kaikkien aineistomme nuorten kohdalla toiminnan tarkka muoto ei ollut selvillä. Tutkimme työtoiminnassa mukana olevien nuorten kokemuksia ja olemme kiinnostuneita nuorista, joilla on jo ammatillinen koulutus. Tavoitteena on ollut selvittää sitä, miten työpajatoiminta tukee nuorten osallisuutta. Osallisuuden katsomme kuvastavan toiminnassa ja yhteiskunnassa mukana olemista, siihen sitoutumista sekä sen kokemista merkitykselliseksi. Tutkimuksen yleisenä metodologisena viitekehyksenä on empowerment, osallisuus ja empowerment liittyvät tiiviisti toisiinsa.

Aineiston nuoret ovat kotoisin Lapista. Siellä nuoret hakeutuvat perusasteen jälkeiseen koulutukseen muuta maata todennäköisemmin. Tämän johdosta Lapissa useammalla nuorella on ammatillinen koulutus muuhun maahan verrattuna, vaikka ero onkin viime vuosina kaventunut. Tästä huolimatta nuorisotyöttömyys on Lapissa korkeampaa verrattuna muuhun Suomeen. (Niemi 2012, 15.) Lapin maakunnan 21 kunnassa asutus jakautuu epätasaisesti, yli puolet väestöstä asuu kolmessa kaupunkikunnassa ja toinen puoli on jakautunut keskisuuriin ja pieniin kuntiin. Kaupunkikunnissa palvelujärjestelmä sosiaalialalla on monipuolinen perus- ja erityispalveluiden verkosto, kun taas pienemmissä kunnissa laajemmat tehtäväalueet jakautuvat yksittäisille sosiaalialan työntekijöille. Hyvinvointipalveluiden rakennetta voidaan pitää Lapissa hyvin toimivina, ja luottamus julkiseen sosiaalihuoltoon on keskimäärin parempi kuin muualla Suomessa. Alueellisesti erilainen väestörakenne, työkäisten osuuden pieneneminen suhteessa väestön vanhenemiseen, on johtanut kuitenkin siihen, että Lapissa sosiaalinen hyvinvointi ja terveystilanne on osin huonompaa kuin muualla Suomessa. (Kempainen ym. 2018, 185–186.)

2 Syrjäytyminen, osallisuus ja empowerment hyvinvoinnin näkökulmasta

2.1 Syrjäytymisestä osallisuuteen

Hyvinvoinnin edistäminen nähdään sosiaalipolitiikkaa läpäisevänä tavoitteena sekä yhtenä sosiaalipolitiikan tehtävänä. Jotta hyvinvointia voidaan edistää, asiakkaiden elämässä on tärkeää ymmärtää, mistä tekijöistä hyvinvointi koostuu. Hyvinvointia on helppo ymmärtää Erik Allardtin (1993) määrittelyn mukaan, jolloin hyvinvointi koostuu sekä aineellisten että fyysisten resurssien omistamisesta (having), sosiaalisista suhteista (loving) sekä itsensä toteuttamisesta (being). Tämän pohjalta hyvinvointia voidaan jäsentää erilaisiin osa-alueisiin, jotka tarjoavat aineksia hyvinvoinnin edistämistyöhön. Ihminen on hyvinvoiva, kun hänen ympärillään on hyvinvointia ja terveyttä edistävä ympäristö sekä sosiaalisesti eheä yhteisö, käytössään erilaisia aineellisia sekä fyysisiä resursseja ja mahdollisuus toteuttaa itseään sekä olla osallisena ja vaikuttaa yhteiskunnassa. (Kananoja & Karjalainen 2017, 156–157.)

Syrjäytyminen uhkaa ihmisen hyvinvointia ja se nähdään tapahtumaketjuna, jossa yhteiskunnan jäsen joutuu tahtomattaan sivuun yhteiskunnasta ja sen yhteisöistä. Sille tunnuksenomaista on erilaisten resurssien puutteiden vähittäinen kasautuminen. Yhteiskunnan yleiset rakenteet ja olosuhteet määrittävät kansalaisten riskiä syrjäytyä ja siksi syrjäytyminen voidaan nähdä yksilöä yhteiskuntaan yhdistävien siteiden heikkoutena. (Järvikoski & Härkäpää 2011, 148; Raunio 2006, 9–12.) Syrjäytyminen on kokemuksellinen tila, joka edellyttää, että ihmiset itse tunnistavat tilanteensa ja kokevat sitä kautta olevansa heikossa asemassa suhteessa valtaväestöön (Laine, Hyväri & Vuokila-Oikkonen 2010, 12–14).

Yksilöiden syrjäytymisprosessilla tarkoitetaan kasaantunutta huono-osaisuutta, jossa yhdistyvät pitkäaikainen ja usein toistuva työttömyys, toimeentulo-ongelmat, elämönhallintaan liittyvät ongelmat ja syrjäytyminen yhteiskunnallisesta osallisuudesta. Se merkitsee sivuun joutumista useilta yksilön hyvinvoinnille tärkeiltä elämän alueilta. Rakenteellisiin ilmiöihin kuuluvat sellaiset yhteiskunnan piirteet, jotka saavat osan kansalaisista syrjäytymään tahtomattaan ja ilman omaa syytä valtavirrasta. Tällaisia piirteitä ovat korkea työttömyysaste, pitkäaikaistyöttömyyden määrä, suuret tuloerot, puutteelli-

set asumisolosuhteet ja asunnottomuus sekä alhainen koulutustaso. (Järvikoski & Härkäpää 2011, 148; Raunio 2006, 28–33.) Jatkuvasti muuttuvassa yhteiskunnassa, ihmisiltä odotetaan jatkuvaa kehittymistä, oman osaamisen päivittämistä tai osaamista useammalta eri alueelta. Yhden koulutuksen käyminen harvoin enää riittää, mikäli haluaa pysyä työmarkkinoilla kilpailukykyisenä. Tällaista inhimillistä pääomaa ihminen voi kartuttaa myös muilla elämän osa-alueilla. (Räsänen 2014, 56–57.) Tämä on suuri vaatimus niille joiden toimintakyky on heikentynyt ja johtaa helposti siihen, että huono-osaisuus jatkaa kasautumistaan.

Syrjäytyminen on sekä yhteiskunnallinen että yksilöllinen prosessi, jota voidaan pyrkiä ehkäisemään joko makro-, meso- tai mikrotason toimenpiteillä. Yhteiskuntapoliittisesti on tärkeää huolehtia, että yhteiskunnan perusrakenteet tukevat kansalaisten sosiaalista osallisuutta, jotta syrjäytymisriskien syntyminen voidaan estää. Lasten ja nuorten syrjäytymisen ehkäisy on yhteiskunnallisesti tärkeä asia sekä inhimillisen että taloudellisen näkökulman kautta, ja siitä kannetaan huolta monella taholla. (Järvikoski & Härkäpää 2011, 150; Myllyniemi 2008, 44.) Syrjäytymisen käsite nähdään kuitenkin erityisesti lasten ja nuorten kohdalla ongelmalliseksi ja osin epätarkaksi. Tämä siksi, että käsitteelle ei ole muodostunut niin tutkimuksen kuin arkielämän parissa yhtä ja vakiintunutta määritelmää. Siksi syrjäytymistä lähestytään erilaisten riskitekijöiden avulla, joita ovat nuoren heikko toimintakyky sekä terveys, perheen huono-osaisuus, puutteelliset asuinolosuhteet, matala koulutustaso, puuttuva ammattitaito, työttömyys tai vähemmistöihin kuuluminen. Kouluttautumisen ja työmarkkinoille sijoittumisen ajatellaan toimivan syrjäytymisen vastakohtana. Voidaan ajatella, että suurimmassa syrjäytymisvaarassa ovat ne nuoret, joiden tieto- ja osaamisedellytykset eivät vastaa työmarkkinoiden koventuneita ja yhä eriytyneempää asiantuntemusta vaativia edellytyksiä. (Juvonen 2013, 31–33; Niemi 2012, 15.)

Nuorisopolitiikalla halutaan yhä enemmän kehittää kokonaisvaltaisesti nuorten elinoloja ja yhteiskuntaan kiinnittymistä, se onkin laajentunut rajat ylittäväksi yhteiskuntapolitiikaksi, eikä siksi enää rajoitu vain nuorten ongelmakäyttäytymiseen, vapaa-aikaan tai nuorisokulttuureihin. Syrjäytymisenvastaisten toimenpiteiden vaikuttavuuden mittaaminen on kuitenkin vaikeaa, koska syrjäytymisen poistuminen ei ilmene ainoastaan koulutukseen tai työelämään sijoittumisena, vaan se voidaan nähdä myös elämänhallinnan parantumisena, johon sosiaalityö keskittyy myös eri tavoin. Vaikka työtoiminnan vaikuttavuus näkyy sekä nuorten että asiantuntijoiden arvioinneissa koulutus- ja työmah-

dollisuuksien parantajana, ei pelkkä mahdollisuuksien parantaminen välttämättä johda koulu- tai työpaikan saamiseen. Tämän vuoksi kuntatasolla huomiota kiinnitetään enemmän aktivointitoimenpiteisiin, ja kuntien kiinnostus panostaa muihin asiakkaan arkea tukeviin palveluihin on vähentynyt. (Myllyniemi 2008, 44–46; Kivipelto 2018, 27.)

Osallisuudella (inkluusio) viitataan yhteiskunnan sellaisiin rakenteellisiin olosuhteisiin ja käytäntöihin, joissa ihmisten syrjäytymisen riskit ovat vähäiset ja mahdollisuus osallistua on hyvä. Se merkitsee ihmisten vapautta valita sekä pääsyä erilaisiin suhteisiin, organisaatioihin tai rakenteisiin, jotka muodostavat perustaa jokapäiväiseen elämään. Osallisuudella on olemassa erilaisia tasoja. Huomio on osallistumismahdollisuuksissa ja niiden yhdenvertaisuudessa, tasa-arvoisessa kohtelussa, oikeuksissa ja mahdollisuuksissa vaikuttaa omassa elin piirissä monella tasolla. Osattomuus (ekskluusio) on osallisuuden vastapari. Yhteiskunnan palvelujärjestelmät toiminnallaan ja joustamattomuudellaan tuottavat osattomuutta. Molemmat ovat kokemuksellisia asioita, joita ihmiset tulkitsevat sen hetkisen tilanteen ja ymmärryksen kautta. (Leeman & Hämäläinen 2016, 588–590; Närhi, Kokkonen & Matthies 2017, 123; Raivio & Nykänen 2014, 18.)

Osallisuus kiinnittyy aikaan ja paikkaan. Kyse voi olla osallisuudesta henkilökohtaisella tasolla, jolloin on mahdollisuus olla oman tilanteen aktiivisena toimijana. Kun on kyse laajemmasta osallisuudesta yhteiskunnallisella tasolla, yksilön on mahdollista vaikuttaa kokemuksellisen tiedon kautta tai osallistaa muitakin. Siitä riippumatta osallisuuden tukemisen näkeminen yleisenä tavoitteena ja periaatteena merkitsee erilaisuuden ja yksilöllisyyden hyväksymistä. (Järvikoski & Härkäpää 2011, 147, 151; Leeman & Hämäläinen 2016, 589–590; Närhi ym. 2017, 116–118.) Osallisuuden edellytykset täyttyvät, kun yksilö haluaa olla aktiivinen oman yhteisönsä jäsen ja yhteisö tämän hyväksyy. Osallisuus on syvempää kuin pelkkää osallistumista. Se vaatii sitoutumista ja henkilökohtaista vastuunottoa. Kokemus yhteiskuntaan kuulumisesta, yhteisön jäsenyydestä ja mahdollisuudesta toimia sekä vaikuttaa siinä luo puitteet osallisuudelle. Luottamus ja vuorovaikutus ovat kuulluksi tulemisen pohjana, jota kautta on mahdollisuus vaikuttaa. Osallisuus kiinnittyy ihmisen henkilökohtaiseen elinympäristöön ja identiteettiin, sekä omaan aktiiviseen toimijuuteen, jota ihmisen oma kokemus määrittää. Osallisuus toteutuu, kun ihmisellä on mahdollisuus toimia tasavertaisena jäsenenä omassa yhteisössään, jossa hänellä on mahdollisuus vaikuttaa. (Laitinen & Niskala 2017, 13–14; Juhila 2011, 123–132; Närhi ym. 2017, 115–121.)

2.2 Empowerment

Empowerment on terminä käytössä useilla tieteenaloilla. Käsite on muokkautunut sosiaalityöhön yhdessä muiden tieteenalojen kanssa. Sen lähtökohdat ovat 1960–70-lukujen radikaaleissa ja kriittisissä suuntauksissa. Suomalaisen sosiaalityöhön käsite tuli 1980-luvulla ja vahvistui 1990-luvulla. Empowerment on nähty osaltaan poliittisena rakenteiden epäkohtiin vaikuttavana toimintana. Englanninkielisellä käsitteellä on monenlaisia suomennoksia, yksi sosiaalityössä käytetty suomennos on valtautuminen, mutta käytetyjä ja tunnistettavia ovat muun muassa voimaantuminen ja valtaistuminen. (Hokkanen 2009, 324; Juhila 2011, 120–123; Kivipelto ym. 2011, 122–124.) Liisa Hokkanen (2014, 20–21) korostaa käsitteen suomennoksien eroja väitöskirjassaan osuvasti. Voimaantuminen on yksilötasolla tapahtuvaa sisäistä vahvistumista, kun valtaistuminen on yksilön ja hänen ympäristön välillä tapahtuvaa voimaantumista.

Empowerment on käsitteenä moniulotteinen ja jaettavissa eri osa-alueisiin. Se tulkitaan sosiaalityössä prosessiksi, jossa tapahtuu mahdollisesti valtautumista niin yksilön, yhteisön kuin yhteiskunnankin tasolla. Se on toiminnan kautta tapahtuvaa, eikä sitä voida tuoda ulkoapäin vaan se vaatii aina osallistensa aktiivisuutta. Motivoinnilla voidaan kannustaa toimintaan ja luoda sitä tukevia toimintaympäristöjä. Samalla on tiedostettava, että ihmisen sisäinen motivaatio ohjaa osaltaan toimintaa. Tämän vuoksi empowerment ei ole ulkoapäin tuotavissa oleva voimavara vaan on sidoksissa aina yksilöön. Ihminen itse sitoo itsensä kontekstiin ja määrittää toimintaansa tulkintansa kautta. Ilmapii- rin ollessa arvostava ja avoin on sitoutuminen vahvempaa. Kun toiminnan raamit ovat tarpeeksi väljät, on mahdollisuus itse päättää sitoutumisestaan ja toiminta on usein tuloksellisempaa. Toiminnalla on onnistuessaan mahdollisuus muuttaa vakiintuneita uskomuksia itsestä tai asioista, niin yksilö- kuin yhteisötasolla. (Kotiranta 2008, 87–89; Payne 2014, 316–317.)

Empowerment ajatellaan prosessina kolmiosaiseksi. Onnistunut positiivinen uudelleen nimeäminen, naming, lähtee sosiaalityön arvojen pohjalta. Näin hahmotetaan tilanne, josta lähdetään etenemään. Sosiaalityön näkökulma voi auttaa näkemään tilanteen uudella tavalla. Loving vaiheessa sosiaalityön arvot ja ihmisoikeudet ovat vahvana perustana. Toiminta lähtee itsemääräämisoikeudesta ja sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta. Tällöin vahvistetaan toimijan nimettyjä voimavaroja ja kykyjä, sekä tuetaan mahdollisuuksia. Acting vaiheessa toimitaan prosessissa löytyneiden voimavarojen ja kykyjen

avulla vahvistaen tavoitteita ja pyrkien kohti prosessin päämäärää. Päämäärän olisi tar-
koitus olla omilla voimavaroilla ja kyvyillä saavutettava, sekä toimijaa tyydyttävä, ei
vain ulkoa tuotu tavoite. Advocacy on tässä sosiaalityön empowermentin prosessissa
asiakslähtöistä rinnalla kulkemista, asianajoa. (Hokkanen 2014, 319–322.) Asianajon
avulla ollaan suojelemassa heikoimmassa asemassa olevia ihmisiä, toimitaan heidän
äänenään. Asianajoa tehdään yhdessä asiakkaan kanssa, neuvotellen ja asiakkaan toivei-
ta kuunnellen. (Payne 2014, 299–300.)

Empowerment pitää sisällään vallan ja voiman käsitteet. Jokaisen tieteenalan yhteisenä
näkömyksenä empowerment on jollain tapaa vallan siirtämistä. Sosiaalityössä valta ja
voima kiinnittyvät osin yhteiskunnallisiin asioihin. Empowerment muodostuu ihmisten,
niin ryhmien kuin yksilöiden, toiminnassa ja sen avulla toimijat vaikuttavat omiin arjen
ja ympäristön rakenteisiin sekä olosuhteisiin. Sosiaalityön empowerment on monitasoi-
nen ja muutokseen pyrkivä, sen avulla on mahdollista saavuttaa omia tavoitteita ja pää-
määriä. Vertaisuus on empowermentissa läsnä, ymmärrys siitä, ettei ole elämäntilan-
teensa kanssa yksin voimaannuttaa. Empowerment vaatii aina toimijuutta ja osallisuutta,
eikä ole tehtävissä tai tuotavissa tilanteisiin ulkoapäin, vaan vaatii yhdessä tekemistä ja
toimimista päämäärien eteen. Se on lähellä osallistamisen käsitettä. Työntekijän rooli on
vierellä kulkemista, tukemista, mahdollistamista ja asianajoa ilman konkreettista toimi-
juutta asiaan. (Hokkanen 2009, 315–319; Juhila 2011, 120–123; Payne 2014, 301–302;
Thompson 2007, 21–24.)

Ajettaessa ihmisten asioita voidaan vaikuttaa rakenteisiin, ihmisten elinympäristöön,
jolloin on konkreettinen mahdollisuus auttaa. Ihmisen tulee itsekkin haluta sitoutua työs-
kentelemään oman tilanteensa vuoksi ja muutoksen eteen. (Hokkanen 2014, 48–54.)
Empowerment on asiakkaan lähtökohdista lähtevä ja aidosti osallistava auttamisen me-
todi. Se vaatii kuulemistä, sekä yhdessä tekemistä samalla haastaen molempia osapuoi-
lia. Empowerment onnistuessaan on myös motivoiva ja se voi aidosti mahdollistaa muu-
toksen. Empowerment teoriana on toimiva ja ihmisen omia voimavaroja, sekä vahvis-
tumista tukeva. Kun ymmärretään empowerment prosessina, joka etenee kasvattaen
yksilötasolla oman arjen kontrollia ja mahdollisuuksia vaikuttaa omaan elinympäris-
tönsä, kyse ei ole lyhyestä prosessista. Teoreettisella tasolla empowerment on valtava
voima, jonka avulla on mahdollista vaikuttaa oman elämänsä suuntaan. Empowermentin
kautta syntyy usko muutoksen mahdollisuuteen ja omiin mahdollisuuksiin vaikuttaa
arjen kulkuun. (Adams 2003, 3–8; Payne 2014; 295–297; Thompson 2007, 45–46.)

Yksilötasolla empowerment tuo hallinnan tunnetta omasta elämästä. Sisäinen voimaantumisen antaa ihmiselle positiivisen vireen ja uskoa itseensä. Tällöin ihminen luottaa yhteisöönsä sekä itseensä ja pyrkii rohkeasti parhaimpaansa. Myönteisyys avaa uusia näköaloja ja toivoa sekä kasvava sisäinen voimantunne lisää yksilön hyvinvointia. Empowermentin kautta ihmisellä on myös oma vastuu omasta toimijuudesta ja hän itse määrittää tavoitteitaan. On kyse yksilöllisestä prosessista, jossa yhteisön, kanssakulki-
jan, positiivinen palaute ja vuorovaikutus toimivat katalysaattorina. Toisen puolesta ei voida toimia, mutta puitteet voidaan luoda ja rakenteiden avulla tukea ihmisen omaa toimijuutta. Empowermentin yleisenä tavoitteena voidaankin pitää yksilön hyvinvoinnin lisääntymisen mahdollistamista. (Juhila 2011; Siitonen 1999, 61, 82–99.)

3 Sosiaalityö ja nuoret

3.1 Kuntouttava sosiaalityö syrjäytymisen torjijana ja osallisuuden rakentajana

Syrjäytymisen käsitteen kautta on helppo luonnehtia ammatillisen sosiaalityön tehtäviä, ne nousevat esiin yhteiskuntapoliittisissa linjauksissa sekä työn omissa periaatteissa. Sosiaalityön kansainvälisissä eettisissä periaatteissa työskentely sosiaalisen syrjäytymisen ja leimaantumisen sekä alistamista aiheuttavien olosuhteiden poistamiseksi on yksi sosiaalista oikeudenmukaisuutta toteuttavan sosiaalityön tehtävä. (IFSW 2004.) Sosiaalityössä syrjäytymisen ja huono-osaisuuden ytimessä ovat kasautuneet hyvinvoinnin ongelmat. Näkökulma on usein ongelmalähtöinen. Vaikka paljon puhutaan ongelmien ehkäisemisestä ja varhaisesta puuttumisesta, sosiaalityö pääsee reagoimaan usein vasta, kun ongelmat ovat jo kasautuneet, tai kun syrjäytymisen riski on todellinen. Vastauksia lähdetään usein hakemaan rakenteiden tarjoamien palveluiden kautta, vaikka ongelmat ovat yksilöllisiä ja vaatisivat yksilökohtaisia ratkaisuja sekä kokonaisvaltaista tukea. (Liukko 2006, 93–99; Raunio 2006, 28.)

Kuntouttavan sosiaalityön käsite (empowering social work) on omaksuttu suomalaisen sosiaalityön keskusteluun 2000-luvun aikana. Kuntouttavan sosiaalityön kehittämiseen ovat motivoineet 1990-luvun laman jättämät jäljet sekä sosiaalityön sisäiset muutostarpeet. Lisäksi oman lisänsä kuntouttavan sosiaalityön kehittämiseen kuntien peruspalvelujen osana ovat tuoneet 1990- ja 2000-lukujen työllistämishankkeet sekä niistä johdettu lainsäädäntö. Keskeistä on ymmärtää kuntouttava sosiaalityö yhtä tiettyä työmenetelmää suurempana työorientaationa, jossa hyödynnetään monialaista ja verkostoituvaa työtapaa. (Karjalainen 2017, 254–255; Tuusa 2005, 40.)

Kuntouttavan sosiaalityön taustalla on ajatus siitä, että samaan aikaan huomioidaan sekä yksilön näkökulma että yhteisöllinen ja rakenteellinen näkökulma. Tarkoituksena on pystyä ennaltaehkäisemään ja korjaamaan jo havaittuja ongelmia tukemalla yksilön elämänhallintaa ja työllistymistä. Samalla nostetaan esille sellaisia sosiaalisia ongelmia, jotka altistavat erityisesti haavoittuvimmassa asemassa olevia ihmisiä syrjäytymiselle. Pyrkimyksenä on ratkaista yksilöllisiä ja kollektiivisia selviytymisen esteitä, ja siksi siinä haetaan aktiivisesti uudenlaisia toimintamalleja. Kuntouttavan sosiaalityön käsite

hakee vielä paikkaansa suomalaisessa sosiaalityössä. (Hautala ym. 2017, 70–74; Karjalainen 2017, 255; Liukko 2006, 73–85.)

Määrittelyjä kuntouttavasta sosiaalityöstä on Suomessa tehty suhteessa kuntoutukseen laajemmin. Kuntoutus on perinteisesti jaoteltu lääkinälliseen, ammatilliseen, kasvatukselliseen ja sosiaaliseen. Kuntoutuksen piirissä toteutunut sosiaalityö on aiemmin kytkeytynyt pääasiassa vamman tai sairauden hoitoon. Sosiaalitoimen kuntoutustoiminta on keskittynyt pääasiassa vammaispalveluun ja päihdehuoltoon. Myöhemmin, 1990-luvulta lähtien, kuntoutus on ymmärretty laajemmin myös toiminnaksi, joka huomioi työttömyyden sivuvaikutukset ja sosiaalisen syrjäytymisen. Kuntoutuksen yhtenä tavoitteena on siten vahvistaa sosiaalista osallisuutta. (Karjalainen 2017, 255–256; Järvikoski & Härkäpää 2011, 147.) Sosiaalinen osallisuus toteutuu sosiaalisen toimintakyvyn kautta. Sosiaalinen toimintakyky nähdään tavoitteellisena toimintana, joka määrittyy yksilön asenteissa, kyvyissä, taidoissa ja motivaatiossa toimia sosiaalisissa tilanteissa sosiaalisesti tarkoituksenmukaisella ja vastuullisella tavalla. Sirpa Kannasojan (2013, 84) väitöstutkimuksessa sosiaalisen toimintakyvyn käsite esitetään suhdekäsitteenä, jolloin se on enemmän kuin taitoja ja oireiden vähäisyyttä. Sosiaalinen toimintakyky on suhteessa muihin ihmisiin ilmenevää asennetta, kykyä ja vahvuutta toimia oikein itseään ja toisia kohtaan, kykyä saavuttaa omia ja yhteisiä tavoitteita ja kykyä luoda perustaa hyvälle ja tyydyttävälle elämälle.

Kuntouttavan sosiaalityön erityistä osaamista ovat selviytymisen tukeminen ihmisen arjessa, keskusteluapu, verkostotyö, palveluohjaus sekä toimintakyvyn ja siten työkyvyn vahvistaminen. Tavoitteena on osallisuuden kasvattaminen. Kuntouttavan sosiaalityön ammattikäytännöiksi ja työmenetelmiksi voidaan nimetä esimerkiksi psykososiaalinen työ, voimaannuttavat työtteet, tilannearviot, palvelu- ja aktivointisuunnitelmat sekä palveluohjaus. Sen päämääränä on olla vahvistamassa ihmisten arjessa selviytymistä sekä tukemassa sellaisia sosiaalisia vuorovaikutussuhteita, jotka lisäävät yhteiskunnallista, yhteisöllistä ja yksilöllistä toimijuutta ja osallisuutta. Sillä on oma tiedollinen sekä kokemuksellinen perusta, joka erottaa sen lääkinällisestä kuntoutuksesta, terveydenhuollon kuntoutuksesta ja psykososiaalisesta kuntoutuksesta. Kuntouttava sosiaalityö perustuu kokonaisvaltaiseen sosiaaliseen tukemiseen, työmenetelmien kehittämiseen sekä niiden soveltamiseen ennakkoluulottomasti. Tavoitteena on luoda, palauttaa ja ylläpitää hyvän elämän ja toimintakyvyn edellytyksiä, ehkäistä syrjäytymistä ja tukea asiakkaiden itsenäisiä ja myönteisiä elämänvalintoja sekä täysivaltaista kansalaisuutta

osallisuuden kautta. Sen orientaatiolla voidaan vastata erityisesti aikuis- ja nuorisososiaalityön kehittämishaasteisiin. (Hautala ym. 2017, 70–74; Karjalainen 2017, 257.)

3.2 Sosiaalinen kuntoutus kuntouttavan sosiaalityön välineenä

Työllisyyden edistäminen kytkeytyy kunnissa laajaan kokonaisuuteen, johon sisältyvät yritysten toimintaedellytysten vahvistaminen, yritysten ja julkisen sektorin työvoimatarpeita vastaavasta koulutustarjonnasta huolehtiminen sekä heikossa sosiaalisessa asemassa olevien ihmisten tukeminen ja kuntouttaminen. Kunnissa merkittävä osa työllisyyden edistämiseen liittyvistä tehtävistä on lakisääteisiä. Toimilla pyritään ehkäisemään työn ulkopuolelle jäämistä ja työkyvyttömyyttä tarjoamalla tarpeeseen vastaavaa toimintaa. (Haapakoski 2012, 216; Saikku 2016, 75–76.)

Sosiaalityön asiakkaiden ongelmiin ei löydy selkeitä standardiratkaisuja, koska ne ovat usein luonteeltaan koko elämää koskevia sosiaalisia ongelmia. Sosiaalityön yhteiskunnallinen tehtävä on syrjäytymisen ehkäiseminen ja osallisuuden edistäminen. Tämän vuoksi toimeentulo- ja hyvinvointiongelmiä käsiteltäessä on huomioitava yksilön ja yhteiskunnan välinen suhde. Kun yritetään vaikuttaa syrjäytymiseen, on otettava huomioon sekä yhteiskunnallinen tilanne että ihmisen toimintakyky ja sitä heikentävät seikat, kuten terveydelliset ja sosiaaliset haasteet. Tämän vuoksi yhteiskunnallisen osallisuuden vahvistamiseksi tarvitaan yhteiskunta- ja talouspoliittisten toimenpiteiden lisäksi yksilöllisiä ja kuntouttavia toimenpiteitä. (Järvikoski 2013, 47; Raunio 2004, 218–220.)

Sosiaalinen kuntoutus kattokäsitteenä

Vuonna 2015 voimaan tulleen sosiaalihuoltolain uudistuksen myötä sosiaalinen kuntoutus sai ensimmäistä kertaa lainmukaisen määritelmän, kun se määriteltiin yhdeksi sosiaalihuollon palveluksi. Tällä palvelulla tarkoitetaan sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin annettavaa tehostettua tukea sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi. Sosiaalinen kuntoutus on suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa, jonka tavoitteena on arjen selviytymiskeinojen ja elämänhallinnan parantuminen. Sosiaalisen kuntoutuksen lähtökohtana on sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen kokonaisvaltainen selvittäminen, johon vastataan yksilöllisesti räätälöidyillä palveluilla. Työmarkkinoille sijoittuminen on välillä haastavaa, varsinkin nuorille, jotka ovat vasta aloittamassa työuraansa, tällöin sosiaalinen kun-

toutus voi tukea ihmisen toimintakykyä elämänhallinnan ohella. (Fedotoff 2007, 410–411; Kokko & Veistilä 2016, 220–223; Puromäki ym. 2017, 15; Tuusa & Ala-Kauhaluoma 2014, 6–7.)

Nuorten sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteet määritellään laissa erikseen. Nuoret ovat nousseet keskeiseksi sosiaalisen kuntoutuksen kohderyhmäksi, ja tavoitteissa näkyy vahvasti ammatillisen kuntoutuksen ja työelämään kiinnittymisen näkökulma. Tarkoituksena on tukea nuorten sijoittumista erilaisiin työ-, opiskelu- ja kuntoutuspaikkoihin sekä ehkäistä niiden keskeyttämistä. Monet ammatillisen kuntoutuksen ja työllistymisen hankkeet kohdistuvat nuoriin henkilöihin. (Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301; Väisänen 2018, 30–31.)

Sosiaalinen kuntoutus prosessina

Sosiaalisella kuntoutuksella viitataan erityyppisiin kuntoutuspalveluihin, joiden keskeinen tehtävä on tukea kuntoutujien toimijuutta ja osallisuutta, siten myös lisätä heidän todellisia toimintavalmiuksiaan. Sosiaalinen kuntoutus näyttäytyy toimintavalmiuksia ja -mahdollisuuksia tukevana toimintana, jossa on keskeistä pystyä liittämään yhteen rakenteellisia ja yksilöllisiä tekijöitä. Sosiaalisen kuntoutuksen järjestäminen kunnissa on kuitenkin hajanaista ja sekä käsitteenä että palveluna jäsentymätöntä. Myös kolmannen sektorin toimijoilla on suuri rooli palvelujen tuottamisessa sekä kehittämisessä. Moniulotteisuutta kuvastaa se, että näkyvissä ovat toisaalta kytkennät niin kuntien elinkeinopolitiikkaan ja henkilöstöhallintoon kuin sosiaalihuollon lainsäädännön mukaiseen toimintaan. Sosiaalihuoltolain uudistuksen myötä sosiaalinen kuntoutus on saanut ensimmäistä kertaa lainmukaisen määritelmän, vaikka käytännöntasolla on edelleen tarvetta luoda selkeyttä ja tarkastella sosiaalisen kuntoutuksen asemaa osana sosiaalipalvelujen ja kuntoutuksen kokonaisuutta. (Tuusa & Ala-Kauhaluoma 2014 6–9; Saikku 2016, 78; Väisänen 2018, 29–30.)

Sosiaalinen kuntoutus on erilaisten toimintojen laaja kokonaisuus, jossa näkyy sosiaalihuoltolain mukainen tulkinta. Matalan kynnyksen työpajatoiminta on yksi tapa määritellä sosiaalista kuntoutusta. Sillä pyritään välillisesti parantamaan työelämän valmiuksia. Tavoitteena on osallisuuden, sekä elämänhallinnan kasvattaminen ja sen myötä työllistymisen edistäminen. Sosiaalisen kuntoutuksen käsitettä vaivaa ympäröivä selkeiden toimintojen ja palvelujen lisäksi sen katsotaan sisältävän muut tarvittavat sosiaalista kuntoutusta edistävät toimenpiteet. Sidos kuntouttavaan työpajatoimintaan tai työllisty-

misen edistämiseen ei ole niin ilmeinen. Toiminnallisuus on kuitenkin yksi sosiaalisen kuntoutuksen peruserä. Palvelun toiminnalliset elementit tulisi muotoilla asiakkaiden yksilöllisten tavoitteiden ja tarpeiden pohjalta. Ne voivat olla valmennusta arkipäivän toiminnoista suoriutumiseen ja elämänhallintaan, vertaistukea tarjoavaa ryhmätoimintaa, erilaista tukea sosiaaliin vuorovaikutussuhteisiin, sosiaalista kuntoutumista edistävää työ- toimintaa tai muita toiminnallisia palveluja. Tärkeintä on kuitenkin, että palvelut olisivat tarjolla oikea-aikaisesti. (Ahonen-Walker & Pietikäinen 2014; 70–71; Saikku 2016, 92; Tuusa & Ala-Kauhaluoma 2014, 6–9.)

Sosiaalinen kuntoutus työotteena

Sosiaalinen kuntoutus on keino ja väline, toimintaa, jolla on päämäärä (Foucault 1997, 291). Pienetkin teot, kuten ohjaus ja kannustus, voivat kantaa pitkälle ja valtauttaa asiakasta. Näin sosiaalisessa kuntoutuksessa työntekijän on mahdollista luoda valtautumisen tunne, joka voi johtaa muutoksen mahdollisuuteen, itsekunnioitukseen kasvuun ja oma-aloitteeseen itseohjautuvaan toimintaan. (Thompson 2007, 24–26.) Sosiaalinen kuntoutus antaa työntekijälle erilaisia rooleja. Asiakkaat näkevät työntekijän omien sosiaalisten ja taloudellisten oikeuksien varmistajana, asioiden ajajana, joka ohjaa ja neuvoo palveluviidakossa. Työntekijällä on myös rooli kuntoutusprosessin ohjaajana sekä tulevaisuuden suunnittelun mahdollistajana, hänellä on ymmärrystä yhtäaikaisesti sekä organisaatioiden välisistä monimutkaisista verkostoista sekä asiakkaan tilanteesta, historiasta ja toimintakyvystä. Työntekijä nähdään myös psykososiaalisen tuen antajana, ihmisenä joka kulkee rinnalla. Asiakkaan elämäntilanteen selvittäminen ja jaettu näkemys arjesta tuottaa roolin huolenpitäjänä, tällöin työntekijän puoleen on helppo kääntyä asiassa kuin asiassa. (Palomäki 2018, 280–281.)

Toiminnallisuus on yksi sosiaalisen kuntoutuksen peruserä. Palvelun toiminnalliset elementit muotoillaan asiakkaiden yksilöllisten tavoitteiden ja tarpeiden pohjalta. Ne voivat olla valmennusta arkipäivän toiminnoista suoriutumiseen ja elämänhallintaan, vertaistukea tarjoavaa ryhmätoimintaa, erilaista tukea sosiaaliin vuorovaikutussuhteisiin, sosiaalista kuntoutumista edistävää työ- toimintaa tai muita toiminnallisia palveluja. Sosiaalisen kuntoutuksen yksityiskohtainen määrittely ei onnistu sosiaalihuoltolain avulla, vaan sen sisällöt syntyvät yksilökohtaisesti asiakkaan ja asiantuntijoiden yhteistyöllä. Ja siksi se tarjoaa mahdollisuuden kehittää uudenlaisia toimintamuotoja niille, joiden työllistyminen on vaikeaa tai jopa mahdotonta. (Tuusa & Ala-Kauhaluoma 2014, 6; Kivipelto 2018, 20–21.)

Sosiaalinen kuntoutus henkilökohtaisena prosessina

Palveluiden värikkäässä käsiteviidakossa sekä asiakkaiden ja työntekijöiden arjessa kuntouttava työtoiminta ajoittain määrittyy sosiaalisesti kuntoutukseksi. Tämä erityisesti silloin, kun asiakkaan tavoitteet ovat eteenpäin kohti koulutusta tai työllistymistä, mutta tätä ennen henkilön on kohennettava työ- ja toimintakykyään, sosiaalisia taitojaan tai muita vastaavia asioita. Sosiaalisen kuntoutuksen tarve nähdään siis erityisesti niille sosiaalityön asiakkaille, jotka eivät pärjää kuntouttavassa työtoiminnassa, ja siksi parhaiten sitä voitaisiin luonnehtia matalan kynnyksen kuntouttavana työtoimintana. (Saikku 2016, 84–86.) Sosiaalisessa kuntoutuksessa määritetään asiakkaan palvelutarpeet sekä voimavarat ja toimitaan niiden pohjalta parhaiden palveluiden ja tukimuotojen löytämiseksi. Tarkoituksena on asiakkaan asioita ajamalla saada muutosta niihin rakenteisiin, palveluihin ja toimijoihin jotka määrittävät asiakkaan elämäntilannetta. Asiakkaan saama psykososiaalinen tuki mahdollistaa kuntoutuksen toteutumisen, sillä se kiinnittää huomion asiakkaan elämäntilanteeseen kokonaisvaltaisesti. (Palomäki 2018, 281–282.)

Sosiaalityön ja kuntoutuksen viitekehyksen ohella myös nuorisolaista (21.12.2016/1285) löytyy sellaisia tavoitteita ja sisältöjä, jotka risteävät yhdessä sosiaalisen kuntoutuksen kanssa. Nuorisolain ja sen perusteella järjestettävien palvelujen tavoitteena on edistää nuorten osallisuutta ja vaikutusmahdollisuuksia sekä kykyä ja edellytyksiä toimia yhteiskunnassa, tukea nuorten kasvua, itsenäistymistä, yhteisöllisyyttä sekä niihin liittyviä tietojen ja taitojen oppimista, tukea nuorten harrastamista ja toimintaa kansalaisyhteiskunnassa, edistää nuorten yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa sekä oikeuksien toteutumista ja parantaa nuoren kasvu- ja elinoloja. Tavoitteisiin pääsemisen lähtökohtia ovat yhteisöllisyys, yhteisvastuu, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo, monikulttuurisuus ja kansainvälisyys, terveet elämäntavat sekä ympäristön ja elämän kunnioittaminen. Tavoitteilla tarkoitetaan toimia nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi ja silloin liikutaan pitkälti nuorisotyön ja nuorten työpajatoiminnan maailmassa. (Tuusa & Alakauhaluoma 2014, 8.) Sosiaalinen kuntoutus pyritään tuottamaan lähellä nuoria. Vaikka Suomi on suhteellisen pieni maa, on alueelliset erot suuria ja vaikuttavat nuorten palveluiden tarpeeseen. Tavoitteena on tuottaa palvelut matalan kynnyksen periaatteella vastaten paikallisiin erityiskysymyksiin. (Fetodoff 2007, 416–417.)

Nykyinen palvelujärjestelmä ei pysty riittävän hyvin vastaamaan nuorten sosiaalisen kuntoutuksen tarpeisiin. Kaikkia nuoria ei tavoiteta, osa ei koe tarvetta palveluille, koska käsitys omasta tilanteesta ei ole yhteneväinen ammattilaisten kanssa. Tarvitaan

enemmän joustavuutta ja palvelurakenteita, jotka mahdollistavat nopean ongelmiin tarttumisen, oikea-aikaisen avun tarjoamisen sekä jalkautuvan työtteen. Nuorten omien perheenjäsenten tai muiden lähiverkoston mukaanotto on tärkeää ja se pitää pystyä tekemään tuen kautta. Viestien tulee liikkua vaivattomasti nuorten tukena olevissa lähi- ja palveluverkostoissa, niiden pitäisi reagoida nopeasti ongelmatilanteissa ja kaikkien osapuolten pitäisi sitoutuneesti toimia samansuuntaisesti. (Aaltonen & Berg 2015, 58–59; Tuusa & Ala-Kauhaluoma 2014, 20.) Nuorilla on paljon tärkeää kokemuksellista tietoa, jota tulisi valjastaa käyttöön palveluita kehittäessä. Tätä nuorilta saatavaa tietoa palveluista ammattilaisten on mahdotonta muuten saada. Lisäksi nuorten ottaminen mukaan kehitystyöhön tuo heille mahdollisuuden osallisuuteen ja tekee toiminnasta asiakaslähtoisempää. Tätä kautta löydetään uudenlaisia työtapoja ja pystytään vastaamaan paremmin nuorten yksilökohtaisiin tarpeisiin. Parhaimmillaan tällainen yhteiskehittäminen saa aikaan muutoksia mikro-, meso- ja makrotasolla. (Raivio 2018, 26–28.)

3.3 Nuoret työpajatoiminnan asiakkaina

Nuoret ovat yhteiskunnallisen mielenkiinnon kohteita ajasta riippumatta. Sanotaan, että heissä on tulevaisuus. Nuorista ja heidän tilanteestaan ollaan huolissaan syrjäytyneiden ja syrjäytymisvaarassa olevien nuorten määrän kasvaessa. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017.) Nuorisotakuulla pyritään vastaamaan alle 29-vuotiaiden nuorten arjen haasteisiin monialaisesti, ja se antaa mahdollisuuksia osallisuuden vahvistamiseen. Nuorisotakuussa luvataan tukea ja ohjausta tarvittaviin palveluihin jokaiselle alle 25-vuotiaalle tai ammatillisen koulutuksen omaavalle alle 30-vuotiaalle nuorelle. Samalla se kuitenkin tukee markkinaehtoista työllisyyspolitiikkaa, sillä nuorisotakuulla vahvistetaan osallisuutta koulutukseen ja työelämään. Yhteiskunnassamme yleisesti ajatellaan, että ihminen on tasavertainen ja itsenäinen yhteiskunnan jäsen, kun hän on koulutettu ja työllistynyt. Nuorisotakuu on tuloksellisinta nuorten kohdalla, joiden osallisuus on valmiiksi vahva ja jotka omaavat sosiaalisia taitoja. (Ahonen-Walker & Pietikäinen 2014, 69; Hirvonen 2014.) Odotetaan, että nuori omaksuu yhteiskuntamme kulttuurilliset roolit ja osallistuu aktiivisena toimijana yhteiskunnan odotusten mukaisesti. Kuitenkin tämän päivän työpaikat ovat hyvin erityisiä ja siirtyminen koulutuksesta työelämään on usein haasteellista, jatkuvuuden epävarmuus on läsnä koko ajan muuttuvassa yhteiskunnassa. Nuoret usein häilyvät toimijuuden ja syrjäytymisen rajamailla. Kaikilla ei ole valmiuksia ja voimavaroja kaikkeen tähän. (Horelli ym. 2007, 217.) Tarvitaan yksilö-

kohtaista tukea ja ohjausta. Työpaikat ja työnantajien tarpeet ovat jatkuvassa muutoksessa, joten vaaditaan muuntautumiskykyä, luovuutta ja itseluottamusta, jotta pysyy tarpeiden mukana ja sietää muutosta sekä sen tuomaa epävarmuutta. (Määttä 2014.)

Sosiaalisen kuntoutuksen käsitteet ovat tavoitteiltaan ja sisällöltään hyvin yhteneväisiä nuorisolain 13 § työpajatoiminnan (21.12.2016/1285) kanssa. Nuorille luodaan mahdollisuus saada tukea elämänhallintaan mielekkään toiminnan kautta, jossa he samalla pääsevät osaksi yhteiskunnalliseen toimintaan. Tällä pyritään ehkäisemään syrjäytymistä. Työpajatoiminta tarjoaa osaltaan niin osallisuuden kuin vaikuttamisen paikkoja, joissa positiivisten kokemusten kautta on mahdollisuus nuorten itsetunnon vahvistumiselle ja sosiaaliselle kasvulle. Tällöin nuorten valmiudet vastata yhteiskunnan odotuksiin olla aktiivisia toimijoita paranevat. Työpajatoiminnan tulee olla suunnitelmallista ja sillä tulee olla jatkuvuutta, jotta nuoret sitoutuvat siihen. Osallisuus voitaisiin nähdä jatkumona, jos toiminta on tavoitteellista ja mahdollistaa osallisuuden kasvun. (Horelli ym. 2007, 217–219.)

Työpajatoiminta voi vahvistaa osallisuutta monella tasolla. Mikrotasolla osallistujat yksilöinä voivat saada onnistumisen kokemuksia ja oppia tiedostamaan omia vahvuuksiaan, jolloin itsetunto vahvistuu. Mesotason vaikutuksia ovat muun muassa yhteisöllisyyden tunne ja uudet kontaktit, joita on mahdollista luoda työpajatoiminnan kautta. Mahdollisuus osallistua työtoimintaan niin työkokeiluna, työharjoitteluna, palkkatuella kuin kuntouttavana työtoimintana vahvistaa osallisuutta makrotasolla. (Komonen 2008, 168–170; Spangar & Arnkil 2018, 271.) Työpajatoiminnassa kaikki ovat jollain tapaa samassa tilanteessa, vaikka lähtökohdat ja perusteet työpajatoiminnalle voivat olla erilaisia. Sen tarjoama vertaisuus on voimavara. Taustalla on samanlaisia kokemuksia, mutta toisaalta on mahdollisuus saada jakamisen kautta uudenlaista perspektiiviä omiin näkemyksiin ja ajatuksiin. Vertaistuki voi toimia keskeisenä muutoksen liikkeelle laittajana kuntoutumisen tai sopeutumisen muutosprosessissa. (Kippola-Pääkkönen 2018, 175–176; Spangar & Arnkil 2018, 279.)

Osallisuus on vahvasti läsnä ja määrittää nuorten työpajatoimintaa, sillä se lähtee nuoren omasta osallistumisesta. Kun nuori tunnistaa omat tarpeensa, hän sitoutuu toimintaan. Osallistumista ohjaavat nuorten omat päämäärät, joihin vaikuttavat uskomukset omiin kykyihin. Myös muut toiminnassa osallisena olevat osallistujat luovat osaltaan ilmapiiriä. Työpajatoiminnassa koettu vuorovaikutus ja aito henkilökohtainen kohtaa-

minen ovat arvostettuja asioita. Ne luovat osaltaan kunnioittavaa, luottamuksellista ilmapiiriä, jossa nuoren on mahdollista kokea olevansa arvostettu. On tärkeä lähteä rakentamaan suhdetta positiivisen kautta, nuoren omista voimavaroista lähtien. Työpajatoiminnalla on nuorten itsensä mukaan positiivisia vaikutuksia arjen rytmiin. Ne kasvatavat mielen hyvinvointia, itsevarmuutta ja elämänhalua. Sosiaaliset suhteet ovat merkityksellisiä ja työpajatoiminnan kautta saadaan uusia tuttavuuksia, joiden kanssa voi jakaa ajatuksia menneistä kokemuksista. Ihminen kaipaa sosiaalista toimintaa, yhteisön jäsenyyttä. Työpajatoiminnan kautta on mahdollista kiinnittyä osaksi yhteisöä. Tätä kautta tuetusti yhdessä toimimalla oma elämänhallinta kasvaa ja nuorille syntyy valmiuksia selviytyä omassa elinympäristössään. (Komonen 2007, 429–432; Lähteenmaa 2014, 209; Määttä & Määttä 2015, 39–41.)

Työpajatoiminnan kautta pyritään tarjoamaan ohjausta realistiseen tulevaisuuden suunnitteluun. Suunnitelman tulee olla kokonaisvaltainen ja lähteä nuoren omista tarpeista. Vaikka eteneminen on suunnitelmallista, ei koko ajan voida edetä suunnitelmaa edellä. Kuitenkin suunnitelman jatkuvuus tulisi voida taata palvelujärjestelmän pirstaleisuudesta huolimatta. Tällöin nuorten on mahdollista tulevaisuudessa olla osana yhteiskuntaa, aktiivisina toimijoina. Vahvistamalla nuorten uskoa omiin kykyihin halutaan vahvistaa nuorten valmiuksia itsenäiseen vastuunkantoon. Ohjauksella pyritään antamaan informaatiota ja ohjaamaan työ- ja koulutusmahdollisuuksista niin, että nuoret ovat tietoisia alueellisista erityiskysymyksistä ja -haasteista. Tällöin tavoitteet ovat suhteessa realististen mahdollisuuksien kanssa. (Komonen 2007, 433–435; Määttä & Määttä 2015, 41–42; Närhi ym. 2017, 137–141.)

Toisaalta kaikki edellä mainittu ei aina riitä, sillä osin työpajatoiminta koetaan työvoimapolitiittisina interventioina, aktivointikeinona. Osallistumista ei tällöin koeta vapaaehtoisena vaan joustamattomana pakkona, kun mikään muu ei ole onnistunut. Yhteiskuntapolitiikan seurauksena on haettava koulutukseen, osallistuttava tarjottuun aktivointitoimintaan ja tehdä suunnitelmia, jotka saattavat pakon muovaamina olla epärealistisia. Jos yksilökohtainen ohjaus ontuu, osallisuus jää vajaaksi ja nuoresta tulee tekemisen kohde. Pahimmillaan työtoiminta velvoittaa sanktioiden uhalla, jolloin kommunikointi on yksisuuntaista. Tällöin on vaara niin sanotulle laitostumiselle ja työtoimintakierteelle. (Komonen 2007, 435–438; Lähteenmaa 2014; Närhi ym. 2017, 135–136; Perttula 2015, 106.) Aktivointitoimia ei nähdä myöskään työntekijöiden näkökulmasta riittävänä vaikeasti työllistyvien tilanteiden ratkaisemiseksi. Sosiaalityössä nähdään, että erilaiset

työpajatoiminnat ovat väliaikaisia interventioita, jonka loppuessa asiakas putoaa tyhjän päälle, eikä jatkuvuutta ole, kun toteutettu työtoiminta ei tue työllistymistä. Tämän lisäksi toisena ongelmana nähdään soveltuvien työpaikkojen puute. (Kivipelto 2018, 25–27.)

Työpajatoiminta paikantuu avointen työmarkkinoiden ja maamme koulutusjärjestelmän välille yhdessä sosiaalipalveluiden kanssa. Tarjoamalla paikan, jossa keskeneräisyys on sallittua, työpajatoiminta luo nuorille mahdollisuuden kehittää omaa elämänhallintaa niin, että he ovat valmiita vastaamaan yhteiskunnan odotuksiin. (Komonen 2008, 168, 171–172.) Usein nuorten ongelmat alkavat näkyä peruskoulun viimeisillä luokilla, ja heikko peruskoulun päättötodistus avaa huonosti tulevaisuuden mahdollisuuksia. Tällaisista nuorista tieto välittyy huonosti eteenpäin, vaikka kouluaikana asioita olisi työstetty monien ammattilaisten voimin. Yleisesti koulujärjestelmässä pitäisi tehostaa ammatinvalinnanohjausta ja oppilaanohjausta. Ohjauksen olisi syytä alkaa huomattavasti varhaisemmin ja sen pitäisi olla paneutuvampaa sekä yksilöllisempää. Usein nuoret hakevat pakkohaun ja sanktioiden vuoksi summittain pakolliseen määrään oppilaitoksia, alavallinnat ole kovin harkittuja ja tämän vuoksi koulutuspolku ei kanna eteenpäin. (Tuusa & Ala-Kauhaluoma 2014, 19.)

Aktivointitoimet eivät ole vain tukena vaan luovat myös loukkuja. Erilaisissa työotteissa, joissa pyritään toimimaan asiakaslähtöisesti, on tunnistettavissa vallan ja kontrollin elementtejä. Tukea ja kontrollia voidaan määritellä tavoiteltavien asioiden edistämiseksi, resurssien antamiseksi sekä ohjaukseksi ja neuvonnaksi. Toisaalta tavoitteet ohjaavat toimintaa välillä turhan tiukkaan. Tarjontaa on paljon ja työntekijöiltä vaaditaan tarkkaa lain tuntemusta ja ammattietiikkaa, jotta avuntarpeessa oleva nuori ei joudu entistä heikompaan elämäntilanteeseen. Vaikka auttamistyössä vallan käyttöä ei voida välttää, voidaan työn perusteltavuutta, humanisuutta ja oikeudenmukaisuutta lisätä. (Juvonen 2009, 174–175; Juvonen 2015, 49–51; Kemppainen & Laitinen 2010, 138; Määttä & Määttä 2015, 15–16.)

4 Tutkimuksen metodologiset lähtökohdat

4.1 Tutkimustehtävät ja linkittäminen aiempaan tutkimukseen

Pro gradu -tutkielman tarkoituksena on tuoda esiin työpajatoimintaan osallistuneiden nuorten kokemuksia siitä, miten työtoiminta ehkäisee syrjäytymistä ja millaisia osallisuuden muotoja se mahdollisesti tarjoaa. Osallisuus kuvastaa toiminnassa ja yhteiskunnassa mukana olemista, siihen sitoutumista sekä sen kokemista merkitykselliseksi. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten työtoiminta tukee osallisuutta.

Tutkimuksen tavoitteeseen haetaan vastausta seuraavien tutkimuskysymysten avulla:

1. Miten työpajoilla tapahtuva työtoiminta ehkäisee syrjäytymistä?
2. Millaisia osallisuuden muotoja se mahdollisesti tarjoaa?
3. Millaisia tulevaisuuden näkymiä se avaa?

Olemme saaneet tutkimusaineiston valmiina. Aineisto liittyy Kelan rahoittamaan ja Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunnan sosiaalityön oppiaineen tutkijoiden Marjo Romakkaniemen, Jari Lindhin ja Merja Laitisen (2018, 24–27) toteuttamaan tutkimushankkeeseen “Nuorten osallisuus ja sosiaalinen kuntoutus Lapissa”. Tällöin on kerätty 24 nuoren yksilöhaastattelut, neljä sosiaalisen kuntoutuksen palveluntuottajien ryhmähaastattelua sekä tilastotietoa. Haastattelut on tehty vuonna 2015 sosiaalihuoltolain muutoksen jälkeen ja tutkimushankkeesta tehty raportti on julkaistu alkuvuodesta 2018. Tutkimushankkeella on tuotettu tietoa nuorten aikuisten ja ammattilaisten kokemuksista sosiaalisen kuntoutuksen mahdollisuuksista ja haasteista. Tutkimushanke kiinnittyy lappilaiseen palvelujärjestelmään sekä osaksi nuorten aikuisten osallisuuden tukemista.

Tutkielman kohderyhmäksi olemme valikoineet 20–26-vuotiaat nuoret, joilla on ammatillinen koulutus. Käytössämme olevaa aineistoa on tutkittu aiemmin ja halusimme löytää uudenlaisen näkökulman työpajatoiminnan tarkasteluun. Ajatellaan, että koulutus on paras työllistymistä edistävä tekijä. Valitsemamme aineiston nuorilla on jo ammatillinen koulutus, mutta he eivät ole siitä huolimatta työllistyneet. Tämä tukee sitä yhteiskunnal-

lista muutosta, että pelkkä koulutus ei enää takaa työllistymistä. Halusimme tutkia, kuinka työpajatoiminta vastaa näiden nuorten tarpeisiin. Täten aineistona on kahdeksan litteroitua yksilöhaastattelua, jotka olemme poimineet rajauksen mukaan valmiista aineistosta. Nuoret ovat kotoisin Lapin kaupunkikunnasta (kolme nuorta) sekä kahdesta maaseutukunnasta (toisesta kolme nuorta ja toisesta kaksi nuorta). Haastatteluihin osallistuneet ovat työtoiminnassa erilaisten toimenpiteiden kautta, nuoret olivat muun muassa työharjoittelussa, työkokeilussa, palkkatuella sekä kuntouttavassa työtoiminnassa. Tässä tutkimuksessa viittaamme näihin toimenpiteisiin työtoiminnan käsitteen kautta. Aineistoon valikoituneet muodostavat hyvin heterogeenisen joukon, mukana on niin aikuistumisprosessissa tukea kaipaavia nuoria kuin nuoria joiden työkykyä tulee parantaa työllistymisen tukemiseksi.

Muuhun Suomeen verrattuna lappilaiset nuoret ohjautuvat perusasteen jälkeen opiskelemaan ja saavat ammatillisen koulutuksen. Tästä huolimatta Lapissa nuorisotyöttömyys on suurta. (Niemi 2012, 15.) Sen vuoksi aineiston ammatillisen koulutuksen omaavat nuoret olivat tutkimuksemme mielenkiinnon kohteena. Tutkimuksen aihe on myös hyvin ajankohtainen nuorisolain (21.12.2016/1285) uudistuksen vuoksi. Lakia valmisteltaessa aihetta on tutkittu laajasti, koska on haluttu selvittää syitä ja tarpeita nuorisotyöttömyyden taustalla. Nuorisotyöttömyys nähdään suurena uhkana yhteiskunnan tulevaisuudessa. Sen ratkaisemiseksi kehitetään jatkuvasti uusia toimintamalleja ja työtapoja, jonka vuoksi aihe on jatkuvan kiinnostuksen kohteena.

4.2 Laadullinen tutkimus

Tutkimuksen tärkeimpiä tehtäviä on tuottaa luotettavaa tietoa maailmasta sekä mallintaa todellisuutta. Ihmistieteissä on pidetty tärkeänä myös tutkijoiden osallistumista julkiseen keskusteluun tutkitun tiedon pohjalta. Ihmistieteellisten tutkimusten todenmukaisuutta koskeviin kysymyksiin vastaaminen nähdään mutkikkaana, koska näillä aloilla tehdään paljon laadullista tutkimusta. Tämä tarkoittaa pieniä aineistoja, huomion kiinnittämistä merkityksiin ja tutkimuksen tulkinnallisuuden korostamista. Laadullista tutkimusta ei nähdä usein totena, koska tutkimus on tulkintaa, ja on vaikeaa tehdä tulkintaa, jota pidettäisiin yksimielisesti oikeana ja totena. Tulkinnoista puhuttaessa, tiukka kahtiajako toteen ja epätoteen ei ole käyttökelpoinen. Laadullisessa tutkimuksessa toden ja epätoden välistä löytyvällä harmaalla vyöhykkeellä on pinta-alaa ja se antaa tutki-

muksen arvioinnissa liikkumavaraa. Vaikka kaikkia määrällisen tutkimuksen vaatimuksia mittaavuudesta ja toistettavuudesta ei voitaisikaan täyttää, aineiston koko, laatu ja keräämistapa nostetaan avainasemaan luotettavuutta arvioidessa. Valinnat tehdään näkyviksi ja perustellaan, niiden esille nostaminen on tärkeä osa laadullisen tutkimuksen todenmukaistamisen prosessia. (Jokinen 2008, 243–245; Kiviniemi 2015, 74–75; Tuomi & Sarajärvi 2018, 75–77.)

Laadullinen tutkimus on etenevä prosessi. Tutkimusta tehdessä on perusteltua aina määrittää mitä ollaan tekemässä. Näkemys ja oma tietoisuus kehittyvät prosessin edetessä, joten tutkimusasetelman rajaaminen on tärkeä tulkinnan kannalta. Rajaaminen pitää tutkimuskysymykset tarkastelun keskipisteenä läpi prosessin. Aineisto ja sen kerääminen vaikuttaa merkittävästi tutkimuksen kulkuun. Tutkittaessa kokemuksia ja konkreettista toimintaa ei tutkija voi määrittää etukäteen tarkasti etenemistä, koska siihen vaikuttaa myös ulkopuoliset tekijät. Tutkimus muokkautuu läpi prosessin ja sitä tulee aina tarvittaessa uudelleen linjata. Tutkijan täytyy pitää mieli avoimena ja säilyttää objektiivisuus. Tämä voi olla myös haaste, sillä usein ulkopuolisella on vaikutuksensa havainnoidessa ja kerätessä aineistoa. Tutkijan on tiedettävä mitä hän tekee, sillä erilaisista yleisistä ohjeistuksista huolimatta jokainen tutkimus sisältää omat eettiset ongelmansa. Tieteellisen ilmaisun kannalta on asiaankuuluvaa pyrkiä perustelemaan tutkimuksen teossa tehtyjä valintoja. Tutkijalla on aina vastuu tuottamastaan tiedosta, joten tutkimusta tehdessä on tärkeä tiedostaa omat ennakko-oletukset ja aiheen yleinen asema, jotta objektiivisuus säilyy. Tällöin tuotettu tutkimus on luotettava. (Laitinen 2010, 68–69; Kiviniemi 2015, 74–77; Tuomi & Sarajärvi 2009, 67.)

Laadullisen tutkimuksen yleisimpiä aineistonkeruumenetelmiä ovat erilaiset haastattelut. Kun halutaan tietää, mitä ihminen kokee tai ajattelee, on järkevää kysyä asiaa häneltä itseltään. Haastattelun etuna nähdään ennen kaikkea sen joustavuus sekä se, että haastatteluun voidaan valita ne henkilöt, joilla on kokemusta tutkittavasta ilmiöstä tai tietoa aiheesta. Tarkoituksena ei ole kerätä kattavasti aineistoa, joka kattaisi koko kohderyhmän. Syvähaastattelulla, jollaiseksi elämänkulkuhaastattelua voidaan nimetä, pystytään tutkimaan erilaisia ilmiöitä ja hakemaan vastauksia erilaisiin ongelmiin, koska siinä korostuu tutkittavan ilmiön mahdollisimman perusteellinen avaaminen. (Kiviniemi 2015, 82–84; Tuomi & Sarajärvi 2018, 84–90.) Jotta tutkimus olisi luotettava, on kyettävä sanoittamaan haastatellun kokemus aidosti (Virtanen 2006, 200). Haastattelut ovat osaltaan mahdollistaneet nuorten äänen esiin tulemisen ja osaltaan vahvistaneet osalli-

suutta. Haastattelujen kautta nuoret ovat olleet aktiivisia toimijoita. He ovat tuoneet esille osallisuuden kokemuksiinsa työtoiminnassa. (Törrönen & Sharpe 2016, 281.) Tutkijalla on eettinen vastuu tutkimuksen sanoittamisesta, jotta ei omalla tulkinnallaan ohjaa tietoa. Tutkimuksemme aineisto ei sisällä yleisesti arkaluonteista tietoa, mutta kuitenkin pitää sisällään nuorille henkilökohtaisia asioita. Tämä on hyvä tiedostaa tutkijana, jotta tuotettu teksti on nuoria kunnioittavaa. (Laitinen 2010, 66.)

Pro gradu -tutkielma on laadullinen, koska haluamme tutkia nuorten omia kokemuksia työtoiminnasta ja selvittää sen tarjoamia osallisuuden muotoja. Analysoimme tutkimushankkeessa kerättyjä elämäntapa-haastatteluja sisällönanalyysillä. Tutkimuksen yleisenä metodologisena viitekehyksenä on empowerment. Osallisuus ja empowerment liittyvät tiiviisti toisiinsa. Jokaisen tieteenalan yhteisenä näkemyksenä empowerment on jollain tapaa vallan siirtämistä. Sosiaalityössä valta ja voima kiinnittyvät osin yhteiskunnallisiin asioihin. (Hokkanen 2009, 315–319; Juhila 2011, 120–123; Thompson 2007, 21–24.) Kirjoitettaessa tutkimusta auki on ensiarvoista huomioida tekstin tarkoitusta ja jopa ulkoasua, jotta se vastaa tarkoitusta ja huomio säilyy tutkimuskysymyksissä. Tällöin tutkija tuo selkeästi esille mihin tulkinnat perustuvat. (Kiviniemi 2015, 84–87.)

4.3 Aineisto ja analyysi

Laadullisessa analyysissä aineistoa tarkastellaan usein kokonaisuutena, se koostuu havaintojen pelkistämisestä sekä arvoituksen ratkaisemisesta. Vaiheita voi olla hankala erotella, koska käytännössä ne nivoutuvat toisiinsa. Havaintojen pelkistämisessä aineistoa tarkastellaan tietystä teoreettis-metodologisesta näkökulmasta. Huomio kiinnitetään siihen, mikä on teoreettisen viitekehyksen ja kulloisenkin kysymyksenasettelun kannalta olennaista. Lisäksi havaintoja karsitaan yhdistämällä niitä, tähän päästään etsimällä havaintojen yhteinen piirre tai nimittäjä. Havaintojen yhdistämisen lähtökohtana on ajatus siitä, että aineistosta löytyy esimerkkejä tai näytteitä samasta ilmiöstä. Arvoituksen ratkaisemista nimitetään usein myös tulosten tulkitsemiseksi. Laadullisessa tutkimuksessa tulosten tulkitseminen merkitsee sitä, että tuotettujen johtolankojen ja käytettävissä olevien vihjeiden pohjalta tehdään merkitystulkintaa tutkittavasta ilmiöstä. Tätä tulkintaa seuraa ymmärrys, jonka kautta tutkija vastaa tutkimuskysymykseen. (Alasuutari 1999, 38–44; Virtanen 2006, 204.) Lähdemme analysoimaan aineistoa tutkimuskysymysten ja tutkimuksen tavoitteen avulla. Tutustumme aineistoon etsien voimaantumisen element-

tejä ja jaottelemme nuorten kokemukset neljän kategoriaan; merkityksellisyys, mukanaolo, sitoutuminen ja tulevaisuuden kuva. Kolme kategoriaista ensiksi lueteltua vastaa aiemmin määrittelemämme osallisuuden käsitteen kautta kahteen ensimmäiseen tutkimuskysymykseemme. Neljäs kategoriaista vastaa kolmanteen tutkimuskysymykseen tulevaisuuden kuvasta.

Sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä. Sitä voidaan pitää yksittäisenä metodina, mutta myös väljänä teoreettisena kehyksenä, jonka vuoksi sen avulla voidaan tehdä monenlaista tutkimusta. Tällä analyysimenetelmällä voidaan analysoida dokumentteja, kuten esimerkiksi artikkeleita, haastatteluja ja raportteja, systemaattisesti ja objektiivisesti. Pyrkimyksenä on saada tutkittavasta ilmiöstä kuvaus tiivistetyssä ja yleisessä muodossa. Sisällönanalyysi on tekstianalyysiä, joka tarkastelee inhimillisiä merkityksiä. Osa tällä analyysimenetelmällä tuotetuista tutkimuksista perustuu sellaiseen maailmasuhteeseen, jossa oleellista on näkymättömän ymmärtäminen, jolloin halutaan puhua maailman sisältä käsin samalla maailmassa mukana ollen. Osassa tutkimuksissa taas ihminen tarkastelee todellisuutta ulkopuolelta käsin, jolloin totuus on sen tuottamista, miltä kokonaisnäkö ja tutkittavat oliot suhteessa siihen näyttäytyvät. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103, 117–118.)

Sisällönanalyysi voidaan jakaa induktiiviseen ja deduktiiviseen sisällönanalyysiin. Näiden analyysien ero perustuu päättelyn logiikkaan. Tutkimuksessamme on käytössä deduktiivinen analyysi ja olemme edenneet aineistossa niin sanotusti yleisestä erityiseen. Tällöin analyysi on muodostettu teorialähtöisesti, perustuen aikaisempaan käsitejärjestelmään. Olemme muodostaneet analyysirungon, joka on alun perin luotu tutkimuksen tavoitteesta selvittää niitä elementtejä, joiden avulla työtoiminta mahdollisesti tukee nuorten osallisuutta. Yläluokiksi tulevat kokemukset merkityksellisyydestä, mukanaolosta, sitoutumisesta sekä tulevaisuudesta. Aineistoa pelkistetään sisällönanalyysiä noudattaen ja poimimalla yläluokkaa kuvaavia ilmiöitä, jotta saadaan pelkistetyksi ilmaisuksi kutsutut hieman tarkemmat luokat. Pelkistetyistä ilmaisuista saadaan jälleen muodostettua alaluokkia, jotka samalla sisältyvät yläluokkaan. Aineiston analyysiä ohjaa aikaisempi tieto aiheesta. (Mt., 127–131.)

Käytössämme on valmiiksi litteroidut haastatteluaineistot, ja haastattelut on litteroitu sanatarkasti. Litteroitu aineisto teemoitellaan yläluokkien mukaan, jotta nähdään millaisia kokemuksia kuhunkin teemaan liittyy. Teemoittelu tehdään neljän kategorian (mer-

kityksellisyys, mukanaolo, sitoutuminen ja tulevaisuuden kuva) mukaan. Teemoittelussa alkuperäisilmaisut korostetaan värein aineistoon, jonka jälkeen aineistoa pelkistetään. Teemoista saadaan luotua yläluokat joihin tutkimuksen kannalta merkityksellinen aineisto jakautuu. Teemoittelusta aineistosta etsitään eroavaisuuksia ja yhtäläisyyksiä, jotka jakautuvat pelkistettyihin ilmauksiin. Pelkistämistä ohjaa tutkimuksen tarkoitus ja tavoite sekä aikaisempi tieto aiheesta. Pelkistetyt ilmaukset jaetaan vielä alaluokiksi. Luokittelun jälkeen aineisto abstrahoidaan, jolloin muodostetaan teoreettisia käsitteitä ja johtopäätöksiä alkuperäisaineistossa käytetyissä kielellisistä ilmauksista. (Metsämuuronen 2006, 121–125; Tuomi & Sarajärvi 2018, 129–133.) Tutkimuksessa luokittelut koostaan kuvioiksi ja liitetään osaksi tuloksia, jolloin ne selkeyttävät aineiston analysointia ja prosessia. Tällä on tarkoituksena myös korostaa tutkimusasetelman avoimuutta ja prosessiluontoisuutta. Tuloksiin nostetaan kuvioden lisäksi myös suoria lainauksia aineistosta. Suorat lainaukset korostavat ja alleviivaavat aineistosta saatuja tuloksia sekä tukevat johdonmukaista ja ymmärrettävää tulosten raportointia. (Kiviniemi 2015, 84–87.) Lainaukset anonymisoidaan, koska sen avulla voidaan suojata tutkimukseen osallistuneet nuoret.

4.4 Tutkimusetiikka

Laadullista tutkimusta tehtäessä tarkoituksena on tutkia kokemuksellista tietoa siitä, millaisia merkityksiä kohderyhmän ihmiset antavat tutkittavasta aiheesta. Tämän vuoksi aineistoa tulee käsitellä sensitiivisesti, eettiset kysymykset koko ajan mielessä pitäen. Prosessin edetessä eettisyyden tiedostamisen on jatkuvasti kuljettava rinnalla, vaikka tutkimus muuten eläisi. Tutkijan oma arvomaailma ja ennako-oletukset heijastuvat tutkimusta tehdessä. Vastuu tästä on tiedostettava, jotta tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys säilyy. (Kiviniemi 2015, 85–87.) Tutkimuksen kaikissa vaiheissa on noudatettu hyvän tieteellisen käytännön keskeisiä lähtökohtia, kuten avoimuus, rehellisyys, huolellisuus, tarkkuus ja vastuullisuus. Tämän lisäksi olemme sitoutuneet vahingon välttämiseen sekä tietosuojaan (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012.)

Tutkimuksen kohteena ovat kokemukselliset asiat ja aineisto on kerätty vuonna 2015. Kokemuksen ei katsota vanhenevan, jonka vuoksi aineiston käyttö kolme vuotta sen keräämisen jälkeen on ollut tarkoituksenmukaista. Kerätty tieto on sidoksissa aikaan, paikkaan ja henkilöiden subjektiiviseen kokemukseen, joten sen vuoksi tutkimuksella

on lähes mahdotonta rakentaa valmiita toimintamalleja ja kattavia ratkaisuja. Sosiaalityössä etiikka onkin jatkuvasti läsnä, kun rakennetaan tilannekohtaisesti toimintamalleja reflektoiden tutkittua tietoa. (Satka 2000, 38–40.) Tutkimus kasvattaa ymmärrystä asioista yhteyksineen, jotta kyetään ymmärtämään laajemmin niin yhteiskunnallisia kuin yksilöllisiä ilmiöitä ja tilanteita.

Sosiaalityön tutkimuksessa herkkyys on tarpeen tutkimuksen kaikissa vaiheissa. Vain näin voidaan varmistaa, että saadaan tuotua esiin subjektiivisiin kokemuksiin perustuvat yksityiskohdat ja se vaatii aineiston sisään pääsemistä. Teemme tutkimusta kaksin, siinä on hyvät ja huonot puolensa. Tutkimuksen ajatellaan olevan luova, edetessä kehittyvä prosessi, ja tutkimuksen tekeminen kahdestaan mahdollistaa jatkuvan ääneen puhutun reflektion. Se on oman työn tiedostamista, kun prosessia on mahdollista käydä toisen kanssa läpi jatkuvasti. Sovelsimme erilaisia lähestymistapoja valmiiksi kerättyyn aineistoon. Reflektion kautta avautuu useampia näkökulmia. Keskinäinen vuoropuhelu tuo kriittisiä näkökulmia enemmän kuin yksin aineistoa läpikäydessä. Tämä on hyvä tiedostaa, jottei tutkimuksen näkökulma laajene rajauksen yli. (Karvinen 2000, 13, 26–27; Laine 2016, 35–37.) Tutkittu aineisto tulee prosessin edetessä tutuksi ja itsestään selväksi, mikä haastaa asioiden aukikirjoittamista.

Aineisto on kerätty haastattelemalla. Emme tiedä millainen vuorovaikutustilanne on ollut ja millaisiksi roolit ovat tilanteessa muodostuneet. Haastatellut nuoret ovat kertoneet elämästään laveasti ja avoimesti aina lapsuudesta asti. Emme voi tietää mikä on ollut haastattelutilanteissa käydyn vuorovaikutuksen merkitys tuotettuun aineistoon. Aineiston ulkopuolisena tarkkailijana meillä ei ole tietoa siitä johdattaako haastattelijan ennako-oletukset vastauksia vai onko kyse vastausten antamasta suunnasta, joka ohjaa vuoropuhelua. On tiedostettava millaiseen asemaan tutkimuksen tekeminen meidät asettaa, jotta kykenemme todenmukaiseen, mutta sensitiiviseen tulkintaan. (Kiviniemi 2015, 86–87; Sund 2005, 39–40.)

Valmis aineisto vapauttaa meidät haastattelutilanteiden kohtaamisilta ja niiden mahdollisesti tunteita herättäviltä tilanteilta. Pääsemme tutustumaan aineistoon tältä osin neutraalista lähtökohdasta. Aineiston analyysi rakentuu pala palalta koko ajan syvemmälle uusien merkityksiä hakien, mitä enemmän sitä läpikäydään. Liikumme analyysissä yleisestä kohti yksityistä. Tutkijoina teemme valintoja siitä, mikä meidän mielestämme on tutkimuksen kannalta tärkeää. Otteet nuorten haastatteluista osana tutkielmaamme tuo-

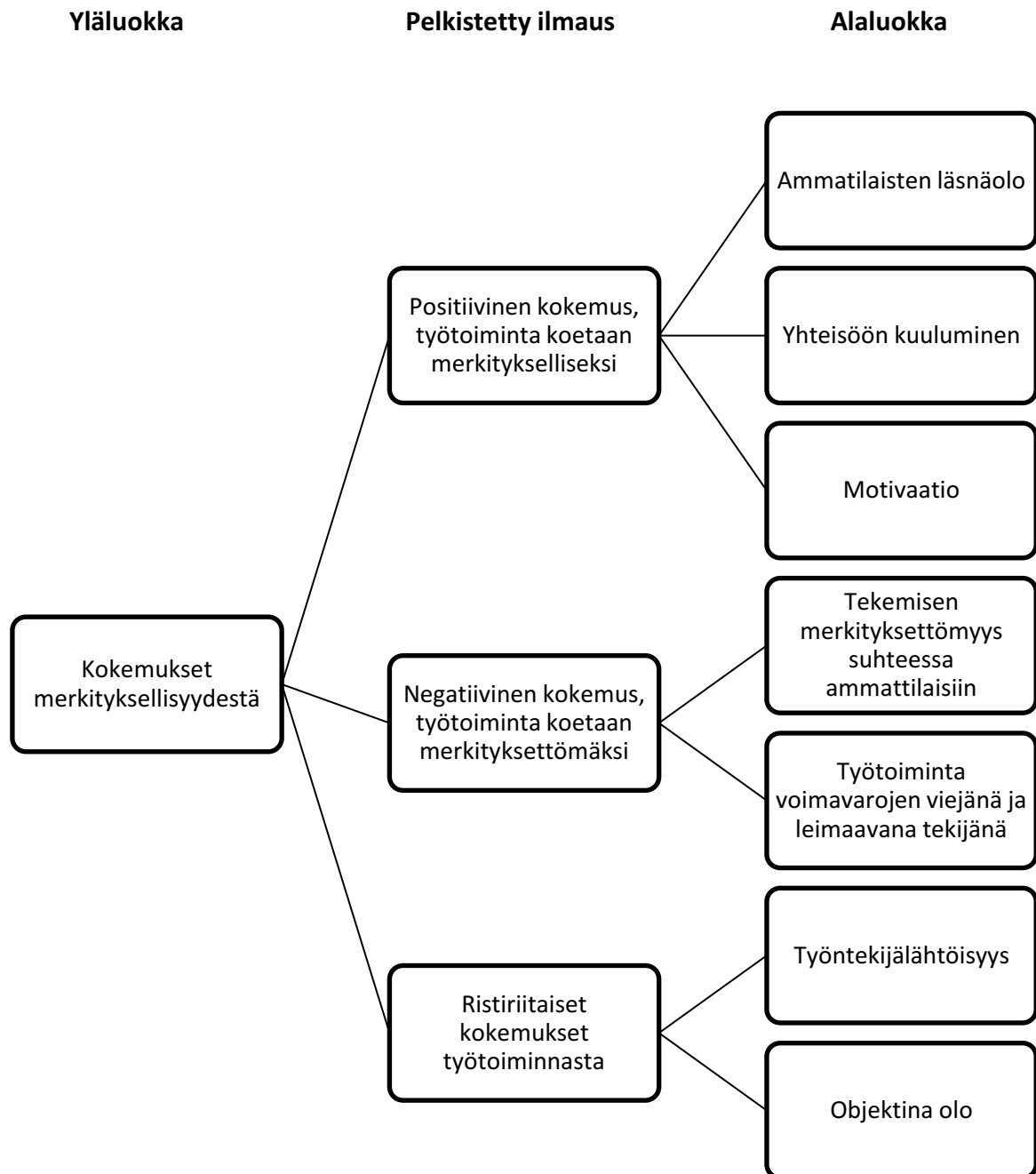
vat nuorten äänen ja ajatusmaailman konkreettisesti esille, sekä tukevat havainnollistavat päätelmiämme. (Laine 2016, 42.) Aineiston tulkintaa ohjaavat yhteiskunnan arvot, mutta myös oma oletuksemme sekä arvomaailmamme. Niiden pohjalta meillä on oletamus hypoteesista lähdettäessä tutkimusprosessiin. Lähtöasetelman tiedostaminen on tärkeää, jotta osaa asettaa itsensä tutkijana positioon, lähdekritiikki on tärkeä muistaa samoista syistä. (Laine 2016, 37; Satka 2000, 45.)

Olemme sitoutuneet pitämään aineiston salassa ja muiden ulottumattomissa, kuten myös käyttämään aineistoa vain tässä kyseisessä pro gradu tutkielmassa. Noudatamme huolellisuutta aineistoa käsitellessämme. Säilytämme aineistoa pääosin tietokoneillamme, joihin muilla ei ole pääsyä. Tulemme hävittämään kaikki muistiinpanot ja tiedostot, jotka koskevat aineistoa ja voivat sisältää tunnistettavaa materiaalia.

5 Tulokset

5.1 Kokemukset työtoiminnan merkityksellisyydestä

Kuvio 1. Nuorten kokemukset työtoiminnan merkityksellisyydestä

Positiivinen kokemus, työtoiminta koetaan merkitykselliseksi

Eletään aikaa, jossa työelämä on muutoksessa. Siihen sitoutuminen ei ole yksinkertaista. Osa vanhoista työpaikoista on poistunut uusien tullessa tilalle ja koulutuksella pyritään vastaamaan muuttuvaan tarpeeseen. Aineistomme nuorten koulutus ei aina vastannut alueen työelämän tarpeisiin, joten työllistyminen oli haastavaa koulutuksesta huolimatta. Nuorten kokemukset työtoimintaan pääsemisestä olivat positiivisia ja työtoiminta koettiin merkitykselliseksi omassa elämässä. Työtoiminnalla pyritään katkaisemaan syrjäytymiskierre jo sen alkuvaiheessa kuten myös Katja Komonen (2007, 434) toteaa. Työtoiminnassa mukana olevat aikuiset näyttelivät tärkeää roolia nuorten elämässä.

Sen mie vain tiän, että etsivät nuorisotyöntekijät, niin ne on minusta aika kiivaasti yhteistyössä tämän pajan kanssa. Ne yrittää saaha tänne porukkaa, jos tulee semmosia kohteita. Ei ne minkään herkkupalan kanssa niitä tuolla jahtaa, mutta muuten vain. (Marko)

Ja sitte [terapiassa] on tehty ja sitte mul oli [terapiassa] palaveri, missä oli täältä työntekijä, työstä työntekijä ja sit oli [terapiassa] työntekijä ja sitte [terapiassa] lääkäri. [Sairaalaan] on laitettu lähetteitä. Ne alakaa tulemaan. Mie oon ollu periaatteessa jo yli kaks vuotta yli yhteensä jo kuntouttavassa työtoiminnassa ni se on kato pyyvetty semmosta jatkoaikaa mulle, että saan olla vielä tässä just nuitten kato ku tutkimusten ajan, että mitä mulle tulee niitä päätöksiä. Et alenko mie kylmästi vaan kouluun hakemaan vai sit, että meenkö mie johonki muuhun semmoseen erilaiseen ei kuntouttavaan ennää sitte myöhemmin vai johonki semmoseen työkoekielutyyliin ja. (Petri)

Työtoiminnassa saatu ohjaus on osin nuorten työelämäsuhteen työstämistä. Enää ei ole eläkevirkoja samaan tapaan kuten ennen, joten on kyettävä siirtymään työpaikasta toiseen. Työtoiminta tarjosi nuorille paikan harjoitella työelämää ja saada kokemuksia työelämän tuomista positiivisista puolista, kuten myös Katja Komonen (2007, 436) sekä Timo Spangar ja Robert Arnkil (2018, 274–276) ovat teoksissaan tuoneet esille. Nuoret kokivat työtoiminnan positiivisella tavalla suunnitelmalliseksi, vaikka eivät konkreettisesti osanneet kertoa, että mihin sillä pyritään. Yksi työtoiminnan tavoite on luoda positiivisia näköaloja tulevaisuuteen ja mahdollisuus suunnitella yhdessä tuetussa ympäristössä jatkoa. Työtoiminta on yleisesti aiemman tutkimuksen perusteella koettu hyväksi toiminnan välineeksi nuorten haastavissa työllistymisen tilanteissa (Komonen 2007, 436; Piirainen 2010, 313–316). Työtoiminnassa nuorten oli mahdollista saada tarvittavaa tukea työtoimintaa ohjaavilta aikuisilta ihmisiltä. Osalta nuorista puuttui tällainen tuki omasta elinpiiristä. Jakaminen loi mahdollisuuden vahvistaa minäkuvaa. Työtoiminnan nuoret kokivat, että säännöllinen toiminta ja sitä ohjaavat luotettavat aikuiset

ovat tukipilareita arjessa, joiden ohjauksessa he saivat tukea myönteisen minäkuvan kehitykseen sekä konkreettisten asioiden hoitamiseen.

Mua on paljon täällä autettu. Mul on laitettu monta asiaa kehille, että autettu mones asiassa. Mä kysyin, että miten tän homman vois tehdä ja tälle ni hyvin osattu neuvoa ainaki minuu. (Petri)

No ehkä se, että otetaan oikeesti huomioon jokaisen omat tarpeet ja rajotteet ja kuunnellaan ja meille on sanottu, että mejän kautta pittää tulla se, että mitä tehhään, että mejän pittää kertoo mielipitteitä, että meitä varten tämä on olemassa. – – Siks tykkään tästä erityisesti. Täällä kuunnellaan ja tehhään sen asiakkaan mukkaan. (Niina)

No sai päivitettyä kaikki paperit ainaki, jolla pääs sinne työharjotteluun. (Jaakko)

Työtoiminta on osaltaan ennaltaehkäisevää toimintaa, joka rytmittää nuorten arkea. On tärkeä kokea olevansa jonkin yhteisön jäsen. Yhteisöön kuuluminen lisää hyvinvointia ja vahvistaa osallisuuden tunnetta. On mahdollista kokea oma elämä merkityksellisenä. Yhteisöön kuuluminen antaa nuorelle mahdollisuuden jakaa omia ajatuksia ja saada tukea. Työ määrittää Suomessa yksilön asemaa vahvasti, työtoiminta vahvasti nuorten asemaa ja identiteettiä (myös Eklund 2018, 330–331; Vuokila-Oikkonen & Ruotsalainen 2010, 240–241). Nuoret kuvasivat aineistossa, kuinka työnteko pitää mielen virkeänä ja on vaihtelua kotona istumisen vastapainoksi. Aineistossa nuoret kokivat kotiin jäämisen saamattomuutena. Se, että oli joku paikka mihin mennä ja yhteisö johon kuulua, oli tärkeää. Työtoiminta tarjosi nuorille konkreettista työkokemusta työharjoitteluiden kautta.

Vaikka tästä ei mittään ylimääräistä rahhaa saiskaan, niin olis joku tehtävä, mitä tehdä. Niin sen takia tämä työpaja on kyllä äärimmäisen hyvä juttu olemassa. Kaikki, jotka tälläkin hetkellä täällä on, niin on varmasti on vaikutusta semmoseen yleiseen elämään. (Marko)

Ja se rutiini just, se sosiaalinen vahvistaminen, niin se on se. Siun pittää tulla kämpästä ulos ja kävellä tai pyörällä tai aijaa sinne työpaikalle ja olla siellä. Selkee semmonen kaava päivässä. Totta kai tässä on sekin, että saapi sitä kokemusta näitten kaikkien asioiden äärellä, mitä täällä on; metallipuolet ja nämä. Niin saapi semmosta jotenkin itsevarmuutta sen asian suhteen. (Marko)

Nuoret kuvasivat positiivista statusta, joka muodostui heidän ollessa osa työtoiminnan yhteisöä. Nuorten odotukset työstä voivat olla erilaisia kuin vanhempien. Työtä kohtaan

on meneillään arvomurros nuorten ja vanhempien välillä. Kaikesta huolimatta työn arvostus on yhä suurta yhteiskunnassamme ja työtä tekemällä ansaitsee täysivaltaisen jäsenyyden. (Puuronen 2014, 28–32; Raunio 2004, 221–223.) Nuoret kokivat, että työtoiminnan kautta saatu status on positiivinen, kun on mahdollisuus olla toimijana yhteiskunnassamme. Ollessa aktiivisena osallisena julkisesti hyväksytyssä toiminnassa kiinnittyy yhteiskuntaan. Koettiin, että oli toiminta kiinnostavaa tai epärealistista jatko sijoittumisen kannalta, tärkeintä oli osallisuus. Status vahvistui työtoiminnan kautta. Sillä lunastetaan yhteiskunnallinen hyväksyntä.

Työtoiminta on konkreettista tekemistä, joka mahdollistaa sellaiseen vuoropuhelun, joka voimavaroja vahvistaen tuo asiakkaalle positiivisia kokemuksia. Työtoiminta mahdollistaa nuorten pääsyn oman tilanteensa toimijoiksi. Näin ollen työtoiminta onnistuessaan valtaistaa ja motivoi asiakasta sekä mahdollistaa muutoksen. (Arnkil & Seikkula 2014, 59, 64; Juhila 2011, 120–123.) Työtoiminta tuki nuoren aktiivisuutta ja omatoimisuutta. Se vahvisti luottamusta tulevaisuuteen ja sen tuomia mahdollisuuksia kohtaan. Nuorten kokemuksissa tuli esille, että työtoiminta valtaisti ja toimi motivaatiota ylläpitävänä tekijänä. Kokemukset osoittivat, että työtoiminnalla pystyttiin tukemaan heidän osallisuuttaan haastavissa elämäntilanteissa sekä mahdollistamaan muutosta.

*On, että kaikki ohjaajatki sanonu, että aivan ihme tapahtunu, että on ollu rankkoja juttuja ja mä olin kolme vuotta kotona neljän seinän sisällä. Kaupassa pelotti käyvä ja kaikki ni että mä oon ihan erilainen ja ystävätki sanonu, että mitä sulle oikeesti tapahtunu, että ihanaa että sä oot elosa.
(Niina)*

Työtoiminta on paikallista ja helposti saavutettavaa. Se vastaa alueellisten tarpeiden lisäksi myös heikommassa asemassa olevien nuorten haastaviin tilanteisiin. Työ on pitkäjänteistä. Siltä ei voi odottaa nopeita tuloksia yhteiskunnallisella tasolla, kuitenkin yksilölle työtoiminnan tuottamat pienetkin tulokset voivat olla merkitykseltään suuria. (Ahonen-Walker & Pietikäinen 2014, 70–73.)

Negatiivinen kokemus, työtoiminta koetaan merkityksettömäksi

Nuorten kokemukset työtoiminnasta eivät olleet ainoastaan positiivisia. Työtoiminnan tarjoamia muotoja ei pidetty mielekkäinä ja tekeminen oli teennäistä, merkityksetöntä. Työntekijöiden tarjoama tuki koettiin vähäisenä. Ohjausta olisi kaivattu enemmän. Osa nuorista olisi halunnut vahvempaa rinnalla kulkemista, joka olisi tuonut kokemuksen

merkityksellisyydestä. Nuorista tuntui, ettei heitä kuulla, eikä heillä ole mahdollisuutta vaikuttaa toimintaan. Oli luvattu enemmän kuin todellisuudessa työtoiminta tarjosi. Työtoiminnasta maksettu korvaus koettiin pienenä ja osalla nuorista oli kokemus, että olisi ollut parempi jäädä kotiin.

No semmonen perehdyttäminen on ollut aika vajaata. Ja sitten meiltä odotetaan samanlaisia tuloksia, kun niiltä, jotka on oikeasti täällä töissä. Niin kun näiltä, jotka on työkokeilussa. Ja ihan hyvä ilmapiirihän täällä on, mutta sitten noilla, jotka päättää asioista, niillä on työntekijöistä omat suosikit ihan selvästi. Ne on, siinä mielessä on ollut kyllä negatiivinen kokemus. Ja sitten, kun minä asun tuolla kauempana; tästä on vähän yli 20 kilometriä kotia, niin mulla siinä kulkemisessa ja siinä, kun mä käyn päivällä syömässä, niin menee enemmän rahaa, kun siitä, mitä minä saan tässä. Periaatteessa se 250€, mitä saan enemmän, kun työttömänä ollessa kotona, niin se ei riitä siihen kulkemiseen. Sekin on vähän negatiivista. Ja sitten sopimusta tehdessä annettiin ymmärtää, että täällä olisi kesätöitäkin ihan kunnan palkalla, mutta sitten selvis, että ne menee lukiolaisille ja yläastelaisille. Siinä viimeisetkin motivaation rippeet tavallaan vietiin melkein heti. (Vesa)

Luottamus rakentuu sanojen, tekojen ja läsnäolon kautta. Vastavuoroisuuden kokemuksen jäädessä vajavaiseksi ei nuorelle synny luottamusta työntekijää kohtaan. Vastavuoroisuuden puuttuessa syntyy mahdollisuus väärin ymmärryksille, tällöin nuori voi tuntea, ettei toiminta vastaa työntekijän antamia lupauksia. Tällöin helposti koetaan arvottomuuden tunteita. (Määttä & Määttä 2015, 39–40; Törrönen 2016, 48–49.) Nuorten odotukset työtoimintaa kohtaan vaikuttivat osin epärealistisilta ja työntekijöiden toiminta nähtiin ajoittain vääränä vallan käyttönä, joka leimasi.

Vähän semmonen, että sinne on pakko mennä, on mentävä. Ei ole mitään vaihtoehtoja. Kaikki, jotka sinne menee, on työttömiä tai niillä päässä viiraa, tai ne on jotakin... Ne ei voi olla normaaleja ihmisiä, jotka sinne joutuu, tai tämmöstä. Semmonen leimaava nimi olemassa. Ja se tulee pelkäämistään jo, kun yhdistetään joku ihminen, joka on täällä töissä, se tunnetaan se ihminen. Sitten sitä kautta lähetään levittämään huhuja ympäri ja sitten yhdistetään se, että katopa vain, että täällä on tämän tyyppisiä ihmisiä valmennettavina ja tämmösinä. Niin se vois olla, jotenkin pitäis kitkeä sitä leimautumista pois. Ja ottaa semmosen käsityksen sille, että tänne oikeasti kannattaa tulla ja paikka ottaa vastaan. Tai ei sitä voi vastaanottaa, vaan se tulee automaattisesti. Jos on tarpeeks kauan aikaa työttömänä. (Marko)

Nuoret kokivat olevansa leimattuja jo ollessaan työvoimatoimiston asiakkaana. Myös työtoiminta koettiin osin leimaavana. Tähän kun lisättiin vielä sosiaalitoimi, oli kategorisointi taattua nuorten mielestä. Heidän oli vaikea suhtautua objektiivisesti heille tarjot-

tuihin vaihtoehtoihin. Työtoiminnan maine oli nuorten mielikuvissa huono. Nuoret näkivät työtoiminnan paikkana, jonka toiminta ei ole yhteiskunnallisesti merkityksellistä, eikä arvostettua.

Vaikka se oli, se vähän aluksi kyllä oli pikkusen ankea tulla tänne kö aatteli silleen aluks, että ko täällä on kaikki nää kehitysvammaset ja kaikki samassa talossa. Ja sitte aatteli, että ja taasko minä olen täällä ja tähänkö ollaan tultu, että täällä pitää olla näitten hullujen keskellä ja kaikkea. Että ei tästä tuu yhtään mittään. Nyt on tähä jo vähä tottunu kyllä ihan, ettei haittaa, olkoot. (Jaakko)

TE -toimistosta sanoi, että kokeilemaan tänne pajalle. Ja siinä sitten mietin, että ei kai siitä mitään haittaakaan oo. Tulin tänne pajalle sitten työkokeiluun ja tää on kyllä ollut meikäläisen kohalla melkein kaikin puolin negatiivinen kokemus. (Vesa)

Työtoiminnan ollessa osa syrjäytymistä ehkäisevää toimintaa ja sen vastatessa sosiaalihuollon tarpeisiin se valitettavasti erittelee ja leimaa palveluita käyttäviä. Sinne päädyttäen tietyistä syistä. Työtoiminta erottelee yhteiskunnan valtavirrasta sen reunoille jääneet. (Kokko & Veistilä 2016, 220–222.)

Ristiriitaiset kokemukset työtoiminnasta

Positiivisten ja negatiivisten kokemusten lisäksi nuorilla oli ristiriitaisia kokemuksia työtoiminnasta ja heidän kanssaan toimivista työntekijöistä. Nuoret näkivät työtoiminnan toisaalta vain hetkellisinä periodeina arjessaan. Niiden avulla ei koettu olevan mahdollista työllistyä pysyvämmiin. Joidenkin kohdalla työtoiminnan eri jaksoja ketjutettiin pajalta toiselle. Toiminta ei vaikuttanut suunnitelmalliselta, joten kokemukset jäivät vaille jatko hyödyntämistä. Nuoret kokivat olevansa objekteja sekä työntekijän pyörittävän asioita heidän puolestaan. Nuorten kokemuksissa nousi esiin työntekijöiden tapa kohdata asiakkaita ja hoitaa heille kuuluvia tehtäviä. Kohtaamattomuus korosti nuoren kokemusta objektina olemisesta, jonka vuoksi työntekijä jäi kaukaiseksi.

Mulla vaihtu virkailija nyt kesän jälkeen ja se on täällä [Lapin maaseutukunta], se minun virkailija. Elikkä sen jälkeen se minusta on mennyt vähän alamäkeen. Tietenkin nyt, kun se laitto minut siihen [valmennusyrityksen] koulutukseen, joka kestää sen 10 tuntia, niin sen näen positiivisena kyllä. Mutta muuten oon nähnyt, että... Jotenkin tuntuu, että se on tällä virkailijalla, mikä täällä on, sillä on liikaa töitä. Se ei kerkiä tavallaan keskittymään yhteen asiakkaaseen. Tämä edellinen, mikä mulla oli, niin vaikka hänen toimistonsa on [Lapin maaseutukunnassa], niin se oli kyllä puhelimella tosi aktiivisesti yhteydessä ja kyseli koko ajan, että ootko kerinnyt käymään kattoon. Ja siellä olis nyt tätä ja tätä tarjolla. Se oli tavallaan

ehotuksissaan aktiivisempi se ensimmäinen, mut se ei sitten pakottanut mihinkään juurikaan. Ja sitten tämä virkailija, mikä on, niin tää on ehotuksissaan paljon passiivisempi ja sitten tulee näin, että hae tänne, tai päivärahat mennee. (Vesa)

Niin kun se, joka hoitaa näitä minun työttömyyshommia ja näin, niin siltä sain soiton, että käy täällä pajalla. Tulla tänne haastatteluun ja sossuhan näytti sitten paikkoja ja sitten sano, että tule tuona päivänä. Olin, se laitto minut kato, tuonne puupuolelle. Mie olin puupuolella ensin ja siellä meni sit jonkun aikaa. Ja [työtoiminnassa olevalta nuorelta] lähti tosta kaveri, se lähti inttiin just. Lähti tuosta kuljetuspuolelta, sitten sossu laitto minut siihen. Sit mie olen tässä kesäkuuhun asti, sitten mulla loppuu työsopimus. (Olli)

Aineistomme nuorilla asuinpaikat ovat pohjoisessa, jossa työllisyystilanne on useilla aloilla haastava. Tällöin työtoiminta toimi mahdollisuutena saada vaihtelua arkeen. Samalla oli mahdollista päivittää työnhakuun liittyviä papereita sekä saada ohjausta ja neuvontaa, jotta ei syrjäytyisi täysin työnhausta. Nuorten oli hankala ymmärtää mihin työntekijät pyrkivät käyttämällään vallalla. Kontrolli asiakastyössä herättää monenlaisia ajatuksia, koska tuki ja kontrolli nostavat pintaan yhteistyön pulmia, ristiin meneviä odotuksia, erilaisten positioiden määrittämiä, turhautumisia, uhkia ja pettymyksiä (Juvonen 2009, 174–175; Juvonen 2015, 49–51; Kempainen & Laitinen 2010, 138).

Nuorilla oli kokemuksia myös epävarmuudesta sekä siitä, että heidän tilanteensa ei ollut kenenkään hallinnassa. Työntekijän vastuu tilanteesta puuttui, eikä nuorilla itsellä ollut reaaliaikaista käsitystä tilanteesta, heidän kuntoutumisensa oli ikään kuin heitteellä. Tämä loi ristiriitaisia tunteita palvelua, työntekijöitä sekä omia kykyjä kohtaan.

Sen kävin ja siellä oli ihan mukava olla ja sitte tuli se toinen puolen vuoden, ku se loppu ni se oli sitä työkkärissä ramppaamista. Eipä nekkään, kun ne koko ajan mulle, että sie oot typin asiakas. Mie, että miten mie oon typin asiakas, jos mien oon lentäny sieltä pihalle. Sitte se otti se yks työkkärityöntekijä, ku mulla vaihtu aina välillä sillee, että oli eri kuukausi eri työntekijä ni kaikki aina sano sammaa eikä oikein tienny mistään mittään ja sitte se yks, ku se tuli toisen kerran, että vieläki sie oot typin asiakas, mutta sii vieläki oot täällä työkkärissä näin. Mie, että ota yhteyttä ja laita mulle kirje, että tuli typpiin kutsu ja mie, että no mikä päivä. No päivä täällä taas. Ne, että no sie oot kyllä ollu koko ajan mejän asiakas, että mikä siinä on. Mä, että no en minä tiijä, että vissiin ois pitäny yhteyttä, ku mul oli kato karenssi sillon ni eti tullu mittään kuulunu mistään. (Petri)

Työtoimintaa toteutetaan osana sosiaalista kuntoutusta, jota ohjaa lainsäädäntö. Toteutus on sidoksissa yhteiskunnan tarpeisiin. Sen avulla halutaan pitää nuoret kiinni yhteis-

kunnan keskiössä. Toteutus velvoittaa rakenteissa työskenteleviä, mutta voi jäädä osin kauaksi nuorista, joihin toiminta kohdistuu. Nuorten toimiessa palveluiden ruohonjuuritasolla, laajempi ymmärrys palveluiden rakenteellisesta muodostumisesta voi jäädä epäselväksi ja kauas itse asiakkaasta. (Haapakoski 2018, 93.)

5.2 Kokemukset osallisuudesta

Kuvio 2. Nuorten kokemukset mukana olemisesta

Työtoiminta suhteessa syrjäytymisen kokemuksiin

Työtoiminnalla luodaan rakenteisiin paikka, jolla on vaikutusta nuorten elinympäristöön ja mahdollisuus osallisuuteen. Nuoret ovat osaltaan halunneet sitoutua työtoimintaan ja sitä kautta kantavat vastuuta omasta tilanteestaan. Työtoimintaan osallistuessaan nuori työskentelee oman arkinsa muutoksen eteen ja samalla on mahdollisuus hakea uutta suuntaa tulevaisuudelle. (Hokkanen 2014, 48–54; Kananaja ym. 2008, 156.) Erilaisiin toimintoihin osallistuminen tuki aineiston nuorten osallisuutta ja loi mahdollisuuksia vaikuttaa. Osallistuessaan, toimiessaan ja tuottaessaan uutta tietoa nuoret pystyivät vaikuttamaan ympäristöönsä. Nuorilta saatu tieto on tärkeää palveluja kehitettäessä.

Kursseja mulla on ollu tääl, ollu joku harppauskurssi, sillä nimellä se meni. Että siinä justiinsa omia vahvuuksia etittiin. Kesti vissiin pari kuukautta. Ja sitten meillä oli, viime loppuvuonna meillä oli tuon.. Se oli kaupungin järjestämä tämmönen pilottihanke, misä me kokeiltiin erilaisia kuntoutuksen muotoja. Meillä oli muutama tyyppi siinä. Se oli semmonen ihan hauska kurssi. Tai no ei se kurssi ees ollu, että se oli semmonen ihan kaupungin. Kaupunki pyysi täältä, kävi juttelemassa ja haastattelemassa muutamia tyyppejä. (Jaakko)

Isossa mittakaavassa ruohonjuuritason työ ei aina näy, on kuitenkin tärkeää muistaa, että yksittäisen ihmisen kohdalla kyse voi olla suuresta asiasta juuri sillä hetkellä ja onnistuminen voi tuoda vahvan valtautumisen tunteen, joka kantaa pitkään. Parhaimmillaan se voi luoda uskoa tulevaan ja järjestelmän toimivuuteen. (mm. Hokkanen 2014, 54–57; Thompson 2007, 55–58.) Työtoiminta nuorten elämässä näyttäytyi eri tavoin merkityksellisenä. Jollekin se oli vaihtoehto kotona istumiselle ja masentumiselle, toiselle se toi työkokemusta ja mahdollisuuden työllistyä hetkellisesti. Työtoiminnalla pyritään vastaamaan työllistymiseen sekä ehkäisemään syrjäytymistä tukemalla elämänhallintaa (Saikku 2016, 97). Jotta voidaan tukea nuorten osallisuutta, on ymmärrettävä kuinka he itse määrittelevät omaa osallisuuttaan (Korkiamäki 2009, 101). Syrjäytymisellä käsitteenä on vahva stigma. Syrjäytynyt nähdään yhteiskunnan reunoilla olevana, vaikka saattaa itse kokea elävänsä rikasta elämää. Yhteiskunnassamme on vahva tarve liittää syrjäytyneet valtavirtaan täysivaltaisiksi kansalaisiksi, vaikka toisaalta he kokevat itse olevansa jo sitä, kuten muun muassa Tuula Helne (2002, 133–134) on tuonut esille.

Työtoiminnassa mukana olevat nuoret eivät kokeneet itseään syrjäytyneiksi. Paikan tarjoama toiminta loi merkityksellisen arjen, jonka vaikutuksesta he olivat aktiivisina osallisina yhteiskunnassa. Syrjäytymisen määritelmä riippuu siitä, kuka sitä määrittelee.

Nuorille syrjäytyminen näyttäytyi osin omana valintana, laiskuutena, vetäytymisenä, kotona pelaamisena sekä muiden antamana määräytyksenä. Aineiston nuoret kokivat valinneensa toiminnallisen työtoiminnan ja tätä kautta aktiivisen osallisuuden. Aiempi tutkimus tukee tätä näkemystä syrjäytymisen kokemuksista (Juppi 2010, 328–330).

Kysytään, joko sulla on töitä. Joko sie lähet töihin ja joko sie pistät työhakemusta menemään. Niin siellä ei koskaan kysytä hältä sitä, että mitä sie haluat tehdä. Hän ei määrittele itteään syrjäytyneeksi suomalaiseksi. Se määrittelee, että se on hänen elämä tämmöstä. Mutta taas ulkopuolise määrittelee, eli se on haastavaa. (Marko)

Huono-osaisuuden ajatellaan yleisesti liittyvän syrjäytymiseen. Syrjäytymisen taustalla on yhteiskunnallisia, poliittisia ja rakenteellisia tekijöitä. Samanaikaisesti tilanteeseen vaikuttavat yksilön henkilökohtaiset tekijät ja sitä kautta rakentuva osallisuus. Kyse on monen, osin samanaikaisen, tekijän yhteissummasta. Yhteiskunnassamme vahvana syrjäytymistä ehkäisevänä tekijänä korostuu koulutus ja työn tekeminen. (Ek ym. 2004, 21–24; Helne 2002, 7–11; Juhila 2011, 51–55.)

Niin monestakin syystä täällä ollahan kuitenkin ja se syrjäytyminen on yks varmastasi suuri tekijä. Yleensä se on tosi helppo yhittää siihen, että jos olet työtön, eikä sua näy eikä kuulu missään, niin se on syrjäytynyt siinä vaiheessa. (Marko)

Aineiston nuorten käsitykset syrjäytymisestä tukivat määritelmää. He eivät kuitenkaan kokeneet itseään syrjäytyneeksi. Syrjäytyneitä olivat muut, ne toiset. Oma elämä nähtiin hyvänä vaikka yhteiskunnallisesti heidät voitaisiin määritellä syrjäytyneiksi. Tämä johtuu siitä, että erilaiset syrjäytymisen ilmenemismuodot, perusteet ja syvyys vaihtelevat yhteiskunnassa historiallisesti ja maantieteellisesti. Tämän lisäksi on muistettava, että syrjäytyminen ymmärretään aina omista lähtökohdista lähtien. Nuori itse voi kokea syrjäytymisen toisin kuin yleisesti on määritelty. (mm. Korkiamäki 2009, 100; Ek ym. 2004, 16–18.)

En mä tiää, kun en oo ketään tavannu vielä semmosta. – – Kyllä se varmaan istuu tietokoneella kotona ja pelaapi ja syöpi sipsii. Käypi koulussa, jos on pakko. (Arttu)

No se on varmaan vähän niin kun mitä meikäläinenkin oli silloin saikkuaikoina tai vähä ennen saikkua, et tietysti se on... Mä möllötin vaan kotona enkä lähteny yhtään mihinkään ja. Poltin tupakkaa ja join alkoholia ja enkö puhunu oikein kellekään, ku ei jaksa. (Jaakko)

Voidaan ajatella, että työtoiminta aineiston nuorten osalta on ollut onnistunutta. Syrjäytyneiden määrittelemisen toiseksi kategorisoi ja on kokemuksellinen asia. Syrjäytyneet nähdään yhteiskunnassa epäonnistuneina, luovuttajina, heikkoina ja saamattomina. Leimaavaa määrettä ei mielellään liitetä omaan tilanteeseen ja itseän. Syrjäytyneitä ovat toiset, jotka ovat normaaliuden ulkopuolella ja muiden avusta riippuvaisia. Koetaan, että syrjäytyneet ovat jossain muualla, marginaalissa. Kaiken tämän lisäksi nuorten osallisuuden paikat ovat tänä päivänä monin tavoin erilaisia kuin mihin aiemmin on totuttu. (Helne 2002, 117–118; Korkiamäki 2009, 100.) Aineiston nuorten haastattelut tukivat tätä. Pienistä oltiin rohkeasti tyytyväisiä, suurelliset mahdollisuudet olivat mahdollisuuksia, jotka olivat osin toteutuneet. Nuorten odotusarvo tulevasta oli kepeä. He olivat osin tottuneet liikkumaan palveluiden piirissä ja tavoitteet olivat maltillisia.

Kokemus työtoiminnasta arkea tukevana tekijänä

Työtoiminta toi nuorten arkeen säännöllistä rytmiä. Jos ei ole töitä tai paikkaa mihin mennä, päivät kuluvat helposti nukkuen ja konsolipelejä pelaten. Osalla nuorista alkoholin käyttö lisääntyi helposti, kun päivissä ei ollut säännöllistä rytmiä eikä velvoitteita. Tällöin he elävät ikään kuin olisi viikonloppu koko ajan.

No maanantaina heräät kaheksalta, käyt juomassa vitamiinipillerin, torkutat kelloo puol tuntia, alat takas nukkumaan ja sie puolelta ylös ja veivaat pyörällä tänne 4,5 kilometriä. Sitte täällä pööpällät päivän. Mä oon nykyään siihen kolmeen asti yheksästä. Enne se oli kahteen. Enne ei tarvinnu tulla ees perjantaina. Nyt pitää tulla perjantainaki. Maanantaista perjantaihin yheksästä kolmeen täällä. Suurin piirtein noin se joka aamu menee. En jaksa syyä aamupallaa ja täällä sitten lounastan, käyn hakemassa tosta kanttiinista leivän, juon kahvia, käyn tupakalla. Ja sitten kolmelta kotia, käyn kaupassa, ostan jotain ruokaa ja ehkä pari olutta, jos on keski- viikko ja. Sitte siellä silleen se mennee aika hyvin koneella sitte istuskellessa tyyliin hitaasti. (Jaakko)

Aineiston nuorten osallisuus toteutui arjen rytmin kautta. Työtoiminta loi heille yhteisön, jonka kautta on mahdollista saada säännöllistä toimintaa päiviin. Arjen säännöllisen toiminnan kautta muutkin välttämättömät hyvinvointia tukevat tekijät usein rytmittyvät päivään ja toteutuvat säännöllisesti toisin kuin toimita kotona ollessa (Komonen 2007, 431).

Vaikka lopputulos ei olisikaan johtanut toivottuun työpaikkaan, työtoiminta toi nuorille paikan, jossa luottamuksellisen ilmapiiri mahdollisti kokemusten jakamisen sekä ai-

kuisten ohjaajien että saman tilanteen jakavien nuorten kanssa. Vertaistuki koettiin merkityksellisenä, koska tukemalla osallisuutta mielekkäällä tekemisellä on mahdollisuus ohjata nuoria eteenpäin (Määttä & Määttä 2015, 36.)

Se oli semmonen ihan hauska projekti. Mä sitte kylläki josaki välisiä vaihoin siitä metallipäältä. Siin oli, kyljessä semmonen, se oli tämmönen elektroniikkakierrätysjuttu, että siellähän purettiin kaikkii vanhoja elektronisia laitteita ja sieltä otettiin kaikki arvokkaat talteen, kierrätykseen: Kaikki kuparit ja alumiinit sun muut. – – Se oli ihan kiva. Mul oli siellä kans yks tuttu, ni sen kans oli ihan kiva silloin taas pööpöillä. Se oli iha silleen hauskaa. (Jaakko)

Vertaisuus koetaan voimavarana. Sen kautta on mahdollista peilata ja kehittää omaa toimintaa. (Spangar & Arnkil 2018, 279.) Työtoiminnassa nuorilla oli mahdollisuus rakentaa osallisuutta yhdessä toisten samassa tilanteessa olevien kanssa. Tällöin osallisuuden kokemuksen oli mahdollista syntyä helpommin. Vertaisuus ja me -henki kuului tutkimuksen nuorten kokemusten kautta.

Joo, se oli eka viis viikkoa koko ryhmä. Oliko 12 siinä ja sitte laitettiin työharjoitteluun, oliko kolme viikkoa ensimmäinen työharjoittelu ni se oli jotenki. Kyllä muutki koki entä mä, että se oli vähän niinku heitteillejättöä, et olis enemmän kaivannu sitä tukea, turvaa ja sillai, että. (Niina)

Samassa tilanteessa olevien ihmisten kanssa on helppo jakaa kokemuksia. Ilmapiiri on helposti luottamuksellinen, kun on tieto, että toinen ymmärtää ja on tasavertainen kansasi. Voimavarat kasvavat vertaisuuden luoman yhteisöllisyyden myötä. On helpottavaa, ettei ole yksin marginaalissa. (Juhila 2011, 129–132.) Aineistojen nuoret toivat esille kavereiden merkityksen työtoiminnassa. Oli helpompi mennä paikkaan, jossa oli tuttuja.

Tutkimuksen nuoret olivat hyvin erilaisissa elämäntilanteissa. Kaikki eivät olleet valmiita työmarkkinoille koulutuksesta huolimatta. Osa oli työkyvyttömiä, joille työtoiminta tarjosi paikan saada tukea ja ohjausta oman tilanteensa työstämiseen, myös työelämän osalta, omaa tahtia edeten.

Siit ei oo kovin kauaa, ku mä oon uskaltanu muualla käyvä ku täällä pajalla, että ihan periaatteessa pienin askelin on pitäny lähteä liikkeelle, että eilen mä kävin yksin markkinoilla. Seki oli iso askel itelle ja lenkillä kävelyllä alkanu käymään nyt vuojevaihteen jälkeen taas ja semmosia pikkuaskelia, että. (Niina)

Työtoiminnan yhtenä tarkoituksena on ylläpitää ihmisten työkykyä ja kuntouttaa työkykyisiksi, ei niinkään työllistää. Työtoiminnalla vastataan moneen, kuten esimerkiksi työkyvyttömiä tuki- ja kuntoutustarpeisiin. Työkyvyttömät nuoret voidaan pitää työtoiminnan kautta seurannan alla ja aktivoida heitä sosiaaliseen toimintaan kevyellä tuella. (Eskelinen 2014, 129.) Aineiston nuorien kohdalla työtoiminnalla on ollut voimaannuttava merkitys. Tässä ajassa työpaikat ovat usein lyhyt- tai osa-aikaisia, eikä ole enää eläkevirkoja, kuten aiemmin. On tärkeä kannatella positiivista mielialaa, jotta nuoret jaksavat epävarmoina työllisyyden aikoina. Tänä päivänä osallisuus voi olla muutakin kuin työpaikka. Työtoiminnalla osaltaan luodaan mahdollisuus osallisuuteen ja sen kautta on mahdollisuus rytmittää arkea työttömyysjaksojen aikana, sekä hakea tuetusti uutta suuntaa tarvittaessa. (Korkiamäki 2009, 83.)

Ei oo sillai, mutta mä kävin tuolla [kuntoutuskeskuksessa] yhdellä kurssilla ja se ois kestäny puol vuotta. Mä kävin neljä kuukautta sitä, mut jouvuin lopettaa. Se oli liian rankka, ku se oli Kelan määräämät standardit, että viis päivää viikossa ja kuus tuntia. Per päivä ni se oli liian rankka, et siin ei voinu muokata sitä oman voinnin mukkaan. (Niina)

Aineiston nuoret olivat maantieteellisesti sellaisilta alueilta, joka sekkin asettaa reunaehdotja työllistymiselle. Toisaalta heidän tilannettaan haastoivat myös sairaudet ja elämänsä aikana koetut raskaat kokemukset. Tällöin kiinnittyminen mahdollisuuksiin ei välttämättä näkynyt mahdollisuutena vaan ahdistusta lisäävänä tekijänä (Korkiamäki 2009, 100–101). Osallistuminen työtoimintaan ei aina onnistunut ensimmäisellä kerralla vaan joidenkin kohdalla tarvittiin useampi aloitus ennen positiivisten vaikutusten syntymistä. Välillä työtoiminta oli nuorille liian haastavaa, jonka vuoksi se keskeytyi vaikka motivaatiota olisi ollut. Osa nuorista ei kokenut saavansa työtoiminnasta lisäarvoa elämäänsä ja koki sen negatiivisena, mikä loi epäonnistumisen kokemuksen. Tämän vuoksi olisi tärkeää, että toiminta on oikea-aikaista ja yksilöiden tarpeisiin mukautuvaa, jotta epäonnistumisen kokemuksilta vältyttäisiin.

Säädökset reunaehtoina

Laajassa yhteiskunnallisessa mittakaavassa työtoiminnalla ei suoranaisesti tavoitella työllistymistä avoimille työmarkkinoille, vaan sitä kohti edetään pienin askelin ja muunlaisia ratkaisuja tueksi ottaen. Täystyöllisyyden ajatus tuntuu absurdilta, eikä kukaan odotakaan sellaisen tosiasiallisesti toteutuvan. Työtoiminnalla vastataan nuorisotakuuseen ja valtion asettamiin kuntia koskeviin velvoitteisiin. (Eskelinen 2014, 128–130.)

Nuorisotakuu ja aktivointitoimet näyttäytyivät nuorille epäselvinä ja ulkoapäin ohjatuilta.

Joo kyllä se on vissiin nuorisotakuu tai jotakin tämmöstä, en ole pahemmin siihen tutustunu, mutta kyllä täällä nuo etsivän työntekijätkin niin musta tuntuu, että nekään ei oikein tiä, tuntuu, että siellä ei itekään tietetä, et mitä ne on siinä nuorisotakuussa ajanu takaa. (Panu)

En tiijä nyt sitte kesäkuu ei ku toukokuun jäläkeen, ku mulla loppuu soppari, että vaihtuuko mulla, et alanko mie johonki työkokkeiluun vai tuomoseen sitte. (Petri)

Joo onhan se tota työkkärin puolesta ni semmonen suunnitelma yleensä tehään, että [Panu] hakee itsenäisesti töitä tai näin eespäin, no kuhan haet töitä ni se on siinä se yhen rivin verran toimintasuunnitelmia. (Panu)

Yhteiskunnan näkökulmasta aineiston nuoriin voitiin liittää useampi syrjäytynyttä määrittelevä tekijä, kuten esimerkiksi asuinalue, päihteet, terveydelliset ongelmat. He kuuluivat niin sanottuun riskiryhmään. Työtoiminnalla on luotu nuorille paikka, jossa voitiin pitää kontakti yllä heihin ja antaa mahdollisuus tukeen. Pyritään mahdollisimman varhaiseen tukeen. (Juhila 2011, 54–57.) Välitön työllistyminen ei kaikkien aineiston nuorten kohdalla ollut edes tavoite, tavoitteena nähtiin hyvinvoinnin lisääminen. Työtoiminnan avulla nuoret saatiin pois työttömien tilastoista (myös Saikku 2016, 84–89.)

Siitä se sitte alako täällä. Olin siellä lasipajalla. Tykkäsin olla ja sitte mulla tuli se tauko taas, ku mä en muista, et miten. Mulla vissiin loppu se soppari kai jotenki ja sit se taas tuli myöhemmin uuvestaan. (Petri)

Nuoret puhuivat työtoiminnan jaksoista mutkattomasti. Aineistosta välittyi kepeä asenne pajajaksoja kohtaan, niitä tuli ja meni. Nuoret osallistuivat niihin, vaikka ne eivät kohdentuneet suoraan heidän vaan yhteiskunnan tarpeisiin, säädökset toivat toimintaan katkoksellisuutta.

Yhteiskunnan tarjotessa mahdollisuuksia ja paikkoja osallisuuteen se myös samalla velvoittaa. Jotta on yhteiskunnan rakenteissa aktiivisena jäsenenä, on osallistuttava tarjottuun toimintaan ja täytettävä omalta osaltaan velvollisuudet, jotka on yleisesti asetettu. On otettava vastuu omasta tilanteestaan. Jos tämä vastuuttaminen tapahtuu vuorovaikutuksessa, jossa ei ole luottamuksellinen ilmapiiri, sitä on vaikea kokea tueksi. (Juhila 2011, 59–60; Juvonen 2009, 169, 174–175.) Tämä näyttäytyi aineiston nuorille ylhäältä päin osoitettuna ja sen vuoksi lähtökohta toiminnalle oli epämieluisa. Tällöin mahdolli-

suus saada työtoiminnan hyötyjä voi jäädä pieneksi ja koetaan helposti pettymyksiä, puolin ja toisin. Kaikki aineiston nuoret kuuluivat nuorisotakuun piiriin. He kokivat heihin kohdistetut toimenpiteet osin pakkona, jolle ei annettu mielekästä vaihtoehtoa.

Kyllä se siinä mieles, että päivärahat oltais katkaistu, jos en olis ottanut paikkaa vastaan mistään. (Vesa)

Nyt on aika paljon kaikenlaisia pakkoja, että pitää hakea ja ei saa rahaa, jos ei tee sitä tai tätä. – – Ihan surkeaa. Tavallaan pittää olla sitä pientä painetta mun mielestä, mutta ei sais tehä liian hankalaksi niitä asioita, että se tuntus pakolta. (Niina)

Työtoiminta pyritään tuottamaan mahdollisimman lähellä ja monialaisena, että se vastaisi mahdollisimman monen tarpeisiin. Työtoiminnan useat linjat saattavat ulospäin vaikuttaa epäjärjestelmälliseltä kokonaisuudelta, vaikka niiden avulla pystytään paremmin vastaamaan yksilökohtaisiin tarpeisiin. (Saikku 2016, 88–89.) Aineiston nuoret kuvasivat pajalta toiselle siirtymisiä mutkattomasti. Heille vaihtelu näyttäytyi virkistävänä.

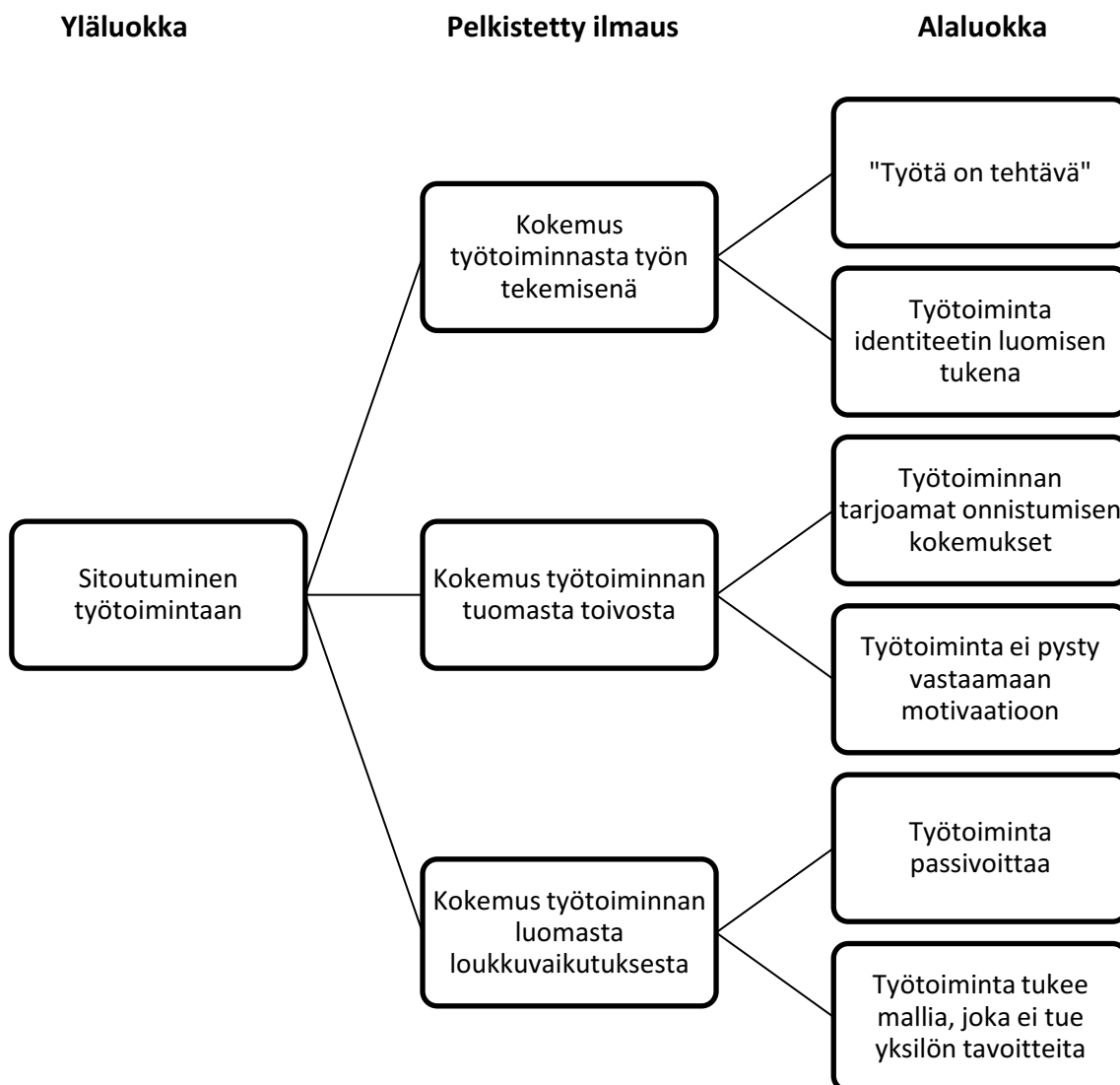
No se nyt on tällä hetkellä, mulla on se just tää tsemppikurssi, mikä on just koulutukseen tai työhön suuntautuva kurssi, että se ois tarkoitus, onko se nyt - toukokuuhun astikko se nyt sitte on, että nyt tietenki tarkoitus ois olla, että mut vois saada täältä pihalle että tän tsemppikurssin jälkeen. Mutta kyllä se nyt varmaan pittää vähän ehkä ottaa vähän pakkia ja pistää takasin kuntoutuksen piiriin. Täällä on näitä eri palvelulinjoja. (Jaakko)

Työtoimintaa ei ole tarkkaan rajattu vaan sillä tuetaan tarvittavaa toimintaa. Rajapinnalta toisella liikkuminen on vaikeampaa nyt kuin aiemmin polarisoituneiden työmarkkinoiden ja yhteiskunnan rakenteiden vuoksi. Työtoiminnalla pyritään vastaamaan syntyneisiin aukkoihin ja siirtymien haasteisiin paikallisella tasolla, jotta nuorten siirtyminen elämässä eteenpäin olisi joustavampaa. (Määttä & Väänänen-Fomin 2009, 70–71.) Aineiston nuorilla oli kaikilla ammatillinen koulutus. Siitä huolimatta heidän työnsaanti oli haasteellista, mikä näyttäytyy alueellisena erityispiirteenä pohjoisessa. Työtoiminnan luomien kannusten avulla heitä pidettiin aktiivisena työväkenä reservissä. Osa nuorista oli jo korjaavan tuen tarpeessa kuntoutumassa, työtoiminta oli heille mahdollisuus olla oman tilanteensa toimijoita. Työtoiminnassa on mahdollisuus saada elämänhallinnasta kiinni ja eheytyä jälleen työkuuntoiseksi.

Sit mää sitten, että pitäs saaja jotain tekemästä päiville, ettei vaa päivä kämpillä ja masennu siellä, niin ihan sama, tulen vaikka tänne. (Jaakko)

Työtoiminnan tavoitteet voivat täyttyä, vaikka nuori ei työllistyisi avoimille työmarkkinoille. Tavoitteet ovat yksilökohtaisia, eivätkä aina ole kokoaikaisessa työssä. Osa aineiston nuorista ei ole työkuntoisia. Työtoiminta tarjoaa heille mahdollisuuden toimintaan ja paikan tekemiseen paikassa, jossa voi kokea yhteisöllisyyttä. (mm. Haapakoski 2012, 217.)

5.3 Kokemukset sitoutumisesta

Kuvio 3. Nuorten kokemukset työtoimintaan sitoutumisesta

Kokemus työtoiminnasta työn tekemisenä

Työn tekeminen määrittää vahvasti yhteiskunnassamme täysivaltaista kansalaisuutta. Työllistymisen koetaan tukevan taloudellista tilannetta ja näin ehkäisevän syrjäytymistä. (Juhila 2011, 57–58.) Aineiston nuorten kokemukset tukivat tätä näkemystä, vaikka työn tekeminen nähtiin osin välttämättömänä pakkona, jota oli tehtävä rahan vuoksi.

Työn merkitys. Se on nimenomaan se, jos aikasemmin mie sanoin, että se on piettä, että rutiini on tosi tärkeässä asemassa. Se on se raha vähän semmonen... Onhan se hyvä, että sitä tulee ja sitä mennee ja näin eespäin. Mutta kyllä se on se, että on päivässä joku järjestys. Voi sanoa, että almanakassa on monesti enemmän täysiä kohtia, kun tyhjiä kohtia. Eli on tekemistä. – – Työ on sen suhteen tosi tärkeä. (Marko)

Eihän työnteko ikinä ole mukavaa. (Arttu)

Nuorten työelämään hakeutuminen ei ollut aina tavoitteellista. Työttömyyden tilanteeseen sopeuduttiin yllättävän helposti. Sellaisen työn hakeminen, joka ei vastannut omaa koulutusta, ei motivoinut tai tukenut nuoren itsetuntoa.

Mie en ole oikeastaan hakenut sinänsä minnekään, että ne työpaikat just, kun siellä [kaupungissakin] kävin töissä, niin se oli isän kautta. Kun se isä oli [kaupungissa] ollut näin ja sitten se oli kyselty, että missä sulla poika menee. Se sano, että kotona, niin se sano, että otahan se ens kerralla mukaan. Mie vaan menin sinne ja kirjoitin työsopimuksen ja sitten oli siellä jonkun aikaa, maalasin isän kanssa. Isän kanssahan mie olen vaan tehnyt oikeestaan näitä pikkuhommia ja sitten tämmöset. (Olli)

Kävin työkkärissä, miten normaalisti ne aina pyys kerran kuussa käymään. Ookko hakenu töitä? Mie, että näytin niitä helevetin sähköpostit, että oon mie hakenu, mutta ei ne ota. No puhelinmyyjäksi. Mie, että näytänkö mie joltakin vitun puhelinmyyjältä. Sitte ehottivat sitä askaria. Sen mie kävin. Se tais olla sillon. Millonhan se oli? Oliko se sitte niitten kahen välissä? Se tais olla niitten kahen välissä. Kato sillon mie olin sen ekan puoli vuotta. Sitte tuli askari. Se kesti kolome kuukautta. Sit oli kuukauven breikki. Sitte se puoli vuotta tuli ja sitte mie kato lensin pihalle. Joo. Se menee sillee. Askarin kävin välis. Se oli joku mikähän ammatillisen suuntautuva mikä joku tuommonen se oli (Petri)

Työtoiminnan kautta aineiston nuorten identiteetti vahvistui osallisina kansalaisina. Heidän oli mahdollista kokea itsensä arvokkaina yhteiskunnan jäseninä, joilla oli paikka mihin mennä.

On se ihan oikea työsopimus. (Arttu)

Nyt täällä [maaseutukunnassakin] vähän helpottaa sen suhteen, niin se tosi rutiini, että mie työpajalle päivittäin herräillen ja näin eespäin, niin se on jo, työnteko pittää äärimmäisen virkeänä mielen. Mä työnteosta tykkään, niin se on semmonen yks tukipilareista, niin kun kaverit ja tämmöset. (Marko)

Nuoret antoivat työtoiminnalle suuria merkityksiä. Heistä osa koki olevansa oikeassa työpaikassa, vaikka yhteiskuntamme valtaväestön näkökulmasta kyse on syrjäytymistä ehkäisevästä toiminnasta. Nuorella itsellään voi olla käsitys, että nyt hän on työtä tekevä kansalainen ja se vahvistaa hänen minäkuvaa, vaikka muut eivät kokisi samoin. Pääsääntöisesti pyrimme kohti yleisesti hyväksytyä mallia. Toisaalta identiteetti on rakentunut läpi elämän ja juurtuneita ennakoasenteita voi olla vaikea muuttaa. (Alasuutari 2007, 175–177.)

Osa aineiston nuorista pyrki täyttämään yhteiskunnan heille asettamia ennakkoletuksia osallistuessaan työtoimintaan. Elämänhallinnan ollessa kunnossa nuori kykenee itsenäisesti vastaamaan arjen kannalta tärkeistä asioista. Kyetessään itsenäiseen toimintaan nuorella on kokemus, että voi itse päättää omista asioistaan ja täyttää hänelle asetettuja velvollisuuksia. (Juhila 2011, 61.) Identiteetin vahvistuminen motivoi nuorta.

Kokemus työtoiminnan tuomasta toivosta

On tärkeää saada tasa-arvoista kohtelua ja kokea olevansa yhtä tärkeä kuin muut samaan toimintaan osallistuvat. Tavoitteet motivoivat ja toiveikkuus kasvaa onnistumisten myötä. Toisaalta se voi kadota hetkessä tilanteen muuttuessa itsestä riippumattomista syistä. (Juhila 2011, 118–123.) Työtoiminta on merkityksellistä nuorille ja siksi ei ole yhdentekevää kuinka sitä toteutetaan. Kun nuorella on itsellä mahdollisuus vaikuttaa toiminnan sisältöön, se koetaan mielekkäänä ja siihen sitoudutaan.

Mut sit mä oon kuitenkin päässy metallihallille sinne. Mutta no ei se kyllä ollu sitte ennää mun juttu, vaikka mulla oli se metalliala pohjalla. Mutta ei se sitte oikein ollu mun juttu se. En tiä. Eikä siellä oikein, siel ei aina ollu mittään järkevää tekemistä. Tuli vähän välillä tylsääki. (Jaakko)

Ne ehotti mulle tota kiinteistöpuolta, mut mie olin, että en mie, että mie oon vähän hijas lämpiään nuihin uusille ehotuksille. niiku ne iteki sano mulle ni mie sitte. No mie lähen kokkeilee, että aena voi vaehtaa, jos ei kato onnistu. (Petri)

Työtoiminnassa nuorilla on mahdollisuus toteuttaa itseään yhteisön aktiivisena jäsenenä. (Kokko & Veistilä 2016, 220–221.) Aineiston nuoret kuvasivat työtoiminnassa saamiaan positiivisia kokemuksiaan monella tasolla. Aina merkitystä ei ollut, sillä millainen toiminta oli kyseessä, vaan aineistossa korostui ohjaajien ja muiden toimintaan osallistuvien kanssa koettu vuorovaikutus.

No nyt suunnitellaan sillai, että mie oon täällä ollu 2013 lokakuusta. Mä olin aluksi tosi ujo ja arka. Mä olin ollu monta vuotta kotona yksin ni on vaan nyt tehty se, että mul on arkirytmii ja tottunu ihmisiin ja minusta on tullu sosiaalinen, että opetellu tuntee sitä uutta [Niinaa] ja nyt on sitte tavoitteena. Nyt otettiin, et mul on maanantaiki päivä. Ennen mul oli tiistai, keskiviikko, torstai eli mul on nyt neljä päivää ja sitte tässä pikkuhiljaa koulutusjuttuja, et mä saan täällä kaiken tuen siihen ja pääsen [ammatti-toiminnan] kanssa juttelemaan, että ja tekkeen testejä, että mikä musta tulis ja mitä mä haluaisin tehdä. – – On mulla. Täältä on pajalta [kaveri]. Sitte on [kaveri]. Me tavattiin sairaalakoulussa silloin ja nii, että mulla oli joskus huonompia kavereita, että joitten kans eksy aina ryyppään ja näin, mutta mä itte lähin siitä porukasta. En mä tuu ikinä kuntoon, jos mä hengaan semmosten kaa ja näin, mutta on mulla hyviä ystäviä. (Niina)

Aineiston nuoret kokivat työtoiminnan kautta täyttävänsä yhteiskuntamme velvoitteita ja olevansa täysvaltaisia kunnollisia kansalaisia. Työtoiminnan tavoitteena on sitouttaa nuoret toimintaan, tarjota mahdollisuus osallisuuteen ja sitä kautta positiivisiin kokemuksiin. Koetussa vuorovaikutuksessa on mahdollisuus vaikuttaa ja toimia yhdessä. Yhteisen toiminnan kautta on mahdollista kehittää sosiaalisia taitoja, jotka ovat tärkeässä osassa (Kokko & Veistilä 2016, 221–224.)

Työtoiminta ei aina vastannut sisällöltään ja lupauksiltaan aineiston nuorten odotuksiin sitä kohtaan. Osalla aineiston nuorista oli kokemuksia, jotka eivät olleet kannatelleet olemassa olevaa motivaatiota tai tuoneet toivoa. Jotta nuori voisi saada positiivisia kokemuksia, olisi tärkeä ohjata toimintaa niin, että siinä on tavoitteita ja haasteita. Kun nuorella on oma motivaatio, on tärkeä, että hän voi hyödyntää sitä. Tällöin vuorovaikutus on arvokasta ja aidosti kohtaavaa. (Mönkkönen 2007, 142–143.)

Työkkäristä sanottiin, että se alkaa olla liian pitkä tämä minun työttömyysjakso. Niin sillä sano, että minun pitää jostakin hommata työkokeilu-paikka. Ja siinä vaiheessa minä en ite ollut niin kovin aktiivinen, että kävin mä kunnalta kysymässä teknisestä toimesta, mutta niillä ei ollut paikkoja siellä. Ja sitten tämä oli semmonen paikka, mitä se työkkärin työntekijä mulle ehdotti ja suositteli, että täällä sais sitä omaa yritysideaakin

muka etsiä, selvittää sitä. Niin eipä täällä siihen ole aikaa sitten kuitenkaan ollut. (Vesa)

Työtoiminnan nuorille tarjoamat merkitykset olivat osin hyvin ristiriitaisia. Kunkin nuoren tilanteella ja taustoilla oli vaikutuksensa siihen kuinka tarjotut palvelut koetaan. Heillä oli odotuksia työtoimintaa kohtaan, jotka tukivat motivaatiota. Kun nuori ohjattiin paikkaan, mutta konkreettinen kohtaaminen jäi, kyse oli vahvasta sosiaalisesta kontrollista. Tällöin työtoiminnan toteutus palvelee enemmän yhteiskunnallista kuin yksilön näkökulmaa. Nuori pyritään pitämään yhteiskunnan rakenteiden hallussa, mutta toteutus voi jäädä ontoksi. (Juvonen 2009, 156–157.) He usein palasivat uudelleen työttömiksi ja jossain vaiheessa uudelleen työtoimintaan. Aiempi tutkimus tukee myös tätä. Konkreettinen eteneminen jäi toteutumatta, eikä työllistyminen avoimille työmarkkinoille onnistunut tai ollut realistinen vaihtoehto. (Saikku 2016, 85–87.)

Kokemus työtoiminnan luomasta loukkuvaikutuksesta

Aineiston nuorilla oli pääsääntöisesti positiivisia ajatuksia elämästä yleisesti. Nuoret olivat tyytyväisiä arkeensa ja työtoiminta tarjosi heille turvallisen paikan osaksi arkea. He olivat osallistuneet tarjottuun toimintaan, mutta osaan nuorista sen sisältö ei ollut tehnyt vaikutusta. Tämä konkretisoituu alla esimerkkinä olevassa haastattelussa:

- H: No jos sun pitäis ittees luonnehtia, niin minkä tyyppinen kaveri sinä oot.*
- A: Jaa, varmaan pessimisti.*
- H: Perusluonne, niinkö?*
- A: Niin. Kyllä sitä on aika hankala itteään luonnehtia täällä. Kyllä se monesti jää muitten tehtäväksi.*
- H: Mikä teki susta pessimistin?*
- A: Tämä työpaikka.*
- H: Onko muita?*
- A: Eipä taia olla. Minä oon optimisti vapaa-ajalla, mutta pessimisti työajalla.*
- H: Työajalla.*
- A: Täältä löytyy kaikista aina huonoja puolia.*
- H: Onko se sitten tän paikan ilmapiiri semmonen, että.*
- A: Kyllä se taitaa olla.*
- H: Ei kehuta, ei kannusteta, niinkö?*
- A: Niin.*
- H: Muistatko, millon sua on viimeks kehuttu?*
- A: Varmaan ysiluokalla päättäjäisissä.*
- (Arttu)*

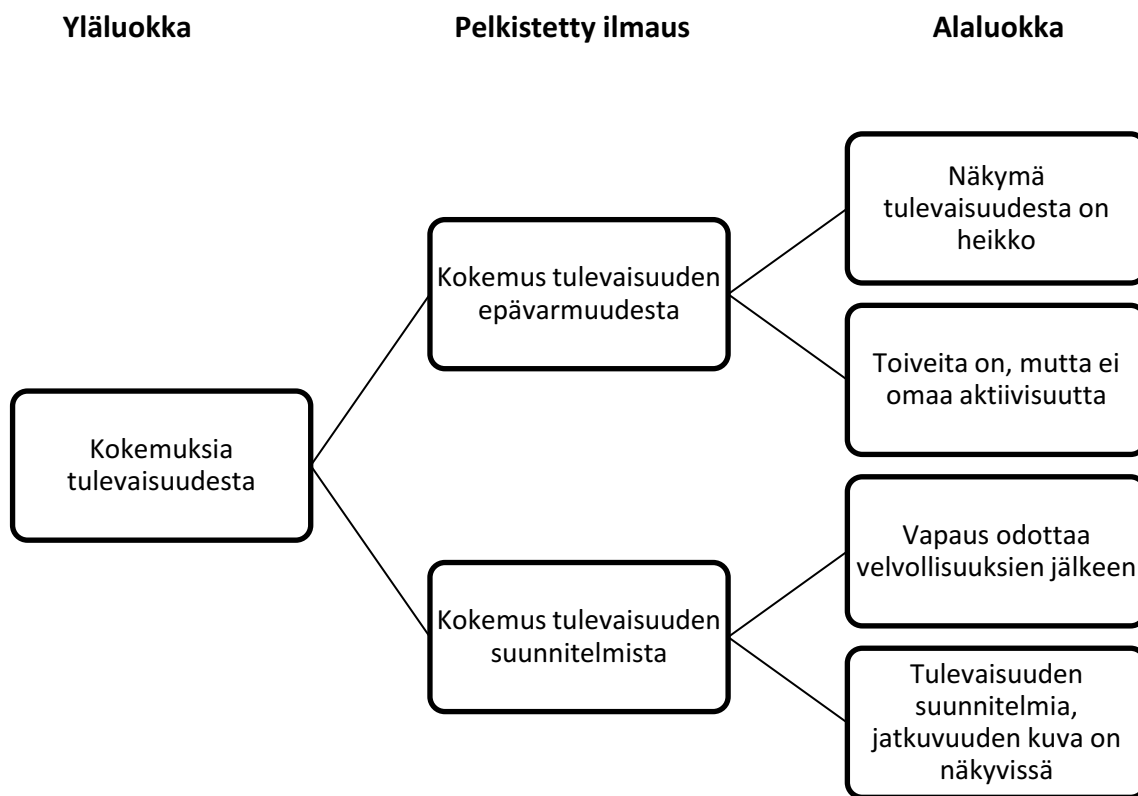
Työtoimintaa ohjaa osin sosiaalipolitiikka ja aktivointitoimenpiteet, joiden kohteena nuoretkin ovat (Saikku 2016, 80–85). Tämä heijastuu myös aineiston nuorten kokemuksista. Osan kokemuksista jäi kuva kuin he olisivat olleet työtoiminnassa ikään kuin säilössä. Tätä voidaan nimittää toiminnalliseksi loukuksi, joita yhteiskunta omilla rakenteillaan ja instituutionaalisilla käytännöillä saattaa tuottaa. Hyvinvointi ja elämässä pärjääminen edellyttävät sitä, että ihminen pystyy toimimaan mielekkääksi kokemallaan tavalla ja tätä toiminnallinen loukku haastaa. (Salonen & Oksanen 2011, 7.)

Työtoiminta on luotu vastaamaan nuorisotyöttömyyden haasteisiin ja tarpeisiin. Se on osa kuntien aktivointipolitiikkaa. Nuoret ovat osin aktivointipolitiikan kohteina, vaikka heidän tulisi olla toiminnan keskiössä, jolloin sillä voitaisiin vastata heidän yksilöllisiin tarpeisiinsa. (Närhi ym. 2017, 133.) Aineiston nuoria oli sitoutettu toimintaan, joka ei kohdentunut heidän tarpeisiinsa. Osalla nuorista ei ollut selkeää tietoa mihin heidät oli sitoutettu. Nuoret kokivat tällaiset tilanteet turhautumisena ja aliarvioimisena, jossa kohtaaminen jäi ohueksi. Ei syntynyt tunnetta, että toiminta oli heitä varten. Työtoiminta saattoi lisätä nuorten epävarmuutta suhteessa omaan tilanteeseensa.

Pitäis sossulta kysäistä, kun mie en ole aivan varma, todennäköisesti se on kesäkuun loppuun. Vai onkohan se sitten kesäkuun alkuun. Kyllä mie uskon, että se on loppuun se työsopimus, kesäkuun loppuun. Aika varmasti saan sinne sinne tehdä työt. – – Sitä ne ihmetteli myös, että miksi ne työkkärissä ihmettelivät sitä, että miksi heti laitettiin näin pitkä sopimus tästä. Ja itelläkin vähän mietitytti se vasta sen jälkeen, kun oli sen sopimuksen kirjottanut. Se kolme kuukautta, niin pitkä ja pitkä, ei se sillä lailla ole. (Olli)

Välillä sitoutuminen pitkältä tuntuvaksi ajaksi pikemmin ahdisti nuoria kuin oli kantava voima. Osa nuorista koki työtoiminnan leimaavana toimintana, jonka tavoitteet olivat syrjäytymisen vastaisessa toiminnassa. Nuorten mielikuvissa työtoiminnalla oli vahva stigma. Se yhdistyi epäonnistumiseen ja huono-osaisuuteen, joka on seurausta pitkäaikaisesta työttömyydestä. Usein muutoksia ei tapahdu nopeasti vaan todelliset tulokset vaativat aikaa. Haasteet ovat moniulotteisia, eivät vain yksittäisen nuoren omia. Olisi tärkeä pystyä työskentelemään pitkäjänteisesti ja toiminnan muotojen tulisi voida vastata alati muuttuviin tarpeisiin. (Liukko 2006, 108.)

5.4 Tulevaisuuden näkymiä työtoiminnan jälkeen

Kuvio 4. Nuorten kokemukset tulevaisuudesta

Kokemus tulevaisuuden epävarmuudesta

Ammatillinen koulutus nähdään merkittävänä syrjäytymistä ehkäisevänä tekijänä (Ek ym. 2004, 109; Hyvönen & Valtonen 2014, 37). Kuitenkin tutkimuksemme nuorilla oli koulutuksesta huolimatta haasteita työllistymisessä. Näitä haasteita olivat mielenterveys- ja päihdeongelmat sekä alueelliset haasteet kuten koulutus, joka ei vastannut alueen työllisyyden tarpeisiin ja tarjolla oleva työn kausiluonteisuus. Työelämästä syrjäytymisen suhde työhön asennoitumiseen on tutkimuksissa todettu ristiriitaiseksi. Aiemmin on esitetty tuloksia, että syrjäytymisen syyt voivat löytyä siitä, että ihminen ei arvosta työtä tarpeeksi tai haluaa työn, jonka tekemiseen hänen kyvykkyytensä ei riitä. (Ek ym. 2004, 107–108.) Nuorten elämäntilanteet ja toimintakyky vaikuttivat myös siihen, että tulevaisuuden suunnittelu oli vaikeaa ja työllistymistä ei nähty ajankohtaisena tai tärkeänä. Täten nuorten arvomaailma näyttäytyi erilaisena.

Ei mulla oikein oo mittään tulevaisuuden suunnitelmia. Mie yritän ottaa päivän kerrallaan. Mie en ala ottaa noita liikaa suunnitelmia. – – Viijen vuojen päästä ois kova sana, jos oisin ollu jo raittiina enemmän ku kaks viikonloppua vuojessa. (Petri)

Mutta olishan se tietenkä itelläkin, olishan se helppoa ja sinäänsä hyvä lähteä, jos suhteiden kautta sais töitä. Mutta se jää nähtäväksi, että jos nyt sattuu semmonen onni matkaan. Muutenhan sitä pitää sit lähteä ettiin töitä tuolta jostakin. (Olli)

Myös Pirita Juppi (2011, 209–210, 212–215) tuo artikkelissaan esiin, että taustalla on arvomaailman näyttäytyminen erilaisena, pahoinvoinnin kasautuminen sekä yhteiskunnan kyvyttömyys vastata nuorten ongelmiin ja tarjota tukea ajoissa. Työtoiminta oli osalle nuorista ajanviettopaikka, tämän hetken juttu, joka ei kuitenkaan tarjonnut mahdollisuuksia tai suunnitelmia tulevaa varten. Kyse ei välttämättä ollut siitä, että ohjaus tai toiminta ei olisi sitä tarjonnut, mutta nuorten oli hankala itse asettua oman tilanteensa herroiksi, vaan he mieluummin jäivät objekteiksi. Työllistyminen ei ollut tavoittelemisen arvoista, ja siten he olivat osin itse aiheuttamassa omaa syrjäytymistään. Sillä vaikka yhteiskunnassa tiedostetaan olevan syrjäytymismekanismia, on yksilöllä siitä huolimatta jossain määrin valtaa ja vastuuta omien resurssiensa kehittämisestä, jotta ne vastaisivat mahdollisimman hyvin yhteiskunnan rakenteita (Ek ym. 2004, 17.)

Työtoiminta ei aina kantanut nuoria eteenpäin, osa heistä ei uskaltanut iloita tai unelmoida. He elivät tätä hetkeä, ilman erityisiä mietteitä tulevasta ja päivän kerrallaan elämää suorittaen. Heillä ei ollut syntynyt suhdetta työntekijään, jonka vuoksi lähellä ei ollut ihmistä kenen kanssa olisi voinut unelmoida tai suunnitella elämää eteenpäin.

Tekis mieli sanoa, että joo, tottakai, mähän oon kotona. Tai täällä kotikunnassa, mutta oikeastaan mie en halua vastata tähän. Jos mie sanon, että joo, se kummittelee mielessä loppuelämän. Mie en tiiä, se riippuu. (Marko)

Itelläkin on suunnitelmissa oikeestaan sinänsä, kun pääsis edes joskus pois, että ei jäis koko ajaksi tänne jumittaen. Lähtis edes jonnekin sitten, hakea jostakin kauempaa töitä, jos niitä saa. – – Kun niitä ei täällä Lapisissa sinänsä taho kovin löytyä, että pitäisikö se lähteä tonne alemmas kattoon sitten, etelään päin. (Olli)

Osalle nuorista työtoiminnassa mukana oleminen oli vahvistanut tulevaisuuden haaveita ja toiveita. Tulevaisuus näytti positiiviselta ja siitä uskallettiin haaveilla, mutta omat taidot, tiedot ja voimavarat eivät mahdollistaneet toiveiden toteuttamista lähitulevaisuu-

nessa. Arjen hallinnan vielä kehittyessä tuntui pelkkä haaveilukin rohkealta. Tulevaisuus ja sen suunnitelmat leijuivat tuolla jossain, eivätkä nuoret mahdollisesti saaneet tarvittavaa tukea, ohjausta ja kannustamista niiden tavoittelemiseksi.

Toivottavasti ois jossain töissä tai ees opiskelemassa ja sillain sellaisessa turvallisessa työpaikassa, että ois niin - no jos se ois vaikka määräaikainen, mutta ois kuitenkin ihan kunnolla töissä, ettei ois vaan pelkkää työharjoittelua, et sais ihan kunnan palkan, ni ois ees määräjän. Ois se ihan jees. (Jaakko)

Kyllä se varmaan Oulu ois sitten seuraava osote, että sielläkin ois jo kaverit valmiina ni, mutta en tiä, että minkä näköstä työtä siellä on, kyllä minä aina sillon tällön vilkuilen, että jos sieltä kuuluis. (Panu)

Ei se mulla mitenkään tietynlaista tulevaisuudenkuvaa olekaan. Mutta onhan sitä tietenkin serkkupojankin kanssa miettinyt, että jos hakis etelään töihin. Niin kun kahestaan tai kolmestaan, minkä porukan, jos lähtis. Niin etelään töihin tai sit just tämmöstä mietitty. Ei mulla semmosta mitään tulevaisuuden, semmosta ajatusta ole, että mitä sitä. Kattoo nyt, että jos ensinnäkin sais töitä mistään, että se jää nähtäväksi. Ei mitenkään mennä jonkun kartan mukaan. (Olli)

Tämän päivän yhteiskunta tarjoaa nuorille koko ajan enemmän mahdollisuuksia yrittää, tehdä valintoja ja epäonnistua. Työtoiminta ja sosiaalinen kuntoutus toimivat turvaverkona yksilöille, jotka ovat tietyllä tapaa epäonnistuneet yrittäessään toimia yhteiskunnassa tai edenneet erilaisessa aikataulussa. Auttamistyön nimissä tapahtuvalla vuorovaiikutuksella ja niillä rooliasetelmilla on vaikutusta nuoriin laajemmassa näkökulmassa. Neuvottelu ja ohjaaminen lisäävät parhaassa tapauksessa nuoren itseyttä, vahvistaa toimijuutta ja sen myötä yhteyttä sosiaaliseen ympäristöön sekä laajemmin yhteiskuntaan. (Juvonen 2015, 46–47; Väyrynen 2012, 279.) Kuitenkin ulkoapäin tulevat pakot tai ilman nuoren osallisuutta päätetyt ratkaisut eivät lisää yhteistä ymmärrystä ja auta nuoren autonomisuutta (Juvonen 2013, 356).

Kokemus tulevaisuuden suunnitelmista

Aineiston nuorten näkemys tulevaisuudesta oli hyvin avoin. Koettiin, että työtoiminnan loppuessa yhteiskunnan asettamat velvoitteet oli suoritettu jälleen hetkeksi aikaa, samoin kuin esimerkiksi opinnot aiemmin. Heillä oli ammatillinen koulutus ja tällä hetkellä pitkittynyt työttömyysjakso oli katkaistu työtoiminnalla. Osalla nuorista arvomaailma ei tukenut jatkuvuutta, he kokivat että olivat suorittaneet velvollisuutensa yhteiskuntaa kohtaan osallistumalla työtoimintaan. Oli aika olla jälleen vapaa, eikä huomises-

ta tarvinnut huolehtia. He kokivat työtoiminnan tehneen tehtävänsä heidän kohdallaan eivätkä he halunneet enempää.

*No ei tässä kesällä oikeastaan. Aattelin vaan olla, jos ei, jos ei nyt tuu läh-
töä mihinkään ulkomaille tule, niin kyllä se sujuu aika nopeasti kalastel-
lessa ja mökkeillessä ja kaljotellessa se kesäkin. (Panu)*

Nuoria pyritään aktiivisesti ohjaamaan osaksi yhteiskunnan täysivaltaiseksi jäseneksi velvoitteineen ja vaikutus mahdollisuuksineen. Nuoria tuetaan kehittymään ja kiinnit-
tymään omaan lähiyhteisöönsä nuorisopolitiikan keinoin. Vaikka tukea ja ohjausta an-
netaan, on jokaisella nuorella oma vastuu ja mahdollisuus tehdä omat valinnat. Tuki ja
toiminta pyritään tuomaan nuorten lähelle, jotta se on mahdollisimman helposti saatavil-
la, mutta tavoitteita ei voida saavuttaa toisen puolesta. (Hirvonen 2009, 52–54.) Osa
aineiston nuorista oli toiveikkaita miettiessään työtoiminnan jälkeistä aikaa. Heille tule-
vaisuus näyttäytyi mahdollisuuksina. Vaikka haaveet olisivat olleet pieniä, niissä oli
positiivinen vire. Haaveet olivat realistisia ja niihin oli mahdollista edetä pienin askelin.
Ajatukset kuvastivat huolettomuutta, vaikka olivat tavoitteellisia. Heidän elämänsä vai-
kutti olevan tasapainossa ja he olivat tyytyväisiä elämäänsä. Voidaan ajatella, että hei-
dän kohdallaan työtoiminta oli ollut merkityksellistä ja aktivointi oli onnistunut.

*Vuosi eteenpäin... Kyllä minä siinä mielessä, jos vuotta eteenpäin, niin
toivottavasti on se ensimmäinen talvisesonki takana siinä omassa yrityk-
sessä. Se on koko ajan tullut vaan ajankohtaisemmaksi se, että kun tuntuu,
vaikka ei oo lannistunutkaan siitä, että työtä ei ole löytynyt. Niin on alka-
nut miettiä, että sitä pitää vaan ite alkaa tekemään. Se olis ehkä semmo-
nen realistinen kuva. (Vesa)*

*Jatkokoulutusta en ainakaan vielä ole suunnitellu. En enempää todennä-
kösesti, vaikka olen minä sitä ajatellu. Mutta oisin lähtenyt [kaupungin]
siihen [ammattikorkeakouluun], mikä siinä ennen oli, mutta se lopetti.
Niin siihenkään ei voi lähteä jatkamaan tätä koulutusta. Ei se sitten onnis-
tu. Täytyy sitten keksiä jotakin ja välttää sitä sammaa kierrettä, mikä sattui
sillon armeijan jälkeen. Kun on ammatti, mistä tykkää, niin heti, kun tulee
mahollisuus, niin napata siitä kiinni. Ja mikäli on jotakin muuta fiksum
työpaikkaa, muuta, kun sitä safarimiehen hommaa siellä [laskettelukes-
kuksessa]. Niin sitten ehottomasti lähen kyllä siihen. (Marko)*

Osa nuorista oli toiveikkaita tulevaisuuden suhteen. Heidän osallisuutensa vahvistui
työtoiminnan aikana. Tämän osoittaa kokemus, että he selviytyvät tulevaisuudessa ar-
jesta, ovat sopeutuneita tilanteeseensa ja tulevaisuudella on heille annettavaa.

5 vuotta etiäpäin... No, mie voisin sanoa, että mie olen oman alan töissä, haluaisin näin väittää. Ja ehkä jopa saattasin... Uskaltaisinko mie väittää sillä tavalla, että mie voisin olla ehkä jopa etsivän nuorisotyön hommissa. Siihen mie ainakin tähtään, että mie pääsen siihen. Se on se, mitä mie haluaisin tehdä. Enkä välttämättä istua missään nuorisotalolla tai jossakin, vaan mie haluan oikeasti olla niitten ihmisten kans tekemisissä, jotka sitä apua kaikista eniten tarttee. (Marko)

Aika varovasti, että välillä tulee pitkälleki mietittyä ja haaveiltua, mutta sitte pitää muistaa olla myös varovainen, ettei tipu sitte liian korkealta, mutta mä haluan pärjätä itteni kans. Mä en rehellisesti sanottuna usko, että mä oon ikinä täysin terve. Mulla voi olla masennusta, mutta se on sitte hallinnassa ja paniikki hallinnassa, mutta kyllä mä uskon, että mä käyn vielä toisen ammatin ja mä löyvän sen alan, mistä mä tykkään ja haluan tehdä ja mä oon töisä ja oon onnellinen. Kyllä mä uskon siihen. (Niina)

Aineiston nuorilla oli ammatillinen koulutus, joten heillä olisi hyvät lähtökohdat tulevaisuuden suunnitteluun laaja-alaisesti. Heillä on monia realistisia mahdollisuuksia suunnitella tulevaisuutta, kuten esimerkiksi työllistyminen, yrittäjäyys ja opiskelu uudelle alalle, elämän muiden osa-alueiden ollessa kunnossa.

6 Johtopäätökset

Aineiston analyysin kautta olemme tarkastelleet työtoimintaa nuorten syrjäytymistä ehkäisevänä, osallisuutta rakentavana ja tulevaisuutta tukevana toimintana. Tutkimuksessa on painotettu työpajatoiminnan suhdetta voimaantumiseen (empowering). Sosiaalihuoltolakiin vuonna 2015 tulleen muutoksen vuoksi aihe on tutkimuksen näkökulmasta ajankohtainen ja mielenkiintoinen. Tutkimuksen kysymyksenasettelu, työttömien ammatillisen koulutuksen omaavien nuorten syrjäytyminen ja osallisuus, osallistuu yhteiskunnalliseen keskusteluun nuorisotyöttömyydestä sekä aktivointitoimenpiteistä.

Nuorten kokemukset työtoiminnan merkityksellisyydestä jakautuivat eri tavoin. Työtoiminnasta merkityksellisen tekee useat eri asiat riippuen nuorten taustoista ja sen hetkisestä elämäntilanteesta. Ammattilaisten läsnäolo tarjosi mahdollisuuden tukeen, ohjaukseen ja neuvontaan, jota nuorten elämässä ei välttämättä muuten ollut saatavilla. Nuorten oli mahdollisuus voimaantua ammattilaisten tarjoaman tuen kautta. Ammatillaiset pystyivät motivoimaan ja tukemaan heitä tulevaisuuden suunnittelussa. Katseen pitäminen tulevaisuudessa on osaltaan keino ehkäistä syrjäytymistä. Tasa-arvoinen kanssakäyminen kasvatti nuorten itsetuntoa. Tällaiset kokemukset mahdollistavat myönteisen minäkuvan kehittymisen. Yhteisöön kuulumisen koetaan merkityksellisenä hyvinvointia tukevana tekijänä. Työtoiminnassa muodostui yhteisöjä, jotka olivat merkityksellisiä nuorille, ne lisäsivät yksilön voimavaroja. Yhteisön on mahdollista kasvatata nuoren positiivista statusta osallistamalla nuori toimintaan. Työtoiminta tukee nuorten omaa aktiivisuutta ja omatoimisuutta. Sitä kautta heillä on mahdollisuus olla oman tilanteensa toimijoita. Usko omia mahdollisuuksia kohtaan kasvoi toiminnan myötä. Vaikka ulkopuolisesta vaikutukset eivät näytä positiivisilta, ne voivat sitä olla yhteisön jäsenille.

Nuorten kokemukset työtoiminnasta olivat negatiivisia silloin kuin sen heille tarjoamat muodot olivat merkityksettömiä. Negatiivisia kokemuksia muodostui silloin kun jäi tunne kohtaamattomuudesta. Vastavuoroisuuden puuttuessa mielikuvat muodostuivat negatiivisiksi, eikä tällöin voimaantumisen kokemus mahdollistunut. Tällöin työtoiminta pikemminkin vie voimavaroja ja pahimmillaan toiminta kääntyy itseään vastaan. Leimaavuus lisää työtoiminnan negatiivista kokemusta. Ei auta, vaikka yksittäinen työntekijä yrittäisi luoda merkityksiä työtoiminnalle, jos yhteiskunnallisesti sitä ei ar-

vosteta. Nuorten ristiriitaiset kokemukset työtoiminnasta olivat työntekijälähtöisiä. Nuorten epätietoisuutta lisäsi työntekijöiden passiivinen toiminta heitä kohtaan. Tällöin syntyi helposti kokemus, että on toiminnan kohteena. Tämä ei tue nuorten voimaantumista.

Negatiivisista kokemuksista huolimatta työtoimintaan osallistuminen oli nuorille tärkeää. Työtoiminnalla pystyttiin tarjoamaan paikka, jossa oli mahdollista kokea osallisuutta. Työtoiminnalla on merkityksensä nuoren osallisuuden toteutumisessa. Syrjäytyminen nähtiin valintana, jolloin mukana olemisen kautta pääsi pois heidän itsensä määrittelemästä syrjäytyneen käsitteestä. Tämä oli mielenkiintoista siksi, että yhteiskunta määrittelee työtoiminnan olevan syrjäytymisuhassa oleville nuorille, ja sen vuoksi siihen osallistuvat voidaan nähdä syrjäytyneinä. Kun nuorilta itseltään kysyttiin syrjäytyneistä, osa ei tunnistanut itseään syrjäytyneeksi. Osa heistä määritteli syrjäytyneet sellaisiksi kuin itse olivat olleet ennen työtoimintaa. Näin ollen työtoiminta ehkäisee syrjäytymisen kokemuksen syvenemistä. Sen tarjotessa päiviin säännöllistä rytmiä ja tekemistä, nuoret pystyivät saavuttamaan sen mitä työmarkkinalähtöinen yhteiskunta heiltä odottaa.

Osallisuus vahvistuu vertaisuuden kautta. Työtoiminta kokoaa yhteen samassa tilanteessa olevia nuoria, ja paikan luottamuksellinen ilmapiiri voimaannuttaa. Vertaisten kanssa on mahdollista peilata omaa tilannettaan sekä jakaa kokemuksia. Työtoimintaa ohjaavat aikuiset auttoivat suuntaamaan kasvavia voimavaroja kohti tavoitteita. Työtoiminnalla vastataan nuorten monenlaisiin tarpeisiin. Työtoiminnan kuntouttava puoli tuki arkea ja mahdollisti voimaantumisen. Nuoret asuivat pohjoisessa Suomessa, jonka harvaan asutuilla alueilla on omat ominaispiirteensä työllisyyden ja sosiaalipalveluiden näkökulmasta. Työtoimintaan kohdistuu odotuksia kuntoutuksen ja työllistymisen suhteen. Tämän vuoksi työtoiminta tarvitsee järjestelmällisempää organisointia ja tavoitteellisempaa suunnitelmallisuutta, jotta olisi mahdollisuus tarjota yhdenvertaisempia palveluita.

Työtoiminnalla vastataan nuorisotakuuseen ja valtion asettamiin kuntia koskeviin velvoitteisiin. Sen avulla näitä velvoitteita voidaan toteuttaa, työtoiminnassa ollessaan nuori on pois työttömien tilastoista. Nuorille työtoiminnan perimmäinen tarkoitus ei ollut selkeä, eivätkä he ymmärtäneet sen vaikuttavuutta laajemmin. He osallistuivat velvoitetuina työtoimintaan, vaikka se ei välttämättä kohdentunut heidän tarpeisiin. Työtoiminta nähtiin jaksoina, jotka suoritetaan läpi, ja jonka jälkeen on mahdollista palata luvallises-

ti takaisin omaan arkeen. Tällöin työtoiminta ei ehkäissyt syrjäytymistä vaan toimi itseään vastaan. Epärealistiset odotukset olivat merkki siitä, että nuorten oli vaikea ymmärtää työtoiminnan tavoitteita. He odottivat konkreettisia tuloksia, kuten työllistymistä omassa elämässään. Näkemys oli hyvin musta-valkoinen ja passivoiva. Kuitenkin työtoiminta mahdollistaa työttömien nuorten tavoittamisen, sekä yhteyden ylläpitämisen ja vastaa tätä kautta syrjäytymisen ehkäisyyn.

Nuoret ymmärsivät työn tärkeyden osana taloudellista hyvinvointia, ja olivat senkin vuoksi valmiita sitoutumaan työtoimintaan. Nuorilla oli koulutus, ja he odottivat saavansa sitä vastaavaa työtä. Työtoiminta piti nuoret työvalmiudessa, aktiivisina toimijoina vahvistaen osallisuuden toteutumista. Sen kautta saatu työkokemus oli heille merkki vastuunottamisesta ja halusta olla täysivaltaisena kansalaisena. Tätä kautta syntynyt osallisuuden kokemus luo mahdollisuuden siirtyä yhteiskunnan reunalta kohti keskiötä, lähemmäs valtavirtaa. Työtoiminta luo nuorille toivoa paremmasta tulevaisuudesta. Osa nuorista ajatteli työtoiminnan jo vastanneen työllistymisen tavoitteisiin, he kokivat olevansa oikeassa työpaikassa ja työtä tekeviä kansalaisia.

Yksilökohtaisiin odotuksiin ei aina voitu vastata, vaikka voimavaroja toteutukseen olisi löytynyt. On ristiriitaista, että työtoimintaa ei ole rajattua ja sillä pyritään vastaamaan tarpeeseen, mutta sen ei ole aina mahdollista mukautua yksilöllisiin tarpeisiin. Tällöin työtoiminta luo loukun, joka viestittää, että nuoren omia kykyjä aliarvioidaan ja hän on siellä vain yhteiskunnan tarpeiden vuoksi. Nuoret elävät hetkessä, joten pitkän ajan suunnitelmat voivat tuntua sitovilta, koska epävarmuuteen ja vapauteen on totuttu. Tätä tukee myös yhteiskunnan yleinen arvomaailman kehitys. Työtoiminnan joustamattomuus ei tue osallisuutta ja sen takia työtoiminnan olisi kyettävä mukautumaan ajassa muuttuvien arvojen mukana. Varsinkin tässä olisi tärkeä ottaa nuorten kokemuksellinen tieto huomioon.

Työtoiminta avasi erilaisia tulevaisuuden näkymiä nuorille riippuen olemassa olevasta toimintakyvystä ja elämäntilanteesta. Voimaantuminen lähtee liikkeelle nuoren omista lähtökohdista. Osa nuorista ei tarttunut tarjottuun tukeen ja ohjaukseen, vaikka sitoutuivat osoitettuun jaksoon, tällöin voimaantumista ei tapahtunut tai se oli olematonta. Työntekijän on mahdollista olla voimaantumisen alkuun saattava voima, mutta se vaatii nuoren aktiivisen osallistumisen muutokseen. Ilman tätä tulevaisuuden näkymä oli heikko ja nuori palasi lähtöpisteeseen. Työtoiminta tavallaan avaa mahdollisuuksia tu-

levaisuuteen, mutta toteutus jää silti vajaaksi. Tämä kävi ilmi siitä, että oli nuoria, jotka uskalsivat haaveilla tulevaisuudesta, mutta olisivat kaivanneet vahvempaa tukea ja kannustusta siirtyäkseen seuraavalle tasolle. Työtoiminta ei pystynyt tähän vastaamaan, vaikka katse oli tulevaisuuteen päin, toteutus ontui.

Sopeutuminen kausiluonteiseen työhön voidaan nähdä lappilaisena erityispiirteenä. Kausiluonteista työtä tekemään tottuneet nuoret olivat valmiita liikkumaan mielekkään ja koulutusta vastaavan työn perässä. Ja siksi he suhtautuivat työttömyysjaksoihin kevyesti, koska oli selvää, että se päättyi uuden kauden koittaessa. Työttömänä ollessaan heihin kuitenkin kohdistettiin aktivointitoimenpiteitä, jota työtoiminta on. Nuoret suorittivat heille määrätty toimenpiteet ja olivat osallisena, mutta eivät luoneet niille suurempia merkityksiä, koska se ei kohdentunut heidän tarpeisiinsa. Nuorilla ei ollut tarvetta tai odotuksia työtoimintaa kohtaan, jonka vuoksi työtoiminta oli enemmän yhteiskunnan kuin heidän omia tarpeitaan varten.

Tulevaisuuden näkymät olivat positiiviset nuorten kohdalla, jotka kokivat työtoiminnan olleen oikea-aikaista ja vastanneen tarpeeseen. Voimaantuminen oli toteutunut heidän kohdalla ja heidän oli mahdollista jatkaa kohti tavoitteita omin avuin. Työtoiminta oli tehnyt tehtävänsä eikä heillä ollut tarvetta muulle. Parhaimmillaan positiivisen minäkuvan tukemisen kautta työtoiminta onnistuu luomaan kuvan toiveikkaasta tulevaisuudesta. Nuorilla oli realistisia haaveita ja valmiuksia edetä niihin pienin askelin. Työtoiminnasta saadun tiedon ja tuen kautta osallisuus oli vahvistunut, oli mahdollista suunnitella tulevaisuutta laaja-alaisesti jo olemassa olevaa koulutusta hyödyntäen.

Nuorisotyöttömyys on suuri yhteiskunnallinen huolenaihe, johon työtoiminnalla pyritään osaltaan vastaamaan. Aineisto osoitti, että nuorten äänen tulisi kuulua päätöksenteossa paremmin, mikäli sillä halutaan tavoitella suurempaa vaikuttavuutta ja tehokkuutta. Yhteiskuntapoliittisesti katsottuna työtoimintaan käytetään Suomessa paljon varoja ja siksi on harmillista, että siinä olevaa potentiaalia ei saada kokonaan hyödynnettyä. Työtoiminta oli nuorten elämässä merkittävää ja voimaannuttavaa monella eri tasolla, siitäkin huolimatta, että ulkopuolisille toiminta voi näyttäytyä pelkkänä aktivointitoimenpiteenä, hetkellisenä tukitoimena ilman jatkuvuutta.

7 Pohdinta

Pro gradu -tutkielman luotettavuutta voidaan arvioida erilaisin tavoin. Valmis aineisto ohjasi tutkimuksen tekemistä. Koska emme ole itse tavanneet aineiston nuoria, meillä ei ollut aineistosta ennakko-oletuksia. Aineistosta tehdyt tulkinnat perustuivat puhtaasti aineistoon. Tämä lisää tutkielman luotettavuutta, sillä meillä ei ollut haastateltavien kohtaamisen kautta syntyneitä ennakkotulkintoja johdattelemassa analysointia. Prosessin luotettavuutta on korostettu kirjoittamalla auki analysoinnin kulkua, jota on tutkielmassa havainnollistettu kuvin sekä aineistosta nostetuilla lainauksilla. Lainauksien ja analysoinnista muodostettujen kuvioiden avulla lukijan on mahdollista arvioida analysoinnin luotettavuutta ja onnistumista. (Kiviniemi 2015, 84–86.) Lopussa aineistoa analysoidessa ja käydessä läpi yhä uudestaan huomattiin, että jaotellut alaluokat palautuivat aina uudestaan tehtyihin yläluokkiin. Aineisto ei antanut enää mitään uusia tuloksia ja tällöin tiesimme analysoinnin olevan valmis.

Tutkimustulosten esittämisessä on pyritty mahdollisimman johdonmukaiseen raportointiin, jotta olisi ymmärrettävää miksi tutkimuksessa on päädytty kyseisiin tulkintoihin (Kiviniemi 2015, 86–87). On muistettava, että laadullinen tutkimus on sen tekijöidensä näkemys kyseisestä ilmiöstä. Tämän vuoksi tutkimuksen vahvistettavuuden arvioiminen on hankalaa, eri tutkija todennäköisesti päätyy erilaiseen tulkintaan saman aineiston pohjalta. Uskoaksemme valmis aineisto antoi meille tutkittavasta ilmiöstä vajavaisen kuvan. Jos olisimme keränneet aineiston itse, olisimme voineet saada kohtaamisien kautta yksityiskohtaisempaa tietoa haastateltavilta. Valmiiseen aineistoon sisälle pääseminen vei oman aikansa, itse kerätty aineiston olisi voinut tuntea läpikotaisemmin. Tätä kautta myös aineiston ymmärtäminen olisi voinut olla kokonaisvaltaisempaa, koska siihen olisi ollut mahdollista saada tarkennuksia. Tällöin käytössä olisi ollut aineisto, joka olisi kohdentunut täysin tutkimuksen tavoitteisiin ja kysymyksiin.

Aluksi tutkimuksen tekemistä teorian ja aineiston lisäksi ohjasi oma ennakko-oletuksemme tutkimuksen tuloksista. Aineiston analyysin ja prosessin aikana käydyt reflektoinnin johdosta näkemyksemme kehittyi, ja ennakko-oletuksemme jäi vaille vahvistusta. Ennakko-oletuksen ja aineistosta nousseiden uusien oivalluksien kautta prosessi herätteli meitä aiheeseen yhteiskunnallisesti laajemmin ja lisäsi ymmärrystä tutki-

musprosessia ja -aihetta kohtaan. Vahva, jopa mustavalkoinen, ennakko-oletus mahdollisti kehittymisen tutkijana ja syvensi mielenkiintoa tutkittavaa aihetta kohtaan.

Nuorten aikuisten luomat merkitykset työpajatoiminnalle yllättivät. Yksilötasolla työpajatoiminta vastasi tarpeisiin kokonaisvaltaisesti, vaikka yhteiskunnan arvostus toimintaa kohtaan on vähättelevää. Olisikin tärkeää saada työpajatoiminnassa osallisina olevien kokemukset kuuluvammin mukaan julkiseen keskusteluun, jota käydään nuorisotyöttömyydestä. Tätä kautta olisi mahdollista kehittää jo olemassa olevaa työpajatoimintaa vastaamaan nuorisotyöttömyyden haasteisiin. Mikäli työpajatoiminta vastaisi paremmin tarpeisiin, olisi mahdollista välttää loukkuvaikutuksilta, joita nuoret toivat kokemuksissaan esille. Tällöin toiminnan keskiöön nousisi sen kohderyhmä, palvelu olisi enemmän käyttäjiä kuin yhteiskunnan rakenteita varten.

Tutkimuksen aineisto herätti pohtimaan opinto-ohjauksen tilaa Suomessa, koska tutkimuksen nuorilla oleva ammatillinen koulutus ei vastannut asuinalueen työmarkkinoihin. Ajatuksiksi nousi, että olisiko johdonmukaisemmalla ja tavoitteellisemmalla opinto-ohjauksella perusasteella mahdollista välttää tai minimoida koulutuspolut, jotka eivät johda työllistymiseen. Ajattelempa, että nuorten kanssa olisi tärkeä käydä läpi kunkin alueen koulutus- ja työllisyysmahdollisuudet, ja mitä ne tarkoittavat tulevaisuuden kannalta, sillä tänä päivänä liikkuvuus voi olla työllistymisen edellytys (myös Nikunen 2016). Muuten nuorista voi tuntua harhaan johtavalta opiskella ammatti, jonka avulla ei kuitenkaan ole mahdollista työllistyä kotikunnassa. Tämän vuoksi perusastetta lopettelevat nuoret tarvitsevat ajankohtaista ja konkreettista tietoa oman asuinalueensa työllisyysmahdollisuuksista. Vaikka aineisto toi esiin kokemuksia Lapin palveluista, on tiedostettava, että jokaisella alueella Suomessa on omat erityispiirteensä. Erityispiirteinä tunnustetaan jokaisen alueen mahdollisuudet ja haasteet suhteessa työllistymiseen. Tämän vuoksi voidaan ajatella, että yleisesti Suomessa olisi hyvä kiinnittää enemmän huomiota opinto-ohjaukseen ja sen tarjoamiin mahdollisuuksiin.

Työpajatoimintaan käytettyjen valtavien resurssien vuoksi olisi hyödyllistä, että työpajatoimintaa ja sen vaikuttavuutta tutkittaisiin jatkossakin. Pro gradu -tutkielma nostaa esiin erilaisia mahdollisuuksia jatkotutkimuksiin. Ajankohtaista olisi tutkia nuorten aikuisten kokemuksia työpajatoiminnasta uudestaan sekä paikallisesti että valtakunnallisesti. Sosiaalihuoltolain muutoksesta on pian kulunut kolme vuotta ja tutkielman aineisto on kerätty juuri muutoksen voimaan tultua. Hyödyllistä olisi selvittää onko nuorille

aikuisille tarjottavat sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut kehittyneet. Kiinnostavaa olisi myös selvittää onko palveluita kehitetty yhteistyössä asiakkaiden kanssa. Esimerkiksi Sosiaalisen kuntoutuksen valtakunnallinen kehittämishanke (SOSKU) on konkreettisesti ottanut asiakkaat mukaan kehittämistyöhön (Raivio 2018). Tämä on kehityssuunta, jota tulevaisuudessa varmasti kaivataan lisää.

Lähteet

- Aaltonen, Sanna & Berg, Päivi 2015: Nuorten ja palveluntarjoajien kohtaamiset. Teoksessa Aaltonen, Sanna & Berg, Päivi & Ikäheimo, Salla (toim.): Nuoret luukulla. Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä. Nuorisotutkimusverkoston verkkojulkaisuja 84. Nuorisotutkimusseura. Helsinki, 41–127.
- Adams, Robert 2003: Social Work and Empowerment. Third Edition. Practical social work. Series editor: Jo Campling. BASW.
- Ahonen-Walker, Mari & Pietikäinen, Reetta 2014: Nuorisotakuu – kermankuorintaa vai tyhjiä lupauksia? Teoksessa Gretschel, Anu & Paakkunainen, Kari & Souto, Anne-Mari & Suurpää, Leena (toim.): Nuorisotakuun arki ja politiikka. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 150, verkkojulkaisuja 76. Nuorisotutkimusseura. Helsinki, 69–73.
- Alasuutari, Pertti 1999: Laadullinen tutkimus. Vastapaino. Tampere.
- Alasuutari, Pertti 2007: Yhteiskuntateoria ja inhimillinen todellisuus. Gaudeamus. Helsinki.
- Allardt, Erik 1993: Having, Loving, Being: An Alternative to the Swedish Model of Welfare Research. In Nussbaum, Martha & Sen, Amartya (eds.) The Quality of Life. Oxford: Clarendon press, 88-94. Published to Oxford Scholarship. Online 2003.
https://books.google.fi/books?hl=fi&lr=&id=mOHnCwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA88&dq=erik+allardt+quality+of+life&ots=HIORRXd8Vx&sig=OCd5hX1syJh3KAaESmmj-U7AYP4&redir_esc=y#v=onepage&q=erik%20allardt%20quality%20of%20life&f=true Viitattu 23.4.2018.
- Arnkil, Tom Erik & Seikkula, Jaakko 2014: “Nehän kuunteli meitä!” Dialogeja monissa suhteissa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Juvenes print. Tampere.
- Ek, Ellen & Saari, Erkki & Viinamäki, Leena & Sovio, Ulla & Järvelin, Marjo-Riitta 2004: Nuorten aikuisten työelämästä syrjäytyminen ja sosiaaliturvan käyttö. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 76. Edita Prima Oy. Helsinki.
- Eklund, Sirpa 2018: Sosiaalinen yritys Posivire. Teoksessa Kajanoja, Jouko (toim.): Työllisyys kysymys. Into kustannus Oy. Helsinki, 324–333.
- Eskelinen, Teppo 2014: Työllisyys ihan aikuisten oikeasti. Teoksessa Gretschel, Anu & Paakkunainen, Kari & Souto, Anne-Mari & Suurpää, Leena (toim.): Nuorisotakuun arki ja politiikka. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 150, verkkojulkaisuja 76. Nuorisotutkimusseura. Helsinki, 128–130.
- Fedotoff, Jaana 2007: Nuorten tieto- ja neuvontapalvelut – tiedon henki nuoruudessa. Teoksessa Hoikkala, Tommi & Sell, Anna (toim.): Nuorisotyötä on tehtävä. Menetelmien perustat, rajat ja mahdollisuudet. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 76. Nuorisotutkimusseura. Helsinki, 410–425.
- Foucault, Michel 1997: The ethics of the concern of the self as a practice of freedom. Teoksessa Ethics. Subjectivity and truth. Essential works of Foucault 1954-1984. The New Press. New York.
- Haapakoski, Kaisa 2012: Työhön kuntoutuksen vaikeus ja mahdollisuudet. Teoksessa Strömberg-Jakka, Minna & Karttunen, Teija (toim.): Sosiaalityön haasteet. Tukea ammattilaisten arkeen. PS-kustannus. Jyväskylä, 212–231.

- Haapakoski, Kaisa 2018: Vapaus ja sosiaalisuus – sosiaalisen kuntoutuksen arvostukset. Teoksessa Lindh, Jari & Härkäpää, Kristiina & Kostamo-Pääkkö, Kaisa (toim.): Sosiaalinen kuntoutuksessa. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi, 82–97.
- Hautala, Sanna & Lähteinen, Sanna & Juhila, Kirsi & Granfelt, Riitta 2017: Uudistunut kuntouttavan sosiaalityön erikoistumiskoulutus. Kuntoutus 40 (3-4), 70–74.
- Helne, Tuula 2002: Syrjäytymisen yhteiskunta. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Tutkimuksia 123. Gummerus Kirjapaino Oy.
- Hirvonen, Elna 2009: Nuorisotyö sosiaalisen asiantuntijuuden areenoilla. Teoksessa Raitakari, Suvi & Virokannas, Elina (toim.): Nuorisotyön ja sosiaalityön jaetut kentät. Puheenvuoroja asiantuntijuudesta, käytännöistä ja kohtaamisista. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 96. Helsinki, 41–61.
- Hirvonen, Juha 2014: Nuorisotakuu – takuu yhteiskuntaosallisuudesta? Teoksessa Gretschel, Anu & Paakkunainen, Kari & Souto, Anne-Mari & Suurpää Leena (toim.): Nuorisotakuun arki ja politiikka. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 150, verkkojulkaisuja 76. Nuorisotutkimusseura. Helsinki, 33–36.
- Hokkanen, Liisa 2009: Empowerment valtaistumisen ja voimaantumisen dialogina. Teoksessa Mäntysaari, Mikko & Pohjola, Anneli & Pösö, Tarja (toim.): Sosiaalityö ja teoria. PS-kustannus. Juva, 315–377.
- Hokkanen, Liisa 2014: Autetuksi tuleminen. Valtaistavan sosiaalisen asianajon edellyttämät toimijuudet. Lapin yliopisto yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Acta Electronica Universitatis Lapponiensis 145.
- Horelli, Liisa & Haikkola, Lotta & Sotkasiira, Tiina 2007: Osallistuminen nuorisotyön lähestymistapana. Teoksessa Hoikkala, Tommi & Sell, Anna (toim.): Nuorisotyötä on tehtävä. Menetelmien perustat, rajat ja mahdollisuudet. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 76. Nuorisotutkimusseura. Helsinki, 217–242.
- Hyvönen, Ulla & Valtonen, Mikko 2014: Nuorisotakuu – ehjä kokonaisuus vai kasa toimenpiteitä? Teoksessa Gretschel, Anu & Paakkunainen, Kari & Souto, Anne-Mari & Suurpää Leena (toim.): Nuorisotakuun arki ja politiikka. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 150, verkkojulkaisuja 76. Nuorisotutkimusseura. Helsinki, 33–36.
- Hämeen-Anttila, Lotta 2017: Sosiaalihuoltolaki asiakkaiden tarpeiden jäsentäjänä. Teoksessa Kananoja, Aulikki & Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo (toim.): Sosiaalityön käsikirja. Tietosanoma Oy. Helsinki, 199–207.
- IFSW 2004: Statement of ethical principles. <http://ifsw.org/policies/statement-of-ethical-principles/> Viitattu 4.4.2018.
- Ikäheimo, Salla 2015: Syrjäytyneiksi luokiteltujen nuorten terveystalveluiden käyttö ja kustannukset. Teoksessa Aaltonen, Sanna & Berg, Päivi & Ikäheimo, Salla: Nuoret luukulla. Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä. Nuorisotutkimusverkoston verkkojulkaisuja 84. Nuorisotutkimusseura. Helsinki, 12–40.
- Jokinen, Kimmo 2008: Miten laadullinen tutkimus vakuuttaa? Teoksessa Lempiäinen, Kirsti & Löytty, Olli & Kinnunen, Merja (toim.): Tutkijan kirja. Vastapaino. Tampere, 243–250.
- Juhila, Kirsi 2011: Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Vastapaino. Tampere.
- Juppi, Pirita 2010: Media syrjäytymisen määrittelijänä ja selittäjänä. Teoksessa Laine, Terhi & Hyväri, Susanna & Vuokila-Oikkonen, Päivi (toim.): Syrjäytymistä vastaan sosiaali- ja terveysalalla. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki, 325–352.

- Juppi, Pirita 2011: Pahoinvoivia uhreja, turvallisuusuuhkia ja taloudellisia taakkoja. Nuorten syrjäytymisen tulkintakehykset suomalaisessa uutismediassa. Julkaisussa Janus vol. 19 (3) 2011, 200–220.
- Juvonen, Tarja 2009: Kontrollin ulottuvuuksia nuorten kanssa tehtävässä etsivässä työssä. Teoksessa Raitakari, Suvi & Virokangas, Elina (toim.): Nuorisotyön ja sosiaalityön jaetut kentät. Puheenvuoroja asiantuntijuudesta, käytännöistä ja kohtaamisista. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 96. Nuorisotutkimusseura. Helsinki, 155–180.
- Juvonen, Tarja 2013: Nuorten aikuisten autonomisen toimijuuden jännitteinen rakentuminen ammatillisen etsivän työn kontekstissa. Teoksessa Laitinen, Merja & Niskala, Asta (toim.): Asiakkaat sosiaalityön toimijoina. Vastapaino. Tampere, 327–356.
- Juvonen, Tarja 2015: Sosiaalisesti kontrolloitu, hauraasti autonominen. Nuorten toimijuuden rakentuminen etsivässä työssä. Nuorisotutkimusverkosto julkaisuja 165. Nuorisotutkimusseura. Helsinki.
- Järvikoski, Aila 2013: Monimuotoinen kuntoutus ja sen käsitteet. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 43. Helsinki.
- Järvikoski, Aila & Härkäpää, Kristiina 2011: Kuntoutuksen perusteet. WSOYpro Oy. Helsinki.
- Kananoja, Aulikki & Karjalainen, Pekka 2017: Hyvinvoinnin edistäminen ja yhteistyö sosiaalipolitiikan uusissa rakenteissa. Teoksessa Kananoja, Aulikki & Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo (toim.): Sosiaalityön käsikirja. Tietosanoma Oy. Helsinki, 156–169.
- Kananoja, Aulikki & Niiranen, Vuokko & Jokiranta, Harri 2008: Kunnallinen sosiaalipolitiikka. Osallisuutta ja yhteistä vastuuta. PS-kustannus. Jyväskylä.
- Kangas, Ilka 2003: Sairaalan asiantuntijuus - tieto ja kokemus sairastamisen arjessa. Teoksessa Honkasalo, Marja-Liisa & Kangas, Ilka & Seppälä, Ullamaija (toim.): Sairas, potilas, omainen. Näkökulmia sairauden kokemiseen. Tietolipas 189. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki, 73–95.
- Kannasoja, Sirpa 2013: Nuorten sosiaalinen toimintakyky. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 484. Yliopistokustannus. Jyväskylä.
- Karjalainen, Pekka 2017: Aikuissosiaalityö. Teoksessa Kananoja, Aulikki & Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo (toim.): Sosiaalityön käsikirja. Tietosanoma Oy. Helsinki, 247–259.
- Karvinen, Synnöve 2000: Sosiaalityön tutkimuksen metodologiset jännitteet. Teoksessa Karvinen, Synnöve & Pösö, Tarja & Satka, Mirja (toim.): Sosiaalityön tutkimus. Metodologisia suunnistuksia. SoPhi 48. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä, 9–31.
- Kemppainen, Tarja & Arola, Heli & Helavirta, Susanna & Martin, Maria & Niskala, Asta & Seppälä, Leena & Tiitinen, Laura & Vuorijärvi, Petri 2018: Sosiaalialan osaaminen Lapissa. Teoksessa Juvonen, Tarja & Lindh, Jari & Pohjola, Anneli & Romakkaniemi, Marjo (toim.): Sosiaalityön muuttuva asiantuntijuus. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2018, 184–210.
- Kippola-Pääkkönen, Anu 2018: Vertaistuen hyödyt ja haasteet kuntoutuksessa. Teoksessa Lindh, Jari & Härkäpää, Kristiina & Kostamo-Pääkkö, Kaisa (toim.): Sosiaalinen kuntoutuksessa. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi. 174–191.
- Kiviniemi, Kari 2015: Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Valli, Raine & Aaltola, Juhani (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-kustannus. Jyväskylä, 74–88.

- Kivipelto, Minna 2018: Sosiaalityön asiantuntijuus suhteisiin paikantuvana mikropoliittikkana. Teoksessa Juvonen, Tarja & Lindh, Jari & Pohjola, Anneli & Romakkaniemi, Marjo (toim.): Sosiaalityön muuttuva asiantuntijuus. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2018, 18–38.
- Kivipelto, Minna & Kotiranta, Tuija 2011: Valtaistumisen vaikuttavuuden arviointi. Miten voisimme edistää sitä sosiaalityössä? Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti, Janus 19 (2), 122–142.
- Kokko, Riitta-Liisa & Veistilä, Minna 2016: Sosiaalityö ja sosiaalinen kuntoutus yhteistyönä. Teoksessa Törrönen, Maritta & Hänninen, Kaija & Jouttimäki, Päivi & Lehto-Lundén, Tiina & Salovaara, Petra & Veistilä, Minna (toim.): Vastavuoroinen sosiaalityö. Gaudeamus. Helsinki, 220–230.
- Komonen, Katja 2007: Työpajatoiminta nuorisotyön työmuotona. Teoksessa Hoikkala, Tommi & Sell, Anna (toim.): Nuorisotyötä on tehtävä. Menetelmien perustat, rajat ja mahdollisuudet. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 76. Nuorisotutkimusseura. Helsinki, 429–445.
- Komonen, Katja 2008: Nuorten työpajat kasvatuksellisina instituutioina. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti, Janus 16 (2), 167–174.
- Korkiamäki, Riikka 2009: “Kaljaporukoita” vai “ihan tavallisia koviksii” – osallisuus vertaisryhmässä nuorten määrittelyn kohteena. Teoksessa Raitakari, Suvi & Virokannas, Elina (toim.): Nuorisotyön ja sosiaalityön jaetut kentät. Puheenvuoroja asiantuntijuudesta, käytännöistä ja kohtaamisista. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 96. Nuorisotutkimusseura. Helsinki, 83–105.
- Kotiranta, Tuija 2008: Aktivoinnin paradoksit. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 335. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Laine, Terhi & Hyväri, Susanna & Vuokila-Oikkonen, Päivi 2010: Mitä on syrjäytymisen vastainen työ? Teoksessa Laine, Terhi & Hyväri, Susanna & Vuokila-Oikkonen, Päivi 2010: Syrjäytymistä vastaan sosiaali- ja terveysalalla. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki, 9–25.
- Laine, Timo 2016: Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Valli, Raine & Aaltola, Juhani (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-kustannus. Jyväskylä.
- Laitinen, Merja 2010: Kontekstin ja teorian hahmottamisen taito. Teoksessa Hurtig, Johanna & Laitinen, Merja & Uljas-Rautio, Katriina (toim.): Ajattele itse! Tutkimuksellisen lukutaidon perusteet. PS-kustannus. Jyväskylä, 44–70.
- Laitinen, Merja & Niskala, Asta 2017: Sosiaalityön suhde asiakkuuteen. Teoksessa Laitinen, Merja & Niskala, Asta (toim.): Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Vastapaino. Tampere, 9–16.
- Leemann, Lars & Hämäläinen, Riitta-Maija 2016: Asiakasosallisuus, sosiaalinen osallisuus ja matalan kynnyksen palvelut. Pohdintaa käsitteiden sisällöstä. Julkaisussa Yhteiskuntapolitiikka vol. 81 (5) 2016, 586–594.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131350/YP1605_Leemann%26Hamalainen.pdf?sequence=2 Viitattu 7.10.2018.
- Liukko, Eeva 2006: Kuntouttavaa sosiaalityötä paikantamassa. SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 9/2006. Yliopistopaino. Helsinki.
http://www.socca.fi/files/78/Kuntouttavaa_sosiaalityota_paikantamassa.pdf Viitattu 8.9.2018.
- Lähteenmaa, Jaana 2014: Liata kätensä vaan ei sydäntään? Tutkijan ristiriitaisia tunnuksia aktivointia koskevista ajatuksista. Teoksessa Gretschel, Anu & Paakkunainen, Kari & Souto, Anne-Mari & Suurpää Leena (toim.): Nuorisotakuun arki ja politiikka. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 150, verkkojulkaisuja 76. Nuorisotutkimusseura. Helsinki, 207–210.

- Lähteinen, Martti & Hämeen-Anttila, Lotta 2017: Sosiaalihuollon lainsäädäntö. Teoksessa Kananoja, Aulikki & Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo (toim.): Sosiaalityön käsikirja. Tietosanoma Oy. Helsinki, 48–93.
- Metsämuuronen, Jari 2006: Laadullisen tutkimuksen perusteet. Teoksessa Metäsmuuronen, Jari (toim.): Laadullisen tutkimuksen käsikirja. International methelp ky. Helsinki, 79–149.
- Myllyniemi, Sami 2008: Tilasto-osio. Teoksessa Autio, Minna & Eräranta, Kirsi & Myllyniemi, Sami (toim.): Polarisoituva nuoruus? Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 84. Nuorisotutkimusseura. Helsinki, 18–81.
- Määttä, Mirja 2014: Yksitellen ja omaa polkua – nuorten tulevaisuus koulutuksessa ja työssä tai niiden reunamilla. Teoksessa Gretschel, Anu & Paakkunainen, Kari & Souto, Anne-Mari & Suurpää Leena (toim.): Nuorisotakuun arki ja politiikka. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 150, verkkojulkaisuja 76. Nuorisotutkimusseura. Helsinki, 204–206.
- Määttä, Mirja & Määttä, Anne (toim.) 2015: Parempia ratkaisuja koulutuksen ja työn ulkopuolella olevien nuorten tukemiseen. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta julkaisusarja 16/2015.
https://vnk.fi/documents/10616/1456483/VNK+16_2015.pdf/2efb35eb-0f6e-4428-93bf-5998df7d983d Viitattu 23.9.2018.
- Mönkkönen, Kaarina 2007: Vuorovaikutus. Dialoginen asiakastyö. Edita Prima Oy. Helsinki.
- Niemi, Heli 2012: Lapin nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2015. Elinvoimaa alueelle 11/2012. Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus.
http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/86254/Elinvoimaa_alueelle_11_2012.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 21.10.2018.
- Nikunen, Minna 2016: Liikkuvuus nuorten työmarkkinoiden pääomana. Teoksessa Parviainen, Jaana & Kinnunen, Tarja & Kortelainen, Ilmari (toim.): Ruumiillisuus ja työelämä. Työruumis jälkiteollisessa taloudessa. Vastapaino. Tampere, 76–95.
- Närhi, Kati & Kokkonen, Tuomo & Matthies, Aila-Leena 2017: Nuorten aikuisten miesten osallisuuden ja toimijuuden reunaehdoja sosiaali- ja työvoimapolveluissa. Teoksessa Laitinen, Merja & Niskala, Asta (toim.): Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Vastapaino. Tampere, 113–145.
- Nuorisolaki 21.12.2016/1285: Laki nuorisotyöstä, -toiminnasta ja -politiikasta.
- Palomäki, Susanna 2018: Kuntoutussosiaalityöntekijän työtehtävät, toimijuus ja roolit asiakkaan silmin. Teoksessa Lindh, Jari & Härkäpää, Kristiina & Kostamo-Pääkkö, Kaisa (toim.): Sosiaalinen kuntoutuksessa. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi, 263–290.
- Payne, Malcolm 2014: Modern social work theory. 4th edition. Palgrave Macmillan. London.
- Perttula, Rauno 2015: Syrjäytymispuhe hallinnan strategiana opiskelijahuollon sosiaalityössä. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä studies in education, psychology and social research 517. Jyväskylä.
- Puromäki, Henna & Kuusio, Hannamaria & Tuusa, Matti & Karjalainen, Jarno 2017: Sosiaalihuoltolaki ja sosiaalinen kuntoutus. Kuntakyselyn tulokset. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Työpöytä 47/2016. Juvenes print. Helsinki.
- Piirainen, Keijo 2010: Syrjäytymisen vastaisen toiminnan vaikuttavuus. Teoksessa Laine, Terhi & Hyväri, Susanna & Vuokila-Oikkonen, Päivi (toim.): Syrjäytymistä vastaan sosiaali- ja terveysalalla. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki, 303–323.
- Puuronen, Anne 2014: Millä saa pääsyliipun yhteiskuntaan? Teoksessa Gretschel, Anu & Paakkunainen, Kari & Souto, Anne-Mari & Suurpää, Leena (toim.):

- Nuorisotakuun arki ja politiikka. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 150, verkkojulkaisuja 76. Nuorisotutkimusseura. Helsinki, 28–32.
- Raivio, Helka 2018: Enemmän sosiaalista toimintakykyä, lisää osallisuutta! Yhteiskehittäen vaikuttavampaa sosiaalista kuntoutusta. Sosiaalisen kuntoutuksen kehittämishankkeen (SOSKU) 2015–2018 loppuraportti. Työpaperi 7/2018. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere.
- Raivio, Helka & Nykänen, Nina 2014: Osallistavan työllisyyspolitiikan elementtejä - yhdenvertaisuutta vai aktivointia? Sosiaalisten oikeuksien ja vastikkeellisuuden ristivetoa vaikeassa työmarkkina-asemassa olevien työllisyyden edistämiseksi. Työpapereita 14. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki.
- Raunio, Kyösti 2004: Olennainen sosiaalityössä. Gaudeamus. Helsinki.
- Raunio, Kyösti 2006: Syrjäytyminen. Sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto. Helsinki.
- Romakkaniemi, Marjo & Lindh, Jari & Laitinen, Merja 2018: Nuorten aikuisten osallisuus ja sosiaalinen kuntoutus Lapissa. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 147. Kela. Helsinki.
- Räsänen, Pekka 2014: Talous osana yhteiskuntaa. Teoksessa Erola, Jani & Räsänen, Pekka (toim.): Johdatus sosiologian perusteisiin. Gaudeamus Helsinki University Press. Tallinna, 44–59.
- Saikku, Peppi 2016: Vaikeasti työllistyvien palvelurakenteet kunnissa: Aktivoinnin ja sosiaalityön yhteydet muuttuvassa tilanteessa. Teoksessa Blomberg, Sanna & Karjalainen, Jouko & Karjalainen, Pekka & Kivipelto, Minna & Saikonen, Paula & Saikku, Peppi (toim.): Sosiaalityö, palvelut ja etuudet muutoksessa. Raportti 4/2016, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 74–102.
- Saikku, Peppi 2018: Valtion ja kuntien vastuunjako aktivoinnissa – sisällönanalyysi hallitusohjelmista ja hallituksen esityksistä vuosina 2015–2015. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti, Janus 26 (2), 104–122.
- Salonen, Marko & Oksanen, Atte 2011: Yksilölliset ja yhteiskunnalliset ansat. Teoksessa Oksanen, Atte & Salonen, Marko (toim.): Toiminnallisia loukkuja. Hyvinvointi ja eriarvoisuus yhteiskunnassa. Tampere University Press. Tampere, 7–13.
- Satka, Mirja 2000: Käsitteellistyneet käytännöt sosiaalityön teoriasoinnin välineenä. Teoksessa Karvinen, Synnöve & Pösö, Tarja & Satka, Mirja (toim.): Sosiaalityön tutkimus. Metodologisia suunnistuksia. SoPhi 48. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä, 35–67.
- Siitonen, Juha 1999: Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Väitöskirja. Oulun yliopisto. Oulu. <http://jultika.oulu.fi/files/isbn951425340X.pdf> Viitattu 5.5.2018.
- Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301: Laki sosiaalihuollosta.
- Spangar, Timo & Arnkil, Robert 2018: Työelämäohjaus ja työllisyydenhoito. Teoksessa Kajanoja, Jouko (toim.): Työllisyys kysymys. Into kustannus Oy. Helsinki, 259–286.
- Sund, Reijo 2005: Huono-osaisuus tiedollisena haasteena. Teoksessa Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lahti, Tuukka (toim.): Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Helsinki, 38–51.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017: Nuorten syrjäytyminen. https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/nuorten-syrjaytyminen Viitattu 22.4.2018.

- Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2015: Sosiaalinen kuntoutus. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/hankkeet-ja-ohjelmat/sosku/sosiaalinen-kuntoutus> Viitattu 11.3.2018.
- Thompson, Neil 2007: Power and empowerment. Theory into Practice.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2018: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.
- Tuusa, Matti 2005: Kohti kuntouttavaa sosiaalityötä. Aktivointi ja työllistymisen tukeminen sosiaalityön ammattikäytäntönä kunnissa. Tutkimuksia 74/2005. Kuntoutussäätiö. Helsinki.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012: Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf Viitattu 9.10.2018.
- Tuusa, Matti & Ala-Kauhaluoma, Mika 2014: Selvitys nuorten sosiaalisesta kuntoutuksesta. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 42. Helsinki.
- Törrönen, Maritta & Sharpe, Darren 2016: Nuorten osallistuminen sosiaalityön tutkimukseen. Teoksessa Törrönen, Maritta & Hänninen, Kaija & Jouttimäki, Päivi & Lehto-Lundén, Tiina & Salovaara, Petra & Veistilä, Minna (toim.): Vastavuoroinen sosiaalityö. Gaudeamus. Helsinki, 278–290.
- Virtanen, Juha 2006: Fenomenologia laadullisen tutkimuksen lähtökohtana. Teoksessa Metsämuuronen, Jari (toim.): Laadullisen tutkimuksen käsikirja. International Methelp Ky. Helsinki, 151–211.
- Vuokila-Oikkonen, Päivi & Ruotsalainen, Kari 2010: Nuoren tunne-elämän ongelmat, sosiaalisista suhteista vieraantuminen ja ammatillinen kohtaaminen. Teoksessa Laine, Terhi & Hyväri, Susanna & Vuokila-Oikkonen, Päivi (toim.): Syrjäytymistä vastaan sosiaali- ja terveysalalla. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki, 223–242.
- Väisänen, Raija 2018: Sosiaalisen kuntoutuksen käsite ja kehitysvaiheet. Teoksessa Lindh, Jari & Härkäpää, Kristiina & Kostamo-Pääkkö, Kaisa (toim.): Sosiaalinen kuntoutuksessa. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi. 19–38.
- Väyrynen, Sanna 2012: Muutosta edistävät tekijät päihde- ja mielenterveyskuntoutuksessa. Asiakkaiden kokemuksia intensiivisen avokuntoutuksen vaikuttavuudesta. Teoksessa Pohjola, Anneli & Kemppainen, Tanja & Väyrynen, Sanna (toim.): Sosiaalityön vaikuttavuus. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi. 271–300.
- Ylisassi, Hilikka & Rajavaara, Marketta & Seppänen-Järvelä, Riitta 2016: Työn muutokset ja työkykykäsitykset kuntoutuksen lähtökohtina. Teoksessa Autti-Rämö, Ilona & Salminen, Anna-Liisa & Rajavaara, Marketta & Ylinen Aarne (toim.): Kuntoutuminen. Duodecim. Helsinki. 153–159.